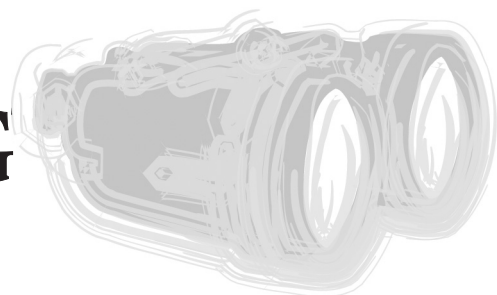

BEZBEDNOST ZAPADNOG BALKANA

TEMA BROJA:

ROD I BEZBEDNOST

GODINA 6 • BROJ 19
JANUAR – APRIL 2011.

Beograd

**BEZBEDNOST ZAPADNOG
BALKANA**

Časopis Beogradskog centra
za bezbednosnu politiku

GODINA 6 BROJ 19
JANUAR–APRIL 2011.

Izdavač:

Beogradski centar
za bezbednosnu politiku

Glavni i odgovorni urednik:

Miroslav Hadžić
redovni profesor na
Fakultetu političkih nauka
Univerziteta u Beogradu

Izvršni urednici:

Sonja Stojanović
saradnik u nastavi na Fakultetu
političkih nauka Univerziteta u Beogradu

Filip Ejodus

asistent na Fakultetu političkih nauka
Univerziteta u Beogradu

Maja Bjeloš

Istraživač Beogradskog
centra za bezbednosnu politiku

Kontakt podaci uredništva

Gundulićev venac 48
office@ccmr-bg.org
tel/fax: +381 11 3287 226

Uređivački odbor

Bari Rajan
Bogoljub Milosavljević
Dragan Simić
Dušan Pavlović
Ivan Vejvoda
Kenet Morison
Kornelius Frizendorf
Marjan Malešić
Nadež Ragaru
Svetlana Đurđević-Lukić
Timoti Edmunds

Prevod:

Vesna Podgorac
Zorica Savić-Nenadović
Žaneta Miljanić

Lektura i korektura:

Tatjana Hadžić

Dizajn:

Saša Janjić

Kompiuterska priprema:

Časlav Bjelica

Štampa:

GORAGRAF, Beograd

Tiraž:

500 primeraka

Časopis indeksira
bibliografska baza CEEOL

Beogradski centar za bezbednosnu
politiku postoji zahvaljujući podršci
Kraljevine Norveške

Sadržaj

REČ UREDNIKA 1

TEMA BROJA: ROD I BEZBEDNOST

UVOĐENJE RODNE PERSPEKTIVE U SEKTOR BEZBEDNOSTI

Zorana Antonijević
UČESTVOVANJE ŽENA U SEKTORU
BEZBEDNOSTI – FEMINISTIČKI KONCEPT 3

Elona Dembo
UVOĐENJE RODNE PERSPEKTIVE U SEKTOR BEZBEDNOSTI
PUTEM OBRAZOVANJA: PRIMER NASTAVNOG PLANA
I PROGRAMA POLICIJSKE AKADEMIJI U ALBANIJU 15

RODNI IDENTITETI U BEZBEDNOSNIM PROFESIJAMA

Danijela Spasić
POLICIJSKA KULTURA I RODNI IDENTITETI 25

Lejla Hadžiahmić
ŽENE BORCI U ODBRANI SARAJEVA: ČINIOCI ILI ŽRTVE 36

Svenka Savić
PREDLOG ZA UPOTREBU RODNO OSETLJIVOG
JEZIKA U VOJSCI: ČINOVI ŽENA 46

POLOŽAJ ŽENA U SEKTORU BEZBEDNOSTI

Mentor Vrajoli
ZASTUPLJENOST ŽENA U SEKTORU
BEZBEDNOSTI NA KOSOVU 57

Kristina Radoi
ULOGA ŽENA U IZGRADNJI MIRA
I BEZBEDNOSTI U RUMUNIJU 66

PRIMENA REZOLUCIJE 1325

Biljana Stojković
INDIKATORI ZA UTVRĐIVANJE POLOŽAJA ŽENA
U SEKTORU BEZBEDNOSTI REPUBLIKE SRBIJE 79

PRIKAZI KNJIGA

Kristina Harjung
IMAGINARNI TURČIN 96

UPUTSTVO AUTORIMA 99

DCAF

a centre for security,
development and
the rule of law

Beogradski centar za bezbednosnu politiku doprinosi javnom i odgovornom učestvovanju civilnog društva u povećanju bezbednosti građana i države na principima modernog demokratskog društva, kao i unapređenju bezbednosne saradnje sa susedima i uključenju Srbije u evroatlantsku zajednicu.

Kontakt

Beogradski centar za bezbednosnu politiku

Gundulićev venac 48

11000 Beograd

tel/fax 381(0)11-32 87 226

381(0)11-32 87 334

www.ccmr-bg.org

office@ccmr-bg.org

Radove objavljene u ovom časopisu nije dozvoljeno preštampavati, bilo u celini, bilo u delovima, bez izričite saglasnosti Uređivačkog odbora.

Ocene izrečene u člancima lični su stavovi autora i ne izražavaju nužno mišljenje Uređivačkog odbora ili Beogradskog centra za bezbednosnu politiku.

Prošla, 2010. godina bila je i u Srbiji i u svetu u znaku brojnih aktivnosti kojima je obeležena desetogodišnjica od usvajanja Rezolucije 1325 SBUN – Žene, mir i bezbednost. Uvidevši potrebu za postojanje stalnog dijaloga i razmena informacija između bezbednosne zajednice i zajednice koja se bavi rodnom ravnopravnošću, objavljivanjem ovog broja časopisa želimo da i u ovoj, 2011. godini, pružimo podsticaj za nastavak razgovora o temama.

Ovo izdanje započinjemo člancima dve autorke, koje nam nude svoja viđenja o značaju uvođenja rodne perspektive u sektor bezbednosti i o načinima za postizanje ovog cilja. Zorana Antonijević u svom tekstu obrazlože značaj uvođenja rodne perspektive u reformu sektora bezbednosti u Srbiji i nudi bezbednosnim institucijama nekoliko mogućih strategija delovanja u tom pravcu. Elona Dembo nudi nam pouke uvođenja rodne ravnopravnosti u obrazovne programe albanske Policijske akademije.

Naredna oblast kojom se časopis bavi jesu rodni identiteti u bezbednostim profesijama. Integracija i položaj žena u tradicionalnim bezbednosnim institucijama, poput policije i vojske, u velikoj meri zavise od nekoliko faktora: kulturno-vrednosnog sistema, strukture i karakteristika organizacije, ili od društvenih, ekonomskih i političkih osobenosti svakog društva. Od svih faktora kulturno-vrednosni sistem unutar jedne profesije i organizacije u velikoj meri može da utiče na prijem, zadržavanje i napredovanje žena. Danijela Spasić u ovom broju analizira uticaj policijske kulture na integraciju žena u nekim zemljama u Evropi i Americi, a posebno, u zemlji koja ima izraženo tradicionalno i postkomunističko nasleđe kakva je Ukrajina. Navodeći brojne primere, autorka ukazuje na to da su žene često žrtve mačističke policijske kulture i da to ima dalekosežne posledice ne samo po njihovu karijeru, nego ponekad i po njihov život. Umesto slike o ženama kao žrtvama ili „slabijem“ polu, Lejla Hadžiahmić u svom tekstu nudi nam posve drugačiju sliku o ulozi žena u sektoru bezbednosti. Autorka prikazuje žene koje su aktivno učestvovala u odbrani Sarajeva i ratu u Bosni i Hercegovini tokom devedesetih godina prošlog veka. Prenoseći nam njihova lična iskustva iz tog perioda, ali i zaključke sop-

stvenog istraživanja, autorka posebnu pažnju posvećuje razlozima zbog kojih ženama, ni tokom a ni nakon završetka rata, nije priznata uloga koju su imale. Poslednji članak u okviru ove oblasti bavi se upotrebom rodno osetljivog jezika u jednoj od bezbednosnih profesija. Preciznije, Svenka Savić, vodeća lingvističarka u Srbiji, analizira upotrebu rodno (ne)osetljivog jezika u Vojsci Srbije. Ona posvećuje posebnu pažnju terminima za činove u vojsci i nudi rešenja za njihovu upotrebu u ženskom rodu. Autorka je naročito uverena da uvođenjem rodno osetljive upotrebe srpskog jezika u bezbednosne profesije možemo menjati ne samo jezičku praksu, nego i svest ljudi o ravnopravnosti i jednakosti.

Treći deo ovog broja obuhvata dva članka u kojima se iz različitih perspektiva analizira položaj žena u bezbednosnim institucijama. Mentor Vrajoli, autor iz Prištine, u prvom članku pokušava da oceni učinak bezbednosnih institucija na Kosovu, pre svega, policije i snaga bezbednosti, u pogledu uključivanja žena u rad ovih institucija i njihovog tretmana unutar sistema. U drugom članku Kristina Radoi istražuje na koji način vojna lica i civili, muškarci i žene, vide položaj žena u vojnim institucijama u Rumuniji. Ispitivanjem stavova žena i muškaraca autorka je identifikovala ključne probleme sa kojima se žene suočavaju i ponudila predlog za unapređenje njihovog položaja u okviru rumunskog sistema odbrane.

U oblasti roda i bezbednosti jedno od najvažnijih dostignuća u Srbiji predstavlja usvajanje Nacionalnog akcionog plana za primenu Rezolucije 1325 SBUN. Usvajanjem ovog dokumenta 23. decembra 2010. godine vladine institucije su se obavezale na to da u narednih pet godina sprovedu brojne aktivnosti kojima će obezbediti ravnopravnost učestvovanja, napredovanja i odlučivanja žena u sektoru bezbednosti. Zbog važnosti ove teme, u ovo izdanje časopisa uključili smo i tekst Biljane Stojković, koji opisuje proces izrade Nacionalnog akcionog plana i navodi listu pokazatelja neophodnih za praćenje njegovog sprovođenja.

Maja Bjeloš i Gorana Odanović

Učestvovanje žena u sektoru bezbednosti – feministički koncept

Zorana Antonijević¹

Autorka je doktorantkinja Rodnih studija Centra za rodne studije, ACIMSI Univerziteta u Novom Sadu (Asocijacija centara za interdisciplinarne i multidisciplinarne studije i istraživanja – ACIMSI)

Originalni naučni rad

UDK: 351.86:141.72 ; 327.56::351.88]:305-1/.2

Sažetak

Autorka teksta pokušava da odgovori na pitanje da li je rodna ravnopravnost potrebna sektoru bezbednosti, posmatrajući ga kroz prizmu različitih feminističkih pristupa pitanjima bezbednosti. U radu se razmatra promena bezbednosne paradigme od one koja je fokusirana na bezbednost države ka onoj koja je fokusirana na bezbednost građanki i građana, odnosno paradigme zasnovane na feminističkoj koncepciji bezbednosti, kao i to na koji se način ovo pitanje prelama i utiče na veće učestvovanje žena i na njihovu ulogu u ovom sektoru. Takođe, autorka pokušava da obrazloži značaj uvođenja rodnih pitanja i rodne perspektive u reformu sektora bezbednosti, kao i da predloži nekoliko mogućih strategija delovanja.

***Ključne reči:** bezbednost, feminizam, rodna ravnopravnost, militarizam*

* * *

„Nisu one koje rađaju život, već oni koji ga re-skiraju ono što čoveka izdiže iznad životinje: za to je superiornost u čovečanstvu data ne onom polu koji donosi život, već onom koji ga ubija.“

Simon de Bovoar (Simone de Beauvoir)²

UVODENJE RODNE
PERSPEKTIVE U
SEKTOR BEZBEDNOSTI

BROJ 19 · JANUAR – APRIL 2011.

¹ zorana.antonijevic@gmail.com

² Simon de Bovoar, *Drugi pol*, prema J. Ann Tickner, Gender in International Relations - Feminist Perspectives on Achieving Global Security, Columbia University Press, 1992, str. 22;

UVODENJE RODNE
PERSPEKTIVE U
SEKTOR BEZBEDNOSTI

„Žene rađaju novi život, one ga održavaju i neguju... Ukoliko želite da borbene jedinice učinite neefikasnim, uključite žene u njih.”

General američke vojske u penziji
Robert Barou (Robert Barrow)³

Ključni feministički koncepti i bezbednost

U Srbiji danas pitanje učestvovanja žena u sektoru bezbednosti, posebno u operativnom sastavu i van administrativnih poslova, više nije tabu tema. Iako učestvovanje žena u uniformi u Vojsci Srbije i policiji još uvek nije dostiglo ni skromnih 20 procenata⁴, može se reći da postoji trend postepenog povećavanja njihovog učestvovanja i da je on praćen odgovarajućim merama afirmativne akcije. (Šaranović 2010). Tokom 2011. godine prva klasa žena oficira završiče Vojnu akademiju, a u Centru za osnovnu policijsku obuku žene se školuju od 2008. godine. Ipak, učestvovanje žena u operativnom sastavu sektora bezbednosti samo je jedan, najčešće nedovoljan, pokazatelj rodne ravnopravnosti. S druge strane, za mnoge feminističke teoretičarke i aktivistkinje, učestvovanje žena u uniformisanom sastavu vojske i policije predstavlja kontroverzno pitanje, na koje različite feminističke teorije daju različite odgovore i nude različita rešenja. I konačno, u samom sistemu bezbednosti još uvek postoje oni koji se oštro suprotstavljaju ulasku žena u vojsku i policiju, smatrajući da to slabi odbrambenu moć države i autoritet ovih institucija.

Na primeru kontroverznih mišljenja koja postoje povodom učestvovanja žena u sektoru bezbednosti pokušaćemo da obrazložimo feminističke poglede na bezbednost, značaj uvođenja rodne perspektive i učestvovanja žena u sektoru bezbednosti, kao i da predložimo nekoliko mogućih strategija delovanja.

Pitanje bezbednosti u teoriji i praksi bilo je pitanje koje se razmatralo u okviru teorije međunarodnih odnosa. Ona je objašnjavala uzroke i načine na koji države dolaze u međusobne konflikte, kao i to kako očuvati svetski mir i državni, nacionalni i teritorijalni integritet. Pitanja roda i rodni režima, ostala su po strani u teoriji i praksi bezbednosnih i međunarodnih studija. To se može protumačiti kao posledica patrijalne podele rada i rodni odnosa, gde je muškarcima pripala javna, a ženama privatna sfera. Područje međunarodnih odnosa, bezbednosti i nacionalnih interesa, oblast je javnog života, u kome rod i različite

³ Prema: Tickner, J. Ann. Gender in International Relations – Feminist Perspectives on Achieving Global Security. Columbia University Press, 1992: 44.

⁴ „...u martu 2002. godine, od ukupnog broja zaposlenih (u Ministarstvu unutrašnjih poslova), bilo je 16,98 odsto žena. U avgustu 2005. godine bilo 19,68 odsto, a u novembru 2009. godine taj procenat iznosio je 20,64 odsto. (...) sa statusom ovlašćenog službenog lica u Ministarstvu unutrašnjih poslova, 2005. godine, radilo 15,81 odsto žena, a krajem prošle godine (2009) 19,95 odsto. U uniformi je 2005. godine bilo 6,6 odsto žena, a sada ih ima 7,49 odsto. Do pomaka je došlo i u zastupljenosti žena na rukovodećim položajima, pa žene trenutno čine 12,66 odsto svih rukovodioca u MUP-u, dok je 2001. godine taj procenat iznosio nešto manje od 2 odsto. (...) (u Vojsci Srbije) Žene čine 2,6 odsto uniformisanih lica, 19,4 odsto studenata na Vojnoj akademiji i 15 odsto profesionalnih vojnika.” <<http://www.bezbednost.org/izvestaj-rod-i-reforma-sektora-bezbednosti-predstavljaju-u-narodnoj-skupstini>> 26. 4. 2011.

rodne potrebe nisu bile vidljive, a nisu ni prepoznate kao ključne za dalji razvoj ovog sektora.

Od čuvene knjige Simon de Bovoar „Drugi pol“ (1949)⁵ pitanje roda shvata se kao pitanje društvene konstrukcije, koja je u različitim istorijskim kontekstima dobijala različite interpretacije. Ipak, ono što je u srži svakog tradicionalnog razumevanja roda i rodnih odnosa jeste binarni pogled na svet i odnose među ljudima, gde je aktivno, javno, istorijsko, kulturno i agresivno po pravilu povezano sa konstrukcijom muškosti, a pasivno, privatno, neistorijsko, prirodno i miroljubivo za konstrukciju ženskosti. „Nisu one koje rađaju život, već oni koji ga reskiraju ono što čoveka izdiže iznad životinje: zato je superiornost u čovečanstvu data ne onom polu koji donosi život, već onom koji ga ubija“ (Simon de Bovoar 1982). Načini na koji se ovi obrasci prenose kroz istoriju, javnu i privatnu sferu i institucije jesu predmet kritike i dekonstrukcije feminističkih teorija.

Binarno shvatanje sveta iznedrilo je niz teorija o posebnim ulogama žena i muškaraca u njemu, kao i o tome kako se te uloge konstruišu. Čitave nauke i naučna otkrića zasnovani su samo na pretpostavci da se na osnovu bioloških razlika između žena i muškaraca razlikuju i njihovi rodni identiteti, pa otud postoji potreba da muškarci i žene imaju različit tretman u okviru institucija, naučnog znanja, ali i u okviru privatnog života. Rodni identitet (Andermahr, Lovell, Wolkowitz 1997) predstavlja prihvatanje i kreaciju sopstvenog roda koji osoba ima, nezavisno od biološkog pola datog rođenjem.

U postmodernoј feminističkoј teoriji napušta se binarni koncept žene i muškarca. U razumevanje kompleksnih društvenih i rodnih odnosa uključuju se svi identiteti koje jedna osoba može imati kao lično svojstvo, na primer, rasa, klasa, etnička pripadnost, seksualna orijentacija, religijska i politička uverenja i drugo.⁶ Savremena feministička teorija, ali i praksa, time je pomerila svoje težnje ka poništavanju razlika između rodova, koju je zastupao liberalni feminizam kroz borbu žena za ostvarivanje elementarnih ljudskih prava, odnosno pomerila ih je ka konceptu uvažavanja razlika koje utiču na različit položaj žena i muškaraca, pre svega u sferi rada, obrazovanja i političkog delovanja. Sve to rezultiralo je nastajanjem različitih politika jednakih mogućnosti i formulisanjem afirmativnih mera. Međutim, postmoderne feminističke orijentacije preispituju ne samo pitanje razlika, već i samo binarno shvatanje sveta i rodnih odnosa, i sagledava-

**UVODENJE RODNE
PERSPEKTIVE U
SEKTOR BEZBEDNOSTI**

BROJ 19 · JANUAR – APRIL 2011.

⁵ Knjiga „Drugi pol“ prevedena je na srpski jezik, a objavio je 1982. godine BIGZ Beograd, trideset godina nakon prvog originalnog izdanja.

⁶ Teorijski koncepti uticali su i na feminističku praksu, pa tako imamo različite „feminizme“, kao što su islamski feminizam, lezbejski feminizam, womanism Afroamerikanki, posebna vrsta feminističke prakse u Latinskoj i Severnoj Americi i Zapadnoj i Istočnoj Evropi.

ju ga kao konstrukciju, a ne kao datost, te se otud to shvatanje i ti odnosi mogu menjati i dekonstruisati.

Ipak, binarno shvatanje identiteta muškosti i ženskosti još uvek je prisutno i u naučnom mišljenju, i u okviru institucionalnih praksi i privatnog života. Poistovećivanje ženskog pola sa identitetom ženskosti, odnosno sa slabošću, nepouzdanošću, zavisnošću, emotivnošću i blagošću učinila je žene nepodesnim za obavljanje vladarskih⁷, državnčkih, vojnih i svih drugih poslova koji su povezani sa potrebom da se očuva državni suverenitet i bezbednost u nebezbednom svetu. S druge strane, muški pol je kroz identitet muškosti povezivan sa agresivnošću, moralnim integritetom, logičkim i razumnim rasuđivanjem, autonomijom tela i uma i drugim osobinama koje su često objašnjavane, ne samo kulturološkim i društvenim razlikama, već i biološkim i psihološkim predispozicijama (Connell 2002).

Razlike između žena i muškaraca korišćene su kao opravdanje za održavanje hijerarhijskih odnosa moći, odnosno doprinosile su potčinjenom položaju žena u odnosu na muškarce. Hijerarhije i odnosi moći proizvodili su različite rodne režime, koji utiču na pojedinačne živote žena i muškaraca i na ostvarivanje njihovih osnovnih ljudskih prava. Ono što istovremeno ohrabruje i zabranjiva jeste činjenica da se rodni obrasci mogu menjati, doduše različitom dinamikom i s različitim rezultatima, u zavisnosti od društvenog i istorijskog konteksta. „Rodni režimi u institucijama obično odgovaraju ukupnom rodnom poretku, ali mogu i da odstupaju od njega. Promena obično počinje u jednom sektoru društva i potrebno je vreme da bi se prelila u druge.“ (Connell 2009: 73)

Promena bezbednosne paradigme i feministički koncept bezbednosti

Pitanje hijerarhija moći, odnosa prema drugom i različitom, ali i binarnog razumevanja sveta kroz pozicije „unutra i van“, „strano i domaće“, „red i anarhija“, „centar i periferija“, bile su sve do kraja Hladnog rata u fokusu međunarodne politike kao discipline, a samim tim i u fokusu shvatanju pitanja bezbednosti (Tickner 1992). Naime, do kraja Hladnog rata pitanje bezbednosti posmatralo se kao pitanje vojne bezbednosti države, do čega se dolazilo osiguranjem njene teritorijalne celovitosti i suvereniteta, stvaranjem sigurnih granica, ali i tehnološkim razvojem,

⁷ Iako su postojale i još uvek postoje vladarke, kraljice i naslednice kraljevskih tronova, pitanje žena na ovim pozicijama nije pitanje ostvarivanja jednakih mogućnosti i sistemskih promena, već su to pojedinačne i usamljene pojave u onim slučajevima kada kraljevske porodice nisu imale muških naslednika.

koji je omogućavao da se odgovori na potrebe dobijanja vojne premoći. Prema ovom shvatanju, ratovi su mogli da izbiju svakog časa, a jedino što je doprinosilo održanju mira između dva rata jesu „realistične politike“ (Tickner 1992) oslanjanja na sopstvene snage ostvarivanjem vojne premoći u veličini i opremljenosti vojske i stvaranjem dobre vojnoobaveštajnu delatnost. Rečju, jedino što države mogu da urade kako bi osigurale bezbednost jeste da se pripremaju za rat, a najviše što mogu da postignu u takvim društvenim okolnostima nije blagostanje za građane, već održavanje sopstvene samostalnosti i samodovoljnosti. Ovako shvaćena bezbednost dovela je do „balansa terora“ (Tickner 1992), kroz trku naoružanja, posebno nuklearnog naoružanja, što je uslovalo osećanje opšte opasnosti i ugroženosti svih od svih. Na unutrašnjem političkom planu dalje konsekvence takvog razumevanja bezbednosti bile su da se država i njen bezbednosni aparat pojavljuju pre kao unutrašnja pretnja po sopstvene građane, nego kao čuvari njihove bezbednosti. Takav koncept bezbednosti doprinosio je stvaranju visoko militarizovanog društva, u kome je nacionalni ideal bio muškarac ratnik, a vrhunski dokaz patriotizma spremnost da se umre za državu (naciju), a ne da se doprinese blagostanju svih građana bez obzira na pol, rasu, etničku i svaku drugu pripadnost. Militaristički shvaćena uloga građana vodila je ka militarizovanom viđenju drugih: seksualnih i etničkih manjina, žena, nepatriotskih muškaraca (prigovarača savesti), koji su doživljavani kao izvor nesigurnosti i opasnosti po bezbednost države.

Slabljenjem bipolarne podele sveta i dekolonizacijom, padom Berlinskog zida, proširenjem Evropske unije na neke zemlje koje su pripadale tzv. Istočnom bloku, menjao se i koncept bezbednosti. Ratovi i bezbednosne pretnje postaju različiti. Ratni sukobi uglavnom se vode u nerazvijenim zemljama ili u zemljama u razvoju. Najčešće pogađaju civilno stanovništvo i prouzrokuju velike poremećaje u populaciji koje štete ne samo državi koja je poprište ratnog sukoba, već i onim državama koje su daleko izvan teritorije na kojoj se sukob vodi (izbeglice, interno raseljena lica, nove socijalne kategorije kao što su udovice, siročad, deca ratnici, žrtve ratnog nasilja).

Priroda ratnih sukoba se, takođe, promenila. Ratovi su sve manje ratovi za teritorije, a sve više rezultat ekonomskih, odnosno etničkih, religioznih ili drugih ideoloških sukoba i borbe za nacionalni identitet i oslobođenje. U globalizovanom svetu koji sve više postaje povezan i međusobno zavistan bezbednosne

**UVODENJE RODNE
PERSPEKTIVE U
SEKTOR BEZBEDNOSTI**

BROJ 19 · JANUAR – APRIL 2011.

UVOĐENJE RODNE
PERSPEKTIVE U
SEKTOR BEZBEDNOSTI

⁸ Ovaj značajni i obavezujući međunarodni dokument, iako napisan uopštenim jezikom, može se svesti na četiri osnovne oblasti: 1) povećanje učestvovanja žena na svim nivoima donošenja odluka u okviru institucija koje se bave bezbednošću i sprovođenjem mira; 2) uvođenje rodne perspektive u sve obuke i aktivnosti koje doprinose izgradnji mira; 3) zaštita ljudskih prava žena, koja uključuje i zaštitu od rodnog i seksualno zasnovanog nasilja, adekvatno procesuiranje i kažnjavanje za takve zločine, kao i uvažavanje specifičnih problema i položaja žena izbeglica i interno raseljenih lica, žrtava rata ali i ratnih veterana i veteranki i njihovih porodica; 4) uvođenje rodne perspektive u sve programe izgradnje mira i mirovne procese koje vode Ujedinjene nacije (mirovne operacije i razvojni programi izgradnje demokratskog društva).

⁹ Rezolucija 1820 iz 2008. godine „Seksualno nasilje u konfliktnim i postkonfliktnim situacijama“ i Rezolucija 1888 („Zaštita žena i djevojčica od seksualnog nasilja u oružanim sukobima“) iz 2009. godine, koja dalje razrađuje mehanizme zaštite žena od rodnog i seksualno zasnovanog nasilja u oružanim sukobima.

pretnje prevazilaze državne granice i ne mogu biti otklonjene delovanjem samo jednog aktera na svetskoj sceni. Ekološke, ekonomsko-finansijske, terorističke pretnje i pretnje bezbednosti u okviru organizovanog kriminala nisu više pretnje i opasnosti koje mogu biti sprečene ili otklonjene samo delovanjem jedne ili više država saveznika. U globalizovanom svetu i najmanji i najslabiji akteri igraju važne uloge u borbi protiv novih bezbednosnih izazova.

Iako su feminističke mirovne inicijative već imale dugu tradiciju borbe protiv ratnih sukoba, u izmenjenom teorijskom i praktičnom kontekstu teoretičarke i aktivistkinje počinju sistemski da se zalažu za drugačiji koncept bezbednosti na međunarodnom planu. Izmenjeni koncept bezbednosti podrazumeva: pomeranje brige za bezbednost države ka bezbednosti građana i građanki; pomeranje odgovornosti i moći uticaja za vođenje bezbednosne politike iz sfere visoke politike, koju vode političke i vojne elite, ka bezbednosti svakodnevnog života, u kojoj ulogu i odgovornost za bezbednost zajednice imaju svi akteri koji u toj zajednici žive, bez obzira na svoju političku moć i uticaj; pomeranje od koncepta otklanjanja bezbednosnih pretnji vojnim delovanjem ka postizanju stabilnosti i mira putem sistemskih i reformskih rešenja izgradnje demokratskih institucija i borbe protiv siromaštva i isključenosti.

Prvi koraci u tom pravcu napravljeni su u okviru Međunarodne ženske mirovne konferencije u Halifaksu, u Kanadi, 1985. godine. Iste godine na svetskoj konferenciji žena u Najrobiju dolazi se do zajedničke, feminističke definicije bezbednosti koja se više ne može graditi na nebezbednosti drugih: „Mir nije samo odsustvo rata, nasilja i neprijateljstava na nacionalnom i međunarodnom nivou, već i uživanje ekonomskih i socijalnih prava i pravde“ (navedeno prema Tickner 1992). Konačnu artikulaciju težnji i stavova feministkinja širom sveta, feministički koncept bezbednosti dobija usvajanjem Rezolucije Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija 1325⁸ i drugih pratećih Rezolucija⁹.

Feministički koncept bezbednosti zasnovan je na nekoliko osnovnih principa. Pre svega, bezbednost je viđena iz perspektive individualnih i/ili kolektivnih iskustava žena, te se otud bezbednost „meri“ stepenom osećanja lične sigurnosti pojedinca i pojedinke u okviru jednog društva i države. Osećanje sigurnosti u okviru zajednice, odsustvo nasilja, osećanje poverenja u državni aparat i politike, ekonomski i ekološki prosperitet jesu ono što sadrži feministička perspektiva bezbednosti. Takođe, u centar

ovog koncepta dolazi i pitanje pravde (socijalne, ekonomske, pravne sigurnosti), a ne pitanje reda i poretka. Feministički koncept bezbednosti preispituje pitanja hijerarhija, moći i odgovornosti i nudi nove perspektive i definicije ovih pojmova. Kako se nalaze van istorije, van javnog i političkog prostora, odgovornost za bezbednost onih na margini ili na dnu društvene lestvice leži u rukama onih koji su na vrhu piramide moći i koji drže poluge vlasti u svojim rukama. Istovremeno, feminističke politike zahtevaju da se onima van centra moći omogući aktivno učestvovanje u kreiranju i sprovođenju politika bezbednosti na svim nivoima odlučivanja. Ovako viđena bezbednost fokusirana je više na posledice nego na uzroke sukoba, te se otud traži aktivno zalaganje država za kažnjavanje svih oblika nasilja, posebno seksualnog nasilja nad ženama u ratu, ali i posle ratnih sukoba, kao i dosledno kažnjavanje svih ratnih zločina, a posebno onih koji su počinjeni nad civilnim stanovništvom. Pitanja reintegracije, demilitarizacije i izgradnje mira ostaju u fokusu feminističkog koncepta bezbednosti. Za feministički koncept bezbednosti pitanja strukturalnog nasilja u ekonomskog sferi podjednako su važna kao i problemi koji nastaju iz vojnih sukoba. Otuda pitanja socijalne pravde, ekonomskog prosperiteta i sigurnosti moraju biti centralna bezbednosna pitanja za svako društvo i državu.

Učestvovanje žena u sektoru bezbednosti – feministički odgovori

Feministički koncept bezbednosti i uvođenje rodne perspektive u sektor bezbednosti dovode do temeljnog preispitivanja nekoliko fundamentalnih postulata na kojima se zasniva tradicionalno shvaćena bezbednost – hijerarhija moći koju održavaju institucije unutar sektora bezbednosti (pre svega vojska i policija, tajna policija i službe bezbednosti), raspodela društvenog bogatstva i finansiranja represivnih aparata moći, pitanja javne kontrole sektora bezbednosti i jačanja nezavisnih institucija, odgovornosti države i politika koje ona sprovodi a koje utiču na bezbednost građana – odnosno, dovode do temeljnog preispitivanja državne politike i njenog uticaja na blagostanje žena i muškaraca. Ovako shvaćena bezbednost zahteva sistemske i korenite promene ne samo načina na koji institucije rade, već i čitavog sistema vrednosti na kojima se zasnivaju. Feminističke teoretičarke (Tickner 1992, McKay 2004, Bunch 2004) temeljno preispi-

UVOĐENJE RODNE
PERSPEKTIVE U
SEKTOR BEZBEDNOSTI

BROJ 19 · JANUAR – APRIL 2011.

UVOĐENJE RODNE
PERSPEKTIVE U
SEKTOR BEZBEDNOSTI

tuju sistem hijerarhija i moći koji stoji iza tradicionalno shvaćenog koncepta bezbednosti. Stoga je ključno pitanje, koje ćemo pokušati da objasnimo na primeru učestvovanja žena u ovom sektoru, to u kojoj meri i na koji način je rodna perspektiva važna za novi koncept bezbednosti.

Jedno od centralnih pitanja uvođenja rodne perspektive u sektor bezbednosti jeste učestvovanje žena u ovom sektoru. Stavovi feministkinja razlikuju se u odnosu na činjenicu da li žene u većem broju ulaze u vojsku ili u policiju. Poseban problem predstavljaju rodne uloge, identiteti i režimi koji ostaju masukulizirani u okviru postojećih bezbednosti struktura i u kojima žene koje su u njih ušle trpe nasilje i diskriminaciju (Segal 2008, Rabe-Hemp 2009). Poslednje pitanje koje se nameće jeste na koji način feministička teorija i praksa mogu uticati na sektor bezbednosti vaninstitucionalnim delovanjem, odnosno koji su to mehanizmi uključivanja civilnog društva, posebno ženskih organizacija, u aktivnije kreiranje i rešavanje svih aktuelnih pitanja reforme sektora bezbednosti.

Sa stanovišta feminističkih orijentacija prvog talasa pitanje učestvovanja žena u vojsci i policiji bilo je pitanje ostvarivanja prava na jednako učestvovanje u svim aspektima društvenog života. Ulazak žena u javnu sferu, osvajanje profesija vojnika i policajaca, koje su im donedavno bile nedostupne, predstavlja ostvarivanje politika jednakih mogućnosti i jedan od prvih preduslova za rodnu ravnopravnost.¹⁰ Iako ostaje na nivou ostvarivanja prava i pravednosti, a ne i na promeni sistema, ovaj zahtev feminizma prvog talasa još uvek je legitiman u svim onim oblastima javnog života i na pozicijama odlučivanja gde žene učestvuju u zanemarljivo malom broju, odnosno gde učestvuju manje od 30%.

Neke feminističke orijentacije, pre svega feminizam drugog talasa, smatrale su da ulazak žena u sektor bezbednosti, posebno u vojsku i u oružane jedinice, ostaje u funkciji održavanja patrijarhalnih, militarističkih hijerarhija moći, koje su suprotne feminističkim naporima da se promeni sama paradigma i sistem bezbednosti. Ovakvo stanovište je realno, jer učestvovanje nekoliko žena u sektoru bezbednosti sigurno neće promeniti bezbednosnu paradigmu. Takođe, feministkinje drugog talasa smatraju da samo učestvovanje žena u uniformisanom sastavu vojske neće dovesti do preraspodele finansijskih resursa u korist drugih sektora ili programa (na primer, borbe protiv nasilja nad ženama, unapređenja ženskog zdravlja i slično), za koje smatraju da

¹⁰ „Kada je Nacionalna organizacija žena odlučila da podrži ulazak žena u vojsku Sjedinjenih Američkih Država, zasnivala je svoj stav na tome da će žene, ukoliko im bude zabranjeno ravnopravno učestvovanje u oružanim jedinicama, ostati građanke drugog reda, kojima će biti oduzeta jedinstvena politička odgovornost da rizikuju sopstveni život za državu.“ prevod autora (Tickner 1992).

su potrebni za ostvarivanje osnovnih prava i sloboda žena u jednom društvu (Women, Peace, Security, Žene u crnom 2010).¹¹ Pored toga, kako bi se ženama obezbedili adekvatni uslovi rada u okviru uniformisanog sastava vojske i policije potrebna su izvesna finansijska ulaganja, koja povećavaju tekuće troškove (poseban smeštaj, uslovi i oprema za žene u toku obuke, školovanja i rada u vojsci i policiji). Ovo je takođe, najčešći argument onih koji su protiv prijema žena u uniformisani sastav vojske i policije.

Neke feminističke teoretičarke (Stiehm, Tickner 1995: 40) smatraju da ulaskom većeg broja žena, ali i drugih marginalizovanih grupa, kao što su etničke, ali i seksualne manjine, dolazi do promene militarističke paradigme i koncepta „identiteta žrtvovanja“ ka odgovornosti za živote i bezbednost drugih. (Tickner 1995: 40). Na primer, koncept uvođenja rodne perspektive u multinacionalne operacije podrške miru, iako sa puno prepreka i problema, pokazao se kao izuzetno efikasan i koristan ne samo za pripadnike i pripadnice multinacionalnih operacija, već i za lokalno stanovništvo, prvenstveno za žene (Women in an Insecure World 2005: 247–251).¹² Argument da žene poseduju specifične kvalitete i osobine koje se prepisuju identitetu ženskosti, kao što su bolje komunikacijske veštine, blagost i miroljubivost, često se koristi kao potvrda da žene unose nov način rada, kvalitet i da doprinose povećanju efikasnosti sistema bezbednosti.¹³ Za mnoge žene u policiji, međutim, upravo identifikacija sa ovim „ženskim“ kvalitetima u okviru uniformisanog sastava policije, na primer, predstavlja ograničavajući faktor u karijeri, pa se žene najčešće nalaze u onim jedinicama koje se bave nasiljem nad ženama, maloletničkim kriminalom, odnosno, koje se bave onim oblastima kriminaliteta koji se tradicionalno shvata kao manje vredan u okviru policijske službe (Rabe-Hemp 2009, Milić 2010). „Kada žene pristupe vojsci, njihova pozicija je dvosmišljena; muškarci ne žele da se žene bore zajedno sa njima, a javnost posmatra ulogu supruga i majki kao manje kompatibilnu sa ulogom vojnika od one koju ima muškarac kao muž i otac. I dok moderna tehnologija briše razlike između borbenih i neborbenih uloga, žene su i dalje sprečene da učestvuju u svim borbenim rodovima u svim vojskama, a poslovi koje one obavljaju manje su vrednovani od onih u borbenim jedinicama” (Tickner 1992: 43, prevod autora).

Promena predstave sistema bezbednosti kao manje represivnog samo zato što su u njemu žene, kao i zbog posebnog kvali-

UVOĐENJE RODNE PERSPEKTIVE U SEKTOR BEZBEDNOSTI

¹¹ Ovako formulisana argumentacija nalazi se u korenu kritike koju su Žene u crnom iznele povodom usvojenog Nacionalnog akcionog plana na osnovu Rezolucije Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija „Žene, mir, bezbednost“ 1325 u tekstu objavljenom povodom desetogodišnjice usvajanja Rezolucije. (Women, Peace, Security, Žene u crnom 2010)

¹² „Prisustvo žena (u operacijama podrške miru) poboljšava pristup i podršku lokalnim ženama; ono čini da muški deo tima više razmišlja i bude odgovorniji, kao i da povećava spektar veština i stilova koji su dostupni misiji, najčešće sa efektom smanjivanja konflikta i konfrontacija. Uvođenje rodne perspektive nije samo pravedno, već je i korisno.“ Women in an Insecure World, Geneva: DCAF, 2005: 247

Televizijska vest o postavljenju Dragice Jevtović za načelnicu policijske uprave u Užicu bila je propraćena sledećim tekstom: „Nekoliko godina pošto su uniforme u Srbiji postale dostupne i ženama, prvi put za načelnicu jedne policijske uprave imenovana je jedna žena. Nova načelnica Policijske uprave Užice Dragica Jevtović najavila je veću transparentnost u radu, poboljšanje saradnje sa građanima, ali i oštriju borbu protiv svih koji su sa druge strane zakona.“ <http://www.b92.net/video/video.php?nav_category=905&nav_id=403622> 26.4.2011.

¹³ „Ministar je naglasio da pitanje žena u policiji nije samo pitanje ljudskih prava, već i povećanja operativnosti policije, budući da žene unose novi kvalitet u policijsku službu, čega su svesni muški deo policije i građani. 'Ne govori se slučajno o novoj slici policije kao manje represivnoj službi u očima građana otkad je više policajki u patrolama', rekao je Dadić, dodajući da su rešavanje konflikata nenasilnim sredstvima i komunikativnost, takođe, neki od atributa koji se pripisuju ženama.“ <<http://www.bezbednost.org/izvestaj-rod-i-reforma-sektora-bezbednosti-predstavljaju-u-narodnoj-skupstini>> 26. 4. 2011.

UVODENJE RODNE
PERSPEKTIVE U
SEKTOR BEZBEDNOSTI

teta komunikacije koji donose, bitna je i zbog sve većeg značaja koji sektor bezbednosti dobija na lokalnom nivou. Veoma je važno to da izmenom koncepta bezbednosti i pomeranjem fokusa sa države i njene bezbednosti na bezbednost građana i građanki sam sistem bezbednosti zadobije poverenja lokalnog stanovništva i da deluje kao servis građana, a ne kao sistem prinude. U tom smislu, potreba da se sektor bezbednosti otvori ka civilnom društvu i „demilitarizuje“ podjednako je značajna i za ženske nevladine organizacije i za bezbedniji svakodnevni život građana i građanki u lokalnoj zajednici. Približavanje i razmena informacija, iskustava i znanja između ženskih organizacija koje se bave podrškom žrtvama rodnog i seksualnog nasilja i policije, pokazalo se kao primer dobre prakse u celom svetu, pa i u Srbiji.¹⁴

Na nivou rukovođenja državnim politikama i na nivou donošenja odluka očigledno je da, bar u Srbiji, prisustvo žena u operativnom sastavu vojske i policije još uvek nije praćeno adekvatnim promenama u političkom i vojnom vrhu. U Srbiji 2011. godine nemamo nijednu ženu generala, imamo samo jednu ženu državnu sekretarku Ministarstva.¹⁵ Nemamo nijednu ženu na čelu Ministarstva odbrane ili Ministarstva unutrašnjih poslova, nijednu ženu koja je ikada bila direktorka policije ili načelnica Generalštaba Vojske Srbije i imamo samo jednu ženu koja je načelnica policijske uprave grada Užica. U Skupštini Srbije, u Odboru za odbranu i bezbednost od 17 članova, samo je jedan član žena.¹⁶ Očigledno je da je prisustvo žena na rukovodećim položajima i tamo gde se odlučuje o politikama bezbednosti još uvek zanemarljivo, te da njihov uticaj ne može biti toliko veliki i toliko značajan da bi se mogle promeniti vrednosti i principi na kojima se ceo sistem zasniva.

Pogled u budućnost

Pitanje roda i bezbednosti je kompleksno i mora biti kontekstualizovano. Stoga je izuzetno važno da i sektor bezbednosti, civilne organizacije, a i šira javnost što otvorenije i transparentnije budu upoznati sa mehanizmima funkcionisanja ovog sektora kako bi mogli na njega da utiču. Takođe je potrebno povećati broj žena u uniformisanom sastavu vojske i policije kako bi svojim većim prisustvom mogle da utiču na promenu koncepta samog sistema. Pored svega toga, potrebno je da vojska, ali i policija izgrade odnos poverenja sa građanima i da postanu pravi

¹⁴ Pogledati internet stranicu Autonomnog ženskog centra – Program dobrih praksi <<http://www.womenngo.org.rs/content/blogcategory/44/39/>> 27. 4. 2011.

¹⁵ Funkciju državne sekretarke za politiku odbrane trenutno obavlja prof. dr Tanja Mišćević.

¹⁶ Na internet stranici Narodne skupštine navedena su 24 člana Odbora za odbranu i bezbednost, od čega su 3 člana žene. Međutim, 7 članova tog odbora su zamenici, odnosno zamenice redovnih članova, <http://www.parlament.rs/content/lat/sastav/odbori_detalji.asp?id=43> 26. 4. 2011.

servisi u njihovoj službi. Vojska Srbije morala bi da poboljša komunikacijsku strategiju na nivou opšte populacije, kao i prisustvo žena van civilne službe u mirovnim misijama. Za vojsku i policiju rodna ravnopravnost nije samo pitanje poboljšanja funkcionisanja sistema. Rodna analiza otkriva sve slabosti sistema i pomaže u njihovom blagovremenom otklanjanju. Primena feminističkog koncepta bezbednosti u okviru reforme ovog sektora može biti način za unapređenje bezbednosti svih građana i građanki, ali i mogućnost izgradnje zaista egalitarnog i slobodnog društva.

Literatura:

- Andermahr, Sonya and Terry Lovell, Carol Wolkowitz.** *A Concise Glossary of Feminist Theory*. London, 1997.
- Barrett, Frank J.** „The Organizational Construction of Hegemonic Masculinity; The Case of the US Navy“. *Blackwell Publishers*, Volume 3, Number 3, July 1996.
- Bunch, Charlotte.** „A Feminist Human Rights Lens on Human Security“, *Peace Review*, 16, 2004: 1.
- Connell R. W. and James W. Messerschmidt.** „Hegemonic Masculinity: Rethinking the Concept“. *Gender Society*, 19, 2005: 829.
- Connell, R. W.** *The men and the boys*. University of California Press, 2000.
- Connell, Raewyn.** *Gender in World Perspective*. Polity Press UK, 2009.
- De Bovoar, Simon.** *Drugi pol*, BIGZ, 1982.
- Hudson, Heidi.** ‘Doing’ Security As Though Humans Matter: A Feminist Perspective On Gender And The Politics Of Human Security. *Security Dialogue*, Vol. 36(2): 155–174.
- Matthews, Michael D. and Morten G. Ender; Janice H. Laurence; David E. Rohall.** „Role of Group Affiliation and Gender on Attitudes toward Women in the Military“. *Military Psychology*, 21, 2009: 241–251.
- McKay, Susan.** *Women, Human Security, and Peace-building: A Feminist Analysis*. IPSHU English Report Series No 19. Conflict and Human Security: A Search for New Approaches of Peace-building, 2004.
- Milić, Danijela.** „Žene u policiji i rodna ravnopravnost.“ *Revija za bezbednost*, godina IV, 4/2010: 326–336.
- Milojevic, Ivana and Slobodanka Markov.** „Gender, Militarism and the View of Future: student’s views on the introduction of the civilian service in Serbia“. *Jurnal of Peace Education*, Vol. 5, No. 2, September 2008: 175–191,
- Rabe-Hemp, Cara E.** „POLICEwomen or PoliceWOMEN?: Doing Gender and Police Work“. *Feminist Criminology*, 4, 2009: 114–129.

UVODENJE RODNE
PERSPEKTIVE U
SEKTOR BEZBEDNOSTI

BROJ 19 · JANUAR – APRIL 2011.

UVOĐENJE RODNE
PERSPEKTIVE U
SEKTOR BEZBEDNOSTI

Segal, Lynne. „Gender, War And Militarism: Making And Questioning The Links“. *Feminist Review* 88, 2008: 21–35.

Sjoberg Laura and Jillian Martin. *Feminist Security Studies: Conversations and Introductions*,
<<http://sitemason.vanderbilt.edu/files/ieKk5G/Laura%20Sjoberg%20Jillian%20Martin%20Compendium%20Contribution.pdf>> 26. 4. 2011.

Šaranović, Jovanka. „Doprinos Vojske Srbije afirmaciji rodne ravnopravnosti u sektoru bezbednosti“. *Revija za bezbednost*, godina IV, 4/2010: 307–325.

Tickner, J. Ann. *Gender in International Relations: Feminist Perspectives on Achieving Global Security*. Columbia University Press, 1992.

Tickner, J. Ann. „You Just Don't Understand: Troubled Engagements Between Feminists and IR Theorists“. *International Studies Quarterly* 41, 1997: 611–632.

Women in an Insecure World. Geneva, 2005.

Women, Peace, Security – Resolution 1325 – 10 years. Belgrade: Women in Black, 2010.

Internet stranice:

<<http://www.womenngo.org.rs/>> 27. 4. 2011.

<<http://www.bezbednost.org/izvestaj-rod-i-reforma-sektora-bezbednosti-predstavljen-u-narodnoj-skupstini>> 26. 4. 2011.

<http://www.un.org/events/res_1325e.pdf> 26. 4. 2011.

<http://www.b92.net/video/video.php?nav_category=905&nav_id=403622> 26. 4. 2011.

<http://www.parlament.rs/content/lat/sastav/odbori_detalji.asp?id=43> 26. 4. 2011.

Uvođenje rodne perspektive u sektor bezbednosti putem obrazovanja: Primer nastavnog plana i programa Policijske akademije u Albaniji

Elona Dembo (MSc.)^{*1}

Predavač na Odseku za socijalni rad i politiku, Univerzitet u Tirani

Pregledni rad

UDK: 378.096:34(496.5) ; 305-055.1/.2(496.5)

Sažetak

Međunarodni dokumenti koje je Albanija potpisala, kao i pomaci učinjeni na lokalnom nivou, doveli su do toga da je pitanje rodne ravnopravnosti postalo jedno od najvažnijih za budući razvoj zemlje, a očekuje se da će se takav trend nastaviti i u sektoru bezbednosti. Sprovođenje politike rodne ravnopravnosti putem obrazovanja jedna je od metoda koja se može upotrebiti u ovom sektoru, kao i u drugim oblastima. U ovom radu se na primeru nastavnog plana i programa albanske policijske akademije analizira to do koje mere je pitanje rodne ravnopravnosti uvedeno u obrazovne programe u okviru sektora bezbednosti u Albaniji. Na osnovu analize sadržaja udžbenika i jezika koji se koristi u planovima i programima namenjenim obuci policijskih snaga došli smo do zaključka da, i pored toga što su preduzeti određeni koraci u uvođenju rodne ravnopravnosti u obrazovne programe sektora bezbednosti, ova problematika i dalje ostaje periferna, a da jezik koji se koristi često sadrži reči koje naglašavaju rodne stereotipe. U zaključku je data preporuka da rodna ravnopravnost treba, ne samo da bude sastavni deo ovih programa, već i da se odražava u sadržaju obrazovnih programa i u jeziku kojim se oni pišu, čime bi se rodna ravnopravnost promovisala u sektoru bezbednosti.

Ključne reči: *sprovođenje politike rodne ravnopravnosti, sektor bezbednosti, obrazovni programi*

UVOĐENJE RODNE
PERSPEKTIVE U
SEKTOR BEZBEDNOSTI

BROJ 19 · JANUAR – APRIL 2011.

^{*} Uz značajnu podršku Instituta za demokratiju i medijaciju u Tirani www.idmalbania.org

¹ edhembo@yahoo.co.uk

Uvod

Pitanje rodne ravnopravnosti od nedavno zauzima važno mesto u razvojnoj strategiji Albanije i u njenim zakonodavnim okvirima. Albanija je potpisala većinu međunarodnih dokumenata, kojima se garantuje ravnopravnost polova (uključujući u to i Konvenciju o ukidanju svih oblika diskriminacije žena). Rodna ravnopravnost jedan je od osam Milenijumskih ciljeva razvoja, koje su Ujedinjene nacije definisale na samitu u Njujorku 2000. godine. Da bi se ovaj cilj ostvario, sve države članice UN (uključujući i Albaniju) treba da ulože napor u svakoj oblasti, pa i u obrazovanju (Deklaracija UN 2000). Principi rodne ravnopravnosti uvršteni su u sve važne zakonske dokumente u Albaniji, uključujući u to i Ustav, nacionalnu strategiju i posebne zakone čija je svrha smanjenje rodno zasnovanog i porodičnog nasilja.² U ovom kontekstu, sprovođenje politike rodne ravnopravnosti i veća ravnopravnost polova predstavljaju ciljeve koji treba da budu ostvareni u sektoru bezbednosti, kao i u drugim društvenim, ekonomskim i političkim oblastima u Albaniji.

S druge strane, svi se slažu u tome da je obrazovanje glavni instrument za promovisanje i ostvarivanje promena i razvoja (UNDP 2005). Mnogi stručnjaci za ljudske resurse smatraju da fakultetsko obrazovanje značajno utiče na poslovni uspeh. Iako ova tema nije dovoljno istražena, smatra se da obrazovanje ima ogroman značaj u profesionalnoj obuci zaposlenih u sektoru bezbednosti (Huisman et. al. 2006; Benet 1998). U studiji pod nazivom „Fakultetsko obrazovanje i uspešno obavljanje policijskih poslova: desetogodišnje istraživanje“, Benetova (1998) tvrdi da obrazovanje presudno utiče na uspešno obavljanje bezbednosnih i policijskih poslova. Vrednosti se prenose i osnažuju putem obrazovanja. Isto važi i za sprovođenje politike rodne ravnopravnosti i edukaciju novih generacija o jednakosti polova.

U ovom kontekstu, potrebno je da osetljivost za pitanje roda bude uvedena u sve nastavne planove, uključujući u to i obrazovanje u sektoru bezbednosti. Ova problematika treba da bude uzeta u obzir prilikom sastavljanja i revidiranja nastavnih planova i programa, a potrebno je da bude i sastavni deo kontinuiranog obrazovanja u sektoru bezbednosti i u drugim sektorima. Kao što je to slučaj sa drugim nastavnim programima (na primer, Procena rodne osetljivosti, Instrument za FP-RH Curricula Prime II 2003), školski kurikulum u sektoru bezbednosti treba da identifikuje, razvija i koristi pristupe, mehanizme i primere najbolje prakse radi povećanja osetljivosti za rodna pitanja i radi efi-

² Od 2004. godine (uz reviziju iz 2008), u Albaniji je na snazi poseban Zakon o rodnoj ravnopravnosti u zajednici, koji propisuje jednake uslove za muškarce i žene u obrazovanju, prilikom zapošljavanja, u procesima odlučivanja, u politici i u medijima. Pored toga, u Albaniji je od 2006. godine na snazi Zakon o nasilju u porodici, koji propisuje dužnosti i odgovornost raznih aktera, uključujući u to i policiju. Najzad, u februaru 2010. usvojen je Zakon br. 10221 o zaštiti od diskriminacije.

kasnijeg reagovanja na potrebe zajednice – žena i muškaraca podjednako. Svrha svega toga bila bi ne samo to da se prenesu odgovarajuće vrednosti i ponude usluge koje uzimaju u obzir raznolikost zajednice, već i to da se osnaži i uspješnije sprovodi zakonodavni okvir koji reguliše ovu oblast.

Glavno sredstvo za postizanje ovih ciljeva u obrazovanju jeste sadržaj programa i jezik koji se u njemu koristi. Jezik se koristi, između ostalog, da bi se uspostavili i održavali rodni red, rodna kategorizacija i rodni diskurs (Šitemi 2009). Interpretiranjem upotrebe lingvističkih resursa postižu se društveni ciljevi (Ekert, Mek Konel-Ginet 2005: 79).

Sprovođenje politike rodne ravnopravnosti u sektoru obrazovanja predstavlja novi trend u Albaniji. Prva analiza ove oblasti, analiza udžbenika za osnovnu školu, sprovedena je tek 2005. godine (Damo et al. 2005). Pritisak koji su vršili nacionalni i međunarodni akteri da se rodna politika uvede u obrazovanje nije zaobišao ni sektor bezbednosti. Albanska policijska akademija ima dugu istoriju, ali se od 2005. godine sprovodi novi pristup, odnosno koncept policije u zajednici. Očekuje se da će u sklopu ovih novih tendencija doći i do pisanja novih kurikuluma. Misijske UNDP, ICITAP i PAMECA u Albaniji pružaju kontinuiranu podršku ovom procesu. Analiziranjem slučaja nastavnog plana albanske policijske akademije, nastojali smo da steknemo uvid u trenutnu situaciju uvođenja rodne ravnopravnosti u jezik i u sadržaj nastavnih planova u sektoru bezbednosti.

Metodologija

Za svrhu ovog rada analizirali smo studiju slučaja, odnosno nastavni plan i program albanske Policijske akademije za školsku 2009–2010. godinu. U analizi smo koristili elemente koje Suzan Šafer (Susan Shaffer) i Linda Ševic (Linda Shevitz) smatraju važnim u analizi bilo kojeg kurikuluma iz perspektive roda (prema: Rousso and Wehmeyer 2001). To su:

- izostavljanje/nevidljivost – izostavljanje ili nedovoljna zastupljenost pripadnika/ca jednog pola i njihovih doprinosa iako su bitni za kontekst;
- upotreba stereotipa – pripisivanje tradicionalnih ili strogo određenih uloga devojčicama i ženama i/ili dečacima i muškarcima;
- neravnoteža/selektivnost – davanje samo jedne interpretacije nekog pitanja, događaja ili situacije.

- nerealnost – nerealno opisivanje nekog istorijskog ili životnog iskustva, često uz izostavljanje kontroverznih tema;
- fragmentacija/izolacija – odvajanje tema ili priloga u vezi sa ženama od glavnog dela teksta, prikazivanje žena odvojeno od drugih grupa;
- jezička pristrasnost – upotreba jezika na neodređen način ili na način kojim se osnažuju stereotipi.

Sadržaj osnovnog programa³ ove školske institucije upotrebljen je u ovoj analizi kao skup podataka.

Analiza i rezultati

U daljem tekstu prikazani su rezultati analize kurikuluma Policijske akademije u odnosu na svaki od elemenata opisanih u metodološkom pristupu Suzane Šafer i Linde Šević.

Izostavljanje/nevidljivost

U nastavnom programu primećuje se pomak u rešavanju problema izostavljanja ili nevidljivosti žena i rodne problematike. Isključivo ovom temom bavi se 10% sadržaja programa. O ostalim temama u sadržaju programa mogli bismo reći da su rodno neosetljive. I pored toga što je rodna problematika generalno prisutna u raznim kontekstima, u ovom programu ona se samo sporadično vezuje za druge teme. Na primer:

..., jedan od principa o kojem se raspravlja u lekciji 'Rad policije u demokratiji' (PP06⁴) jeste princip reprezentativne demokratije. Isto važi i za rodnu ravnopravnost.“ (PP 11 o rodnom pitanju)

Drugi pokazatelj koji potvrđuje to da u programu ima dokaza za postojanje prvog elementa jeste navođenje doprinosa muškaraca i žena u sektoru bezbednosti. Žene se povodom ovoga skoro i ne pominju. To bi se možda moglo objasniti nedostatkom tradicije i istorije angažovanja žena u bezbednosnoj sferi. Pored toga, iz sadržaja programa je veoma teško odrediti to da li su u kreiranju programa podjednako zastupljeni autori oba pola.

Upotreba stereotipa

Postoje jasni dokazi da je učinjen napor da stereotipi i predrasude što manje utiču na kreiranje kurikuluma. U jednoj tematskoj celini obrađuje se ova problematika s namerom da se pove-

³ Za dodatne informacije pogledati <http://www.asp.gov.al/index.php?option=com_content&view=article&id=249&Itemid=223&lang=sq>

⁴ Šifra se odnosi na lekciju iz koje je preuzet citat.

ća osetljivost studenata na stvaranje predrasuda i stereotipa. O stereotipima se govori u okviru pitanja vezanih za različitost. Međutim, iako je rod ključna komponenta identiteta svojstvena svima (poput rase, starosne dobi, kulture se nadovezuju na rodni identitet), o njemu se u programu ne govori onoliko koliko bi trebalo. Glavni kriterijumi identiteta koji se pojedinačno obrađuju su rasa, kultura i vrednosti (PP 10 – Svest o različitosti). Jedini deo u kojem se posebno govori o rodnim stereotipima jeste sledeći:

„Stereotipi: Stereotip je skup predstava (kliše) o određenoj kategoriji ljudi ili određenom pitanju koji nema osnovu u stvarnosti. Na primer, žene ne mogu da rade u policiji; svi muškarci su agresivni.“

Drugi elemenat koji upada u oči, ne samo u ovim temama nego i u onim koje se bave ljudskim pravima, jeste činjenica da se za žene uglavnom koristi izraz „ženski pol“⁵. Korišćenje izraza „ženski pol“ kada se govori o ženama/devojkama problematično je, jer podrazumeva shvatanje žene pre svega kao seksualnog bića (ako ne i kao objekta). Debora Tanen (Deborah Tannen 2006: 126) piše: „U poslednje vreme, imenica ‘žena’ se sve više koristi u pridevskom obliku. Izraz ‘ženski pol’ ima biološku konotaciju. Mislim da ga većina feministkinja izbegava iz istog razloga iz kog više vole reč ‘rod’ nego ‘pol’ (...) Ja u pisanju izbegavam izraz ‘ženski pol’, jer zvuči ponižavajuće, kao da pišem o sisarima, a ne o ljudskim bićima.“ Upravo zbog svega rečenog treba uneti izmene u kurikulum Policijske akademije i pronaći bolja rešenja.

Neravnoteža/selektivnost

Pored postojanja opisanih stereotipa, žene su dosta jednostrano prikazane, uglavnom kao žrtve. O njima se najviše piše u delovima koji se odnose na porodično nasilje i na trgovinu ljudima. Iako je sasvim prirodno da će u ovakvim temama najviše biti reči o ženama kao žrtvama porodičnog nasilja i/ili kao žrtvama trgovine ljudima, žene bi trebalo predstaviti i kao osobe koje doprinose rešenju ovih problema kako bi se ublažili stereotipi i uspostavila bolja ravnoteža. Štaviše, međunarodna literatura o ovoj temi preporučuje da se, čak i onda kada je reč o nasilju u porodici, umesto reči „žrtva“ upo-

UVOĐENJE RODNE PERSPEKTIVE U SEKTOR BEZBEDNOSTI

BROJ 19 · JANUAR – APRIL 2011.

⁵ Prim. prevodioca: u tekstu na engleskom jeziku upotrebljena je reč *female*, koja je u srpskom jeziku bliža značenju reči „ženka“. Da bi se izbegla dvosmislenost, prevodilac se opredelio za izraz „ženski pol“ umesto reči žena/devojka.

trebljava izraz „preživeli/a“ ako je osoba upela da preživi agresiju i zatraži pomoć policije, lekara, socijalnih radnika itd. (Dembo and Kallfa 2007)

Nerealnost

Jedan od glavnih problema koji je ovde potrebno navesti odnosi se na realnost rodno pitanja u kurikulumu Policijske akademije. Pažnja je posvećena očiglednim problemima i direktnoj rodnoj diskriminaciji. Međutim, gotovo da nema nikakvih objašnjenja ili primera za indirektnu diskriminaciju. Rodna diskriminacija, predrasude i stereotipi uglavnom su sagledani iz ugla nasilja u porodici ili iz ugla trgovine ljudima. Postoje mnoge situacije u kojima dolazi do rodne diskriminacije i primera koji treba da budu uvršteni u nastavni program kako bi budući pripadnici policije umeli da prepoznaju i da rešavaju ne samo slučajeve direktne, već i slučajeve indirektno diskriminacije. Kao primer nam može poslužiti delimično realno prikazivanje rodno zasnovanog nasilja. Budući pripadnici policije uče da rešavaju slučajeve nasilja u porodici, ali ne i slučajeve rodno zasnovanog nasilja, koje je mnogo češće.

Pored toga što predstavlja jezički problem (koji će biti objašnjen u daljem tekstu), upotreba generičkog „on“ i „instruktor“ (na albanskom jeziku reč „instruktori“ označava samo muškarce instruktore) ukazuje i na nedovoljno realno prikazan doprinos žena u policiji.⁶ Bilo bi ne samo ispravno nego i primereno da se i za instruktore i studente koriste oblici za oba roda (na primer, za instruktora – instruktor/ka, za studente – kursant/kinja). Takva upotreba bi više oslikavala realnost i pozitivne trendove većeg angažovanja žena u policiji, a u javnosti bi se stvorila slika o policiji kao o sektoru u kom i muškarci i žene mogu biti instruktori, studenti i korisnici usluga.

U nastojanju da se što bolje prikaže realno stanje, nastavni program ne treba da sadrži informacije koje potkrepljuju stereotipe ili koje daju prostora za njihovo stvaranje. Na primer, kada je reč o trgovini ljudima, studenti policijske akademije uče da „žrtve uglavnom potiču iz ruralnih delova zemlje i da većina žrtava nije odlazila od kuće pre ovog iskustva“ (PP 45). Iako je opis profila žrtava nesumnjivo važan, treba voditi računa o tome da se njima ne osnažuju stereotipi. Bolje rešenje bilo bi uvođenje tabela sa statističkim podacima na godišnjem nivou kako bi se

⁶ Prema podacima iz intervjua sa rukovodećim kadrom Policijske akademije u Tirani, od ukupnog broja nastavnog osoblja žene čine 20–30%.

budući policajci upoznali sa profilom žrtava trgovine ljudima, ali i kako bi postali svesni širokog spektra situacija u kojima se ovaj fenomen ispoljava, kao i toga da se on menja u prostoru i vremenu. Pripadnici policije bi na ovaj način bili upoznati sa stanjem u prošlosti, te bili bi spremni i za promene u budućnosti.

Fragmentacija/izolacija

Integrisanje rodne perspektive u različite obrazovne kurikulume prevazilazi razmatranje posebnih tema vezanih za rodnu ravnopravnost i/ili ženska prava. Politiku rodne ravnopravnosti treba uvesti u programe u celini, ali i u programe posebnih kurseva (Phillips 1998). Pitanja rodne ravnopravnosti treba posmatrati i analizirati kao deo celine, a ne kao izolovane pojave. Otuda, tvrdnja da je X% kurikuluma posvećeno ovoj temi možda ne znači ništa drugo do potvrdu o izolovanosti rodničkih i/ili ženskih pitanja u odnosu na druge teme i ciljne grupe obuhvaćene kurikulumom. Kao što je napomenuto u delu o isključenosti/nevidljivosti, ima malo primera povezivanja pitanja rodne ravnopravnosti sa drugim temama. Na primer, osim u delu o nasilju u porodici i o trgovini ljudima, u oblastima kao što su zakonodavni okvir, etika, incidenti, nesreće i drugo, gotovo da uopšte nema informacija sagledanih iz ugla rodne ravnopravnosti.

Fragmentiranost i izolovanost rodničkih i/ili ženskih pitanja primetne su i u temama u kojima su ova pitanja sada važnija nego ikada, kao što je, na primer, različitost. U programu se pod različitošću podrazumevaju rasne, kulturne i etičke razlike, a tu su i stereotipi o kojima je bilo reči u prethodnom tekstu. Ovakva fragmentacija i izolacija može dovesti do postavljanja nerealnih ciljeva. Na primer, u lekciji PP 41 pod nazivom „Nasilje u porodici: vežbanja“, od budućih pripadnika policije očekuje se da se uhvate u koštac sa slučajevima porodičnog nasilja posle samo jednog vežbanja. Ovo je preambicijozno, jer je za uspešno rešavanje problema vezanih za nasilje u porodici potrebno mnogo više informacija, svesti i sposobnosti nego što to nude dve ili tri izolovane teme. Budući policajci prvo treba da budu osposobljeni da prave razliku između osnovnih koncepata i da ih razumeju. Tek onda će biti sposobni da postepeno uočavaju i nalaze rešenja za pitanja vezana za rodne razlike i rodnu diskriminaciju.⁷

UVOĐENJE RODNE PERSPEKTIVE U SEKTOR BEZBEDNOSTI

BROJ 19 · JANUAR – APRIL 2011.

⁷ Studenti uče i od njih se traži da definišu rodnu ravnopravnost, ali se pri tome ne objašnjavaju koncepti, kao što je razlika između roda i pola, prilike, pristup, kontrola itd.

Jezička pristrasnost

Jezička pristrasnost u pogledu roda problem je sa kojim se suočavaju govornici albanskog jezika kada nastoje da budu rodno nepristrasni u komunikaciji. Pored jezičkih teškoća (kao što su već spomenuti „generički termini“ u muškom rodu), nedovoljno razvijena svest i osetljivost za rodno pitanje dodatno otežavaju upotrebu rodno inkluzivne terminologije u udžbenicima i u govornom albanskom jeziku. To se odnosi i na nastavni plan i program Policijske akademije. Generička zamenica „on“ i nazivi zanimanja, korisnika skoro isključivo su dati u muškom rodu. Nazivi poput „instruktor“, „kolega“, „student“ napisani su samo u muškom rodu, verovatno zbog generičke gramatičke funkcije. Međutim, u albanskom jeziku postoji mogućnost da se dodavanjem sufiksa napravi oblik ovih reči i u ženskom rodu.

Pored toga, jezik koji se koristi može da pojača, iako ne namerano, postojeće stereotipe. To je slučaj sa određenim terminima koji se koriste za muškarce i žene. Žene se u nastavnom programu uglavnom navode kao žrtve nasilja u porodici ili kao žrtve trgovine ljudima. Uz to, žene su opisane pridevima, kao što su krhka, ruralna, neinformisana itd. Ovaj utisak dodatno je pojačan načinom na koji se o ženama govori kada se raspravlja o pitanjima poput trgovine ljudima. U celoj lekciji se o ženama govori kao o „ženskom polu“, čime se njihov identitet svodi samo na seksualni identitet. Na sličan način koristi se neodgovarajuća terminologija i u slučajevima kada institucionalizovani termini postoje, na primer, kada postoji izraz „ženska prava“. Ženska prava pretvorena su u „prava ženskog pola“. Slični terminološki problemi postoje i u predavanjima o nasilju u porodici, koje se često pogrešno naziva „familijarnim“ nasiljem.

Do zabune dolazi i onda kada se govori o trgovini ljudima i kada se reči kao što su „žrtva trgovine ljudima“ i „prostitutka“ upotrebljavaju u istom značenju. Na primer, preporuka u programu je da predavanje o trgovini ljudima počne pitanjima – Da li su prostitutke albanske nacionalnosti? Da li prostitutku treba smatrati žrtvom ili ne treba? Ovde mora doći do poboljšanja, naročito kada je reč o rodno osetljivom jeziku i pravilnoj upotrebi terminologije.

Zaključak

Imajući u vidu značaj koji obrazovanje ima kao katalizator procesa tranzicije i promena u društvu, na Policijskoj akademiji u Albaniji napravljeni su značajni pomaci u kreiranju rodno ose-

tljivog nastavnog programa. Međutim, na osnovu nalaza našeg istraživanja možemo reći da treba uložiti više napora ne samo u to da ova problematika bude uključena kao izolovani deo kurikuluma, već i u to da ona bude uvedena u sadržaj programa u celini, kao i u jezik kojim je program napisan.

Na osnovu rezultata istraživanja možemo zaključiti da se problematika vezana za rodnu ravnopravnost i dalje tretira izolovano od drugih pojava, a ponekad samo iz ugla problema žena. Jezik kojim je nastavni plan i program pisan još uvek nije dovoljno osetljiv na rodne razlike i često uključuje ili isključuje jedan od polova zbog tradicionalnih rodni stereotipa i uloga. Trenutno stanje zahteva preduzimanje koraka u poboljšanju kurikuluuma, te u njega treba uvesti politike rodne ravnopravnosti i povećati rodnu osetljivosti.

Da bi se ovo ostvarilo, potrebno je izvršiti analizu potreba i onda preduzeti dalje korake. Istraživanja i navođenje primera od ključnog su značaja za promenu stavova. Zato postoji potreba da se poveća broj konkretnih primera slučajeva rodni razlika i rodne neravnopravnosti u sektoru bezbednosti. Ovi nalazi treba kontinuirano da se unose u nastavni program, zajedno sa unošenjem neophodnih promena u jezik. Ovaj proces može biti olakšan razmenom najboljih praksi sa drugim zemljama (na primer, sa drugim državama članicama NATO) i korišćenjem znanja i iskustva međunarodnih organizacija (na primer DCAF).

Literatura:

- Bennette, S.** *College education and police job performance: a ten-year study.* R. Publication: Public Personnel Management, 1998. [Benet, S. *Fakultetsko obrazovanje i uspešnost u vršenju policijskih dužnosti: desetogodišnje istraživanje.* R. Izdavač: Public Personnel Management, 1998].
- Dhamo, M. et al.** *The portrayal of gender characteristics in elementary school textbooks.* Gender Alliance for Development Center, 2005. [Damo, M. et al. *Prikaz rodni karakteristika u udžbenicima za osnovnu školu.* Gender Alliance for Development Center, 2005].
- Dhembo, E. and Kalfa, E.** *MANUAL TRAJNIMI PËR TRAJNERË, për PUNONJËSIT E SHËNDETËSISË mbi DHUNEN ME BAZË GJINORE (DHBGJ),* Tirana: NASW i UNICEF, 2007.. [Dembo, E. i Kalfa, E. *Priručnik za obuku trenera o rodno zasnovanom nasilju za medicinske radnike.* Tirana: NASW i UNICEF, 2007].

UVOĐENJE RODNE
PERSPEKTIVE U
SEKTOR BEZBEDNOSTI

- Eckert, P. and McConnell-Ginet. S.** *Language and Gender*. Cambridge University Press, 2005. [Ekert, P. i Mek Konel-Ginet, S. *Jezik i rod*. Cambridge University Press, 2005].
- Huisman, K. and J. Martinez, Wilson, C.** *Training Police Officers on Domestic Violence and Racism: Challenges and Strategies Violence Against Women* 11, 2005: 792. [Huisman, K. i J. Martinez, Wilson, C. *Obuka pripadnika policije za borbu protiv nasilja u porodici i protiv rasizma: Izazovi i strategije*. *Nasilje nad ženama* 11, 2005: 792].
- Newman, C.** *Gender sensitivity assessment*. Tool for FP/RH Curricula Prime II, 2003. [Njumen, K. *Procena rodne osetljivosti*. Instrument za FP/RH Curricula Prime II, 2003].
- Phillips, L.** *The Girls Report: What We Know & Need To Know about Growing Up Female*. National Council for Research on Women, 1998. [Filips, L. *Izveštaj devojaka: Šta znamo i šta treba da znamo o odrastanju žene*. Nacionalni savet za istraživanje o ženama, 1998].
- Roussow H. and Wehmeyer M.** *Double jeopardy: addressing gender equity in special education*. Albany: State University of New York Press, 2001. [Rusov, H. i Vemejer, M. *Dupli rizik: bavljenje pitanjem rodne jednakosti u specijalnom obrazovanju*. Albany: State University New York Press, 2001].
- Shitemi N. L.** *Language & Gender*. IUPUI Fulbright-Hays group projects abroad program, 2009. [Šitemi, N. L. *Jezik i rod*. IUPUI Fulbright-Hays group projects abroad program, 2009].
- Tannen, D.** *You're Wearing THAT? Understanding Mothers and Daughters in Conversation*. Ballantine BooksTrade, 2006. [Tanen. D. *TO si obukla? Razumeti konverzaciju između majke i ćerke*. Ballantine BooksTrade, 2006].
- UNDP.** *UNDP Annual Report 2005: A Time For Bold Ambition Together We Can Cut Poverty in Half*. [UNDP. *Godišnji izveštaj UNDP 2005: Vreme je za hrabru ambiciju. Zajedno možemo svesti siromaštvo na polovinu*].
- United Nations.** *UN Millennium Declaration*, 2000. [Ujedinjene nacije. Milenijumska deklaracija UN, 2000].
- WHO.** *Integrating gender into the curricula for health professionals Meeting report*. 4–6 December 2006. Switzerland, Geneva: Department of Gender, Women and Health (GWH), World Health Organization, 2006. [WHO. *Izveštaj sa sastanka o integrisanju rodnog pitanja u nastavne programe obuke budućih medicinskih radnika*. 4–6. decembar 2006. godine. Švajcarska, Ženeva: Odsek za rodna pitanja, žene i zdravlje pri Svetskoj zdravstvenoj organizaciji, 2006].

Policijska kultura i rodni identitet¹

Danijela Spasić²

Asistent na Kriminalističko-policijskoj akademiji u Zemunu

Originalni naučni rad

UDK: 351.74:305-055.2 ; 351.74-055.2

Sažetak

Rodna pitanja u okviru policijske organizacije, kadrovske strukture i policijske kulture tek su nedavno postala predmet detaljnih akademskih ispitivanja. I dalje ima relativno malo studija kulture koje se unakrsno bave analizom položaja, uloge, perspektive i prepreka integraciji žena policajaca. Istraživanja koja su dostupna uglavnom upoređuju iskustva Velike Britanija i Sjedinjenih Američkih Država. Ovaj rad nastoji da doprinese analizi položaja žena u policiji u nekim zemljama Evrope, pre svega, u zemlji koja ima izraženo tradicionalno i postkomunističko nasleđe kakva je Ukrajina. U radu su tumačeni i pojedini podaci koji se odnose na položaj žena u policijskim službama drugih istočnoevropskih zemalja, zemalja kontinentalne Evrope i britanskih ostrva, kao i zemalja SAD. Centralno pitanje analize vezano je za politike jednakih mogućnosti, probleme diskriminacije i slučajeve uznemiravanja. Hipotetička osnova polazi od konceptualnih odrednica pojma policijske kulture i na njoj zasnovanih objektivnih i subjektivnih prepreka integraciji žena u policiju. Analizirani rezultati predstavljeni su kao ilustrativni trendovi, a ne kao konačni nalazi.

Ključne reči: policijska kultura, rodni identitet, jednake mogućnosti, diskriminacija

Policijska i policijska kultura

Razmatranje pitanja mogućnosti pristupa, napredovanja i za državanja žena u policiji uslovljeno je specifičnostima policije kao sistema, kao i specifičnostima njene organizacije i funkcije. Međutim, uslovljeno je i uočavanjem karakteristika policijske kulture kao profesionalne kulture, koja je specifična za policijsku

RODNI IDENTITETI
U BEZBEDNOSNIM
PROFESIJAMA

BROJ 19 · JANUAR – APRIL 2011.

¹ Ovaj rad predstavlja rezultat realizovanja naučnoistraživačkog projekta pod nazivom *Razvoj institucionalnih kapaciteta, standarda i procedura za suprotstavljanje organizovanom kriminalu i terorizmu u uslovima međunarodnih integracija*. Projekat finansira Ministarstvo nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije (br. 179045), a realizuje ga Kriminalističko-policijska akademija u Beogradu (2011–2014). Rukovodilac projekta je prof. dr Saša Mijalković.

² danijela.spasic@kpa.edu.rs

RODNI IDENTITETI
U BEZBEDNOSNIM
PROFESIJAMA

organizaciju, a koja umnogome doprinosi održavanju i negovanju tradicionalno negativnog odnosa prema prijemu žena u policiju i prema njihovoj integraciji.

Policija kao složen sistem predstavlja dinamičnu celinu koja se nalazi u stalnoj interakciji sa svojom okolinom (okruženjem) (Milosavljević 1997: 17). Organizaciono, policija je sistem profesionalnog tipa. On, s jedne strane, obuhvata organe i institucije koje policijske zadatke obavljaju kao javnu službu i, s druge strane, obuhvata ljude koji policijske zadatke obavljaju kao profesiju (zanimanje). Policijska funkcija izražava se kao održavanje javnog reda i poretka, pri čemu se kao izvor ovlašćenja koristi zakon. Kao njeno važno obeležje ističe se prinuda, odnosno mogućnost upotrebe sredstava prinude (Milosavljević 1997). Kada u obzir uzmemo sve iznete karakteristike, policiju bismo mogli definisati kao *složeni sistem profesionalnog tipa, koji je organizovan radi održavanja javnog reda i poretka u društvu i koji je u te svrhe snabdeven zakonskim ovlašćenjima i potrebnim sredstvima, uključujući i sredstva prinude* (Milosavljević 1997).

U skladu sa organizacionim i funkcionalnim specifičnostima policije kao sistema postavljen je temelj *policijske kulture*, koja determiniše ponašanje policajaca na poslu i van posla. Ona predstavlja *naročiti sistem vrednosti, stavova i uverenja koji policajci usvajaju u odnosu na svoj posao, rukovodstvo, pojedine kategorije građana, sudove, pravo i različite pojave u društvu od uticaja na njihov posao* (Milosavljević 1997).

Prema mišljenju Milosavljevića, njen nastanak posebno je uslovljen osećanjem socijalne izolovanosti, rizicima posla, specifičnim ovlašćenjima i odgovornostima, nužnošću međusobne solidarnosti u zajedničkim akcijama, čestim kontaktiranjem sa socijalnim ponašanjima i određenim vrstama ljudi, internim sistemom obuke i sticanjem profesionalnog znanja u praksi, karakterom informacija koje se koriste u radu i slično. Međutim, činjenica je i da se jednim od faktora formiranja policijske kulture³ može smatrati i tzv. *značka položaj* policije u odnosu na populaciju. Po mišljenju američkog sociologa Rozabeta Mos Kantera, „značke“ su ljudi koji sačinjavaju manje od 15% neke organizacije, te ih ostali ne opažaju kao individue, već kao predstavnike izvesne grupe ljudi (Hazenberg 1996, navedeno prema: Novović 2002). Upravo ovakvim položajem Kanter smatra položaj žena u policiji.

Ovde je nužno napomenuti da je na osnovu analize relevantnih studija policijske kulture i sopstvenih istraživanja R. Rajner

³ Posebno izražen među pripadnicima uniformisanog sastava policije.

(navedeno prema: Milosavljević 1997: 558) izdvojio osam ključnih i najčešće isticanih karakteristika policijske kulture, koje su značajne za razumevanje stepena otvorenosti policijske organizacije za ulazak žena na sve nivoe i strukture, ali i za razumevanje mogućnosti njihove uspešne adaptacije i integracije u policijski sistem uopšte. Kao ključne karakteristike on navodi posvećenost misiji, cinizam, sumnju, socijalnu izolaciju i solidarnost, konzervativizam, mačizam, rasne predrasude i pragmatizam.

Integracija i položaj žena u policiji kroz istoriju

Objektivne prepreke za ulazak žena u uniformisani sastav policije, koji je tradicionalno bio predodređen za muškarce, činili su određivanje policije kao organizacionog i kadrovske sistema koji u obavljanju svojih funkcija može koristiti i sredstva prinude, s jedne strane, i osnovne karakteristike vekovima formirane policijske (muške, mačo) kulture, s druge strane. Pored toga, danas postoji veliki broj neispitanih pretpostavki koje podupiru verovanje o ulogama muškaraca i žena, njihovim sposobnostima i vrednostima. Održanje tih verovanja pomažu i vladajući stereotipi o dominantnim karakteristikama polova prema kojima su muškarci racionalni, a žene emotivne; muškarci se bolje od žena snalaze u kriznim situacijama i sposobniji su za izvršavanje težih i opasnijih zadataka, dok se žene zadovoljavaju jednostavnim poslovima koji se ponavljaju; muškarci su aktivni i njihova nadmoć izaziva poštovanje, dok su žene pasivne i ne mogu zapovedati. Pri tome, ova verovanja su naučena i predstavljaju posledicu generacijske transmisije.

„Žena je unutar kruga građanske civilizacije definisana, prihvaćena i priznata samo u meri u kojoj postoji i deluje kao nosilac svoje prirodom date seksualne i biološke funkcije... Tako žena biva uverena u prirodnu nužnost svoje pozicije.“ (Milić 1994, navedeno prema: Petrović 2007: 330). Zbog ovakvih društvenih stavova počela je, i još uvek traje, borba žena sa predrasudama, konzervativizmom i patrijarhalnim stereotipima, jer oni otežavaju njenu integraciju u određenu profesiju, a posebno u policijsku profesiju.⁴

Istorijski gledano, prve žene su u policijsku službu primljene u Kanadi 1900. godine, a radile su na poslovima nadzora u zatvorima i na sprečavanju maloletničkog kriminaliteta. Njihov posao bila je i „briga za javni red i mir, tj. briga za moral, napuš-

**RODNI IDENTITET
U BEZBEDNOSNIM
PROFESIJAMA**

BROJ 19 · JANUAR – APRIL 2011.

⁴ S tim u vezi treba podsetiti na to da se tek u drugoj polovini XIX veka za ženu otvaraju vrata univerziteta i fakultetskog obrazovanja, a da je tek u dvadesetom veku postojala mogućnost da ona bude i društveno-politički angažovana. Kao odgovor na osvojenu ekonomsku slobodu, koju je dobijala radom i zaradom izvan porodice, pojavljuju se diskriminacija i segregacija (za isti posao žena je plaćena manje od muškarca).

RODNI IDENTITETI
U BEZBEDNOSNIM
PROFESIJAMA

BEZBEDNOST ZAPADNOG BALKANA

tenu decu, žensku mladež i posrnule devojke“ (Janković 1926: 498). U Americi je oko 1845. godine bila zaposlena prva žena za nadzornički rad u ženskom zatvoru, a pola veka kasnije pojavila se i prva žena u policijskoj patroli u Čikagu, čiji je zadatak bio da pazi na javni red, kontroliše prostitutke, žene lakog morala i dečje ulične prestupe, prosjačenje i kriminalitet. U Los Angelesu je pak prva žena policajac 1910. godine obukla uniformu šivenu za policajca (Brown et al. 2000: 149–155). Kada je reč o evropskim zemljama, Engleska je bila prva koja je, oko 1905. godine, angažovala žene da rade u policiji na suzbijanju prostitucije, maloletničkog i ženskog kriminaliteta. Švedska, Norveška i Danska su to učinile do 1914. godine, a Rusija posle Oktobarske revolucije (Novović 2006: 30). Prema istraživanju Društva naroda iz 1927. godine, dvadeset zemalja u svetu imalo je žene u policiji, Poljska od 1926. godine, a Mađarska od 1935. godine. U Kini, prvu žensku policiju 1929. godine dobija Šangaj, a njen primer slede i Singapur i Indija, dok Turska 1932. godine dobija prve žene u saobraćajnoj policiji.⁵ Prema jednoj vesti, u svetu je 1937. godine bilo preko 5.000 žena u uniformisanom sastavu, a od toga je oko 2.500 žena bilo u Americi (Kanada i SAD) (Novović 2006: 32).

U Evropi, Mađarska je 1946. godine zaposlila osamnaest žena koje su završile policijski kurs, ali su one radile na administrativnim poslovima, kao službenice (Novović 2006). Tokom šezdesetih godina prošlog veka žene su u većem broju primane u policijsku službu. Italija 1959. godine dobija tzv. Korpus ženske policije, a sedamdesetih godina znatno raste broj žena policajaca u Velikoj Britaniji, Japanu i Zapadnoj Nemačkoj (Milosavljević 1997: 498). Iako je u SAD ranih sedamdesetih godina XX veka postignut značajan napredak u zapošljavanju žena u policiju, posebno nakon donošenja *Zakona o jednakosti, protiv diskriminacije na polnoj osnovi i prakse nezakonitog zapošljavanja*, u praksi je unutar same policije i dalje postojao veliki otpor (Pagon & Lobnikar 1996). Prema istom izvoru, U Sloveniji su prve žene primljene u policiju 1973. godine, a 1975. počelo je sprovođenje obuke za žene, koju je do početka osamdesetih godina završilo 176 žena (Pagon & Lobnikar 1996). Devedesetih godina prošlog veka u Irskoj je među policajcima, na primer, bilo 3,9% žena, u Finskoj 5%, Norveškoj 7,5%, Mađarskoj 8%, Italiji 8,5%, Švedskoj 11,1%, a u Holandiji 12,2%.⁶

⁵ Beleške i vesti. Časopis *Policija*, 1920–1930.

⁶ Navedeni podaci preuzeti iz: Šarkezi, I. „Žene u poslovnom svijetu muškaraca – žene u policiji“ (prevedeno sa mađarskog). *Perjanik*, br. 3, god. 1.

Rodna perspektiva savremenih policijskih sistema

Rodna dimenzija policijskih organizacija u svetu na početku novog milenijuma obeležena je, pre svega, podatkom da žene policajci čine oko 15% ukupnog policijskog sastava (Brown 1997, 1998; Brown and Heidenshohn 2000; Garcia 2003; Martin and Jurik 1996). Istovremeno, neka pitanja se konstantno nameću tokom funkcionisanja policije u svim delovima sveta i u svim vremenskim odrednicama: zabrinutost zbog nejednakih mogućnosti, diskriminacija i seksualno uznemiravanje (Brown 2000; Brown and Campbell 1991; Walkate 1995). Iako se policijski sistemi i organizacije strukturno, organizaciono i kadrovski menjaju, sprovedeno je, izuzev u Sjedinjenim Američkim Državama i Velikoj Britaniji, relativno malo istraživanja o iskustvima žena u policiji (Metcalf and Dick 2002). Izveštaji govore da su žene policajci, u odnosu na njihove kolege, više izložene seksualnom uznemiravanju, nasilnim i pretećim situacijama na poslu, kao i porodičnom nasilju kod kuće (Brown and Heidenshohn 2000).

Braun i Filding (Brown and Fielding 1993) uvideli su, na primer, ispitujući razlike u stepenu preživljenog stresa kod uniformisanih policajaca i detektiva tokom realizovanja operativnih poslova, da muškarci proživljavaju više stresa prilikom hapšenja nasilnih osoba i u situacijama ekstremno narušenog javnog reda i mira, dok žene doživljavaju stres zbog diskriminacije i različitih predrasuda, ali i prilikom rada sa žrtvama nasilja i seksualnih prestupa, kao i prilikom izvođenja zadataka koji se često ponavljaju. Muškarci su prijavljivali da viši stepen stresa imaju prilikom izvršavanja radnih zadataka u izolaciji, kao i zbog nemogućnosti da planiraju godišnje odmore. Žene su prijavile da doživljavaju stres prilikom svakog hapšenja nasilnih lica, prilikom obaveštavanja rodbine poginulih, kao i prilikom rada sa žrtvama nasilja. Bjukenon i saradnici (Buchanan *et al.* 2001) identifikovali su da rodne razlike postoje u tome šta novoprimiti policajci i policajke prežive tokom prve godine na poslu. Od deset traumatičnih iskustava tokom te godine, muškarci u najvećem delu doživljavaju fizičke napade, dok žene najčešće doživljavaju različite vidove seksualnog uznemiravanja. Panceri i saradnici (Pancheri *et al.* 2002) potvrdili su to da žene u saobraćajnoj policiji osećaju najviši stepen anksioznosti, depresije i agresivnosti.

Tokom istraživanja rodni i etički aspekti socijalnih interakcija policijskih službenika (Morris 1996) žene su prijavile više negativnih interakcija, posebno u vezi sa verbalnim uznemirava-

RODNI IDENTITETI
U BEZBEDNOSNIM
PROFESIJAMA

BROJ 19 · JANUAR – APRIL 2011.

njem, seksualnim uznemiravanjem i ogovaranjem. Žene su prijavile i da više učestvuju u društvenim mrežama, posebno kada su u pitanju pripadnici srodnih organizacija. Međutim, podaci govore da one u nižem procentu imaju bliske prijatelje koji rade u policiji. Konačno, žene imaju veću podršku porodice da obavljaju policijski posao. Ispitujući stepen samoubistava među policijskim službenicima tokom devetnaest godina, 1977–1996, Marzuk i njegovi saradnici (Marzuk *et al.* 2002) utvrdili su da su u ukupnom broju samoubistava, kojih je bilo 80, muškarci počinili više samoubistava od žena (73 naspram 7). Ukoliko posmatramo stopu samoubistva muškaraca bele rase u opštoj populaciji, možemo videti da je stopa samoubistava muških policajaca bele rase bila niža od muškaraca koji nisu bele rase (16,8% na uzorku od 100.000 ispitanika), dok je stopa samoubistava muškaraca oficira koji nisu bele rase bila otprilike ista (12% na istom uzorku). Međutim, stopa samoubistava žena oficira bila je skoro četiri puta veća od samoubistava u opštoj populaciji u tom periodu (13,1% na uzorku od 100.000 ispitanika u odnosu na 3,4% samoubistava na istom uzorku). Dakle, možemo zaključiti da postoji znatno veća verovatnoća da će žene policajci počiniti samoubistvo, nego što će to učiniti žene uopšte.

Slučaj žena – policijskih oficira u Ukrajini

Policija, odnosno milicija u Ukrajini zadržala je odlike veoma kontinentalne, kolonijalne i komunističke tradicije (Shelley, 1999), od kojih jednu čini i *dominantna uloga muškaraca u okviru organizacije*. Policiju, kao državni organ za sprovođenje zakona, kontrolišu takođe muškaraci. Iako je prošlo gotovo sto godina otkad su prve žene primljene u policiju, tokom kojih su mnoge od početnih prepreka pune zaposlenosti žena u policiji nestale, istraživanja u mnogim zemljama, pa i u Ukrajini, i dalje pokazuju da žene još uvek nisu u potpunosti integrisane, kao i da se njihovo prisustvo u policiji smatra neobičnim (Walker 1993; Niland 1996).

Iako 54 odsto ukrajinske populacije čini žensko stanovništvo (Državni komitet za statistiku Ukrajine 2000), pri čemu žene čine 52 odsto ekonomski aktivnog stanovništva (Lavrynenko 1999), žene istovremeno čine samo 8 odsto Ukrajinske milicije (Ministarstvo unutrašnjih poslova Ukrajine 2000). To možemo uporediti sa 14,3 odsto žena u policiji SAD i sa 13 odsto žena u

policiji Velike Britanije (Cox 1996; Brown 1998). Pored toga, u poređenju sa svojim muškim kolegama, ukrajinske žene oficiri uglavnom zauzimaju niže rangove i češće obavljaju kancelarijske poslove pomoćnog tipa. I one su, poput žena policajaca u drugim zemljama, isključene iz određenih poslova (Brown et al. 1999). Na primer, 65 odsto svih oficira zaduženih za poslove izdavanja pasoša, viza i registracije čine žene. One, takođe, čine 43 odsto istražitelja i 41 odsto zaposlenih koji rade u odeljenjima ljudskih resursa. Većina žena ima položaj mlađih oficira, dok samo 7 odsto dostiže poziciju potpukovnika, jedan odsto žena rang pukovnika, a nijedna žena početkom novog milenijuma nije imala čin generala (Ministarstvo unutrašnjih poslova Ukrajine 2000).

Kada je reč o statusu rodni identiteta u policijskim sistemima u svetu, istraživanja iz SAD pokazala su da je najveći izvor stresa koji su imale žene oficiri bilo ponašanje njihovih kolega, muških službenika (Cox 1996). Žene policajci susreću se sa otporom koji prema njihovoj ulozi u policiji posebno iskazuju njihove muške kolege. Istorija pokazuje da je ulazak žena u policiju u svetu izazvao otpore u samoj policijskoj organizaciji i da je njihova nova uloga bila izazov, jer se policijski posao dugi niz godina smatrao „nepodobnim poslom za žene“ i bio je ograničen samo na obavljanje zadataka stereotipno vezanih za pol. Sprovođenje zakona se tradicionalno u okviru policijske kulture određuje kao muško zanimanje, pri čemu pojava žena u policiji predstavlja opasnost za solidarnost te kulture (Heidensohn 1996). Poput svojih zapadnih koleginica, žene oficiri milicije u Ukrajini suočile su se sa istim stavovima. One su se pridružile uspostavljanju kvazivojske u kojoj dominiraju muškarci i formiranju policijskih agencija u kojima one ostaju manjina prilikom obavljanja specijalizovanih poslova. U takvim okolnostima žene oficiri više od svojih muških kolega podležu ponižavajućem uticaju autoritarnog menadžmenta (Beck et al. 2003).

Reforma ukrajinske milicije prepoznata je kao važan deo šireg procesa demokratizacije u Ukrajini. Cilj reformskog procesa bio je da jednu organizaciju koja prvenstveno služi interesima vladajuće elite pretvori u organizaciju koja se fokusira na zadovoljavanje potreba ukrajinskih građana. I u ukrajinskoj miliciji je, poput mnogih zapadnih policijskih organizacija, dominirao muški sistem vrednosti – konkurentnost, hijerarhija, stroga disciplinska pravila – iako se stručnjaci slažu da je potpuno drugačiji skup vrednosti potreban za rad policije u budućnosti (Niland

**RODNI IDENTITETI
U BEZBEDNOSNIM
PROFESIJAMA**

BROJ 19 · JANUAR – APRIL 2011.

1996). Te druge vrednosti podrazumevaju: poštovanje ljudskog dostojanstva i razlika među ljudima, poverenje, integritet, kooperativni timski rad, inicijativu, saradnju i participativno donošenje odluka, i otvoren pristup učenju. Uzeti zajedno, oni su važni za oblikovanje više integrisane, unakrsno funkcionalne policijske službe dizajnirane tako da zadovolji potrebe nove post-sovjetske države. Međutim, dosadašnja istraživanja ukazuju na to da postojeća organizaciona kultura u okviru ukrajinske milicije igra glavnu ulogu u sprečavanju napretka žena i njihovog učestvovanja u promenama. Očigledno je to da je napredovanje žena dodatno otežano zbog takvog organizacionog ponašanja, ali i to da se ono ukršta sa širom društveno-kulturnom konstrukcijom domaće uloge žena u ukrajinskom društvu (Dick and Jankowicz 2001). Međutim, pošto su svi rodni stereotipi društveno konstruisani, oni mogu biti i promenjen (Lavrynenko 1999). Promovisanje rodne ravnopravnosti u svim sferama ukrajinskog društva postavljeno je kao cilj i sastavni je deo održivog ljudskog razvoja u ovoj postkomunističkoj zemlji.

Različite strategije za rešavanje neravnoteže polova u policiji predložili su zapadni naučnici i praktičari i na državnim i na organizacionim nivoima (Heidensohn 1996). Jedan od predloženih je i model koji podrazumeva tri nivoa promena u ulozi rodni identiteta: promene na mikronivou, promene na srednjem nivou i promene na makronivou. Na mikronivou, razvoj antidiskriminacione i rodno osetljive organizacione politike podrazumeva i promenu individualnih stavova policijskih službenika oba pola. Kod žena policijskih službenika ova nastojanja vezana su i za jačanje svesti o rodni pitanjima i za potrebu njihove promocije. Srednji nivo obuhvata promene u samom Ministarstvu unutrašnjih poslova i u policijskim organizacijama, a tiče se razvijanja konkretnih akcionih planova za realizaciju procesa regrutovanja žena i njihovog osnaživanja da konkurišu za mesta na kojima su nedovoljno zastupljene. Na makronivou, promene obuhvataju zakonodavni i politički okvir u kojem policija radi, kao i objektivne uslove rada koji podrazumevaju niske plate, loše ekonomske pokazatelje, visok stepen korupcije i nerešena pitanja porodijskog odsustva i brige o deci (Razumkov *et al.* 1996; Foglesong and Solomon 2001), zbog kojih najveći broj policijskih službenika napušta policiju (Beck and Chistyakova 2001).

Zaključak

I pored toga što su se izborile za to da budu primljene u policiju koja je oduvek bila „nedodirljiva muška profesija“, žene se i danas susreću sa različitim oblicima otpora prilikom prijema, napredovanja ili zadržavanja u policiji. U svim sistemima i organizacijama u kojima su ovi otpori dominantni, tradicionalna muška policijska kultura podstiče dominaciju muškaraca i njihova inherentna uverenja o tome da policijska profesija nije podobna za ženu.

Podaci iz komparativnih istraživanja upućuju na tačke u kojima se očitava položaj žena u policijskim službama različitih zemalja. Činjenice pokazuju da su one manje izložene diskriminaciji i uznemiravanju u zemljama istočne Evrope nego u zemljama kontinentalnog dela Evrope, na Britanskim ostrvima ili u SAD. Postoji nekoliko objašnjenja za to. Uloga žena i njihov status u bivšim komunističkim režimima doveli su do većeg stepena jednakosti, koji su na Zapadu „osvajani“ u procesima političkog lobiranja ili u procesima izmene zakonodavstva. To je rezultiralo različitim stopama incidencije kod diskriminacije i uznemiravanja.

Alternativno objašnjenje može biti da su stope incidencije konstanta, a da se razlika može pripisati višem pragu tolerancije i višem nivou svesti žena policajaca, s jedne strane, ali i razvoju borbe protiv diskriminatorskih mera, s druge strane. Tako je na Zapadu, a posebno u Sjedinjenim Državama, angažman ženskog feminističkog pokreta doprineo podizanju svesti o ponašanju koje se smatra diskriminacijom. Sprovođenje politike jednakih mogućnosti obezbedilo je ženama veću moć širom Evrope i u Americi.

Međutim, uvođenje zakona o jednakim mogućnostima može vaskrsnuti otpor policajaca prema ženama oficirima i rezultirati obnavljanjem pokušaja policajaca da izuzmu žene kolege iz čitavog niza dužnosti i iz pitanja koja se tiču naknada zaposlenima.

Razvoj politika jednakih mogućnosti u policiji u Istočnoj Evropi može imati najmanje dve posledice. Žene mogu da promene svoje pragove tolerancije prema ograničenim mogućnostima za zaposlenje, a muškarci, verovatno, mogu da povećaju otpornost na difuziju žena u celoj policijskoj organizaciji. Lekcije sa Zapada ukazuju na to da je otpor diskriminaciji i uznemiravanju neminovan, ali su, pri tome, i reforme neizbežne.

RODNI IDENTITETI
U BEZBEDNOSNIM
PROFESIJAMA

BROJ 19 · JANUAR – APRIL 2011.

Literatura:

- Balkin, J.** „Why policemen don't like policewomen.“ *Journal of Police Science and Administration*, Vol. 16, 1988: 29–38.
- Beck, A. and A. Tatarenko.** *Developing Police Management Training in Post-Soviet Societies*, Leicester: Scarman Centre, University of Leicester, 2003.
- Beck, A. and Y. Chistyakova.** *Crime and Policing in Ukraine: The Kharkiv Crime Survey 2000*, Leicester: Scarman Centre, University of Leicester, 2001.
- Brown, J. and A. Hazenberg, Ormiston, C.** Policewomen: an international comparison. In: Mawby, R. (eds). *Policing across the World: Issues for the Twenty-first Century*. London: UCL Press, 1999: 204–25.
- Brown, J. and F. Heidenshohn.** *Gender and Policing: Comparative Perspectives*. Basingstoke: MacMillan, 2000.
- Brown, J. and J. Fielding.** „Qualitative differences and women police officers' experience of occupational stress.“ *Work & Stress*, Vol. 71, 1993: 327–340.
- Brown, J.** „European policewomen: a comparative research perspective.“ *International Journal of the Sociology of Law*, Vol. 25, 1997: 1–19.
- Brown, J. M.** „Abuse relationships at work: police women as victims.“ *Criminal Justice Matters*, Vol. 35, 1999: 22–23.
- Buchanan, G., Stephens, C., Long, N.** „Traumatic events of new recruits and serving police.“ *Australian Journal of Disaster and Trauma Studies*, Vol. 5, 2001: 96-107.
- Burke, J. R. and M. A. Richardsen, Martinussen, M.** „Gender differences in policing: reasons for optimism?“ *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*, Vol. 29(3), 2006: 513–523.
- Burke, R. J. and A. Mikkelsen.** „Gender differences in policing: signs of progress?“ *Employee Relations*, Vol. 27, 2005: 425–436.
- Cox, M.** *Police: Practices, Perspectives, Problems*. Boston, MA: Allyn & Bacon, 1996.
- Dick, P., Jankowicz, D.** „A social constructionist account of police culture and its influence on the representation and progression of female officers: a repertory grid analysis in a UK police service.“ *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*, Vol. 24 No. 2, 2001: 181–99.
- Foglesong, S., Solomon, P.** *Crime, Criminal Justice and Criminology in Post-Soviet Ukraine. Issues in International Crime*, National Institute of Justice, Office of Justice Programs, Washington, DC, 2001.
- Janković, Z.** „Žene u policiji.“ *Policija*, br. 11, 1926: 296–299.
- Karpova, T.** „Feminism in Ukraine? Are you kidding?“ *The Ukrainian Observer*, Vol. 12 No. 2, 2001.

- Lavrynenko, N.** *Zhenshchina: Samorealizatsija v Semje i Obshchestve (Gendernyj Aspect)*. Kyiev, 1999.
- Martin, S.** *On the Move: The Status of Women in Policing*. Washington, DC: Police Foundation, 1990.
- Marzuk, P. and M. Nock, Leon, A., Portera, L., Tardiff, K.** „Suicide among New York City police officers, 1977–1996.“ *American Journal of Psychiatry*, Vol. 159, 2002: 2069–2071.
- Metcalfe, B., Dick, G.** „Is the force still with her? Gender and commitment in the police.“ *Women in Management Review*, Vol. 17, 2002: 392–403.
- Milosavljević, B.** *Nauka o policiji*. Beograd: Policijska akademija, 1997.
- Morris, A.** (1996) „Gender and ethnic differences in social constraints among a sample of New York city police officers.“ *Journal of Occupational Health Psychology*, Vol. 1 1996: 224-35.
- National Center for Women & Policing.** *Equality Denied: The Status of Women in Policing 2000*. Washington, DC: National Center for Women & Policing, 2001.
- Niland, C.** „The impact of police culture on women and their performance in policing.“ paper presented at the First Australasian Women Police Conference Sydney, July, 1996.
- Novović, S.** *Žene u policiji*. MUP Republike Srbije, Viša škola unutrašnjih poslova (u sklopu makroprojekta „Policija u funkciji bezbednosti i zaštite u Srbiji na početku XXI veka“), 2006.
- Pagon, M., Lobnikar, B.** *Reasons for joining and beliefs about police among Slovenian female police rookies*. Policing in Central and Eastern Europe: Comparing Firsthand Knowledge with Experience from the West. College of Police and Security Studies. Slovenia, 1996.
- Pancheri, P., Martini, A., Tarsitani, L., Rosati, M., Biondi, M., Tomei, F.** „Assessment of subjective stress in the municipal police force in the city of Rome.“ *Stress and Health: Journal of the International Society for the Investigation of Stress*, Vol. 18, 2002: 127–32.
- Petrović, D.** „Žena policajac kroz istoriju.“ *Bezbednost*, MUP Republike Srbije, 2/07, 2007: 330–341.
- Razumkov, O.** „Report of the Ukrainian Centre for Economic and Political Studies: the shadow economy and organised crime in Ukraine.“ *Zerkalo Nedeli*, Vol. 16, February, 1996.
- Walklate, S.** Equal opportunities and the future of policing. In: Leishman, L. B. and M. Savage. (eds). *Core Issues in Policing*. London: Longmans, 1995: 163–185.

RODNI IDENTITETI
U BEZBEDNOSNIM
PROFESIJAMA

BROJ 19 · JANUAR – APRIL 2011.

Žene borci u odbrani Sarajeva: činioci ili žrtve¹

Lejla Hadžiahmić²

magistrica rodnih studija

Pregledni rad

UDK: 355.426:305-055.2(497.6)"1992/1995"

Sažetak

Žene borci su „nevidljivi” vojnici rata u BiH 1992–1995. godine i njihov doprinos do danas nije društveno priznat. U ovom radu opisuje se iskustvo žena koje su se borile u prvim redovima u okupiranom Sarajevu, time što se pažnja skreće na rodne stereotipe o ženi žrtvi i muškarcu ratniku, koji preovlađuju u ratnom diskursu uo Bosni. Rezultati istraživanja pokazuju da žene, i pored toga što je vojna elita BiH dozvoljavala da budu primljene u vojsku, nisu imale vojne činove iako je njihova borbena učinkovitost predstavljala dobrovoljni čin otpora eskalirajućem nasilju. U ovom radu nastojimo da pokažemo to da žene nisu bile samo žrtve rata, kao i da ukažemo na potrebu dodatnih istraživanja kojima bi se utvrdile i druge uloge žena u toku rata, što bi imalo važne implikacije na proučavanje rata i rodnog pitanja.

Ključne reči: Sarajevo, žene borci, učinkovitost, rat, rod

Zašto pišemo o ženama boricima?

U diskursu o Bosni najizraženiji je ratni diskurs i on značajno utiče na formiranje identiteta u BiH. Kao prva asocijacija kada govorimo o ratu, javlja se slika muškaraca koji su se „digli na oružje” u odbranu zemlje i žena koje se skrivaju od opasnosti i kojima je potrebna zaštita. Ratne godine predstavljane su iz različitih uglova. Da bi potkrepili svoje argumente o ratu u BiH, lokalni političari, uz svesrdnu podršku medija i međunarodnih eksperata, humanitarnih radnika, radoznalih istraživača i ljudi iz akademskog sveta, često su žene predstavljali kao žrtve, kao izbeglice, kao ojađene i/ili kao žrtve silovanja. Danas, kada je od

¹ Ovaj rad zasniva se na magistrskoj tezi pod naslovom *Žene borci u odbrani Sarajeva: činioci ili žrtve*. Teza je odbranjena u novembru 2010. godine kao završni uslov u okviru master programa Ženskih studija u Centru za interdisciplinarnu postdiplomske studije (CIPS) na univerzitetu u Sarajevu.

² Lejla.Hadzhahmic@osce.org

rata u Bosni prošlo petnaest godina, može se postaviti pitanje o tome zašto je bitno ponovo pričati o ljudima koji su uzeli oružje u ruke i ponovo započeti priču o ženama koje su izabrale da se bore u ratu, naročito ukoliko je reč o zemlji koja još uvek nije uspela da ostavi ratne priče iza sebe.

Ni u jednom prethodno spomenutom kontekstu, političkom, medijskom i/ili akademskom, ženama boricima do danas nije dat društveni značaj. U najboljem slučaju, spominjane su uzgred, u pričama o *pravim* problemima koji su u ratu rešavani. Za rešavanje tih *pravih* problema uvek su, naravno, bili zaduženi muškarci. Na taj način nastala je u posleratnim pričama čvrsto ukorenjena predstava o ratnoj politici i o iskustvu ratovanja kao o isključivo „muškom poslu”. Pričom o ženama boricima narušava se ova suštinska paradigma o bosanskom muškarcu ratniku i ženi žrtvi, te se ukazuje na značaj diskusije o raznim drugim ulogama, izborima i važnim iskustvima koje su imale žene (i muškarci) u toku rata 1992–1995.

S obzirom na činjenicu da do ratova dolazi zbog sukoba interesa, autorka se zapitala kojim su to interesima bile rukovođene neke žene u Sarajevu kada su odlučile da se pridruže muškarcima u prvoj liniji odbrane svog grada, kao i zašto njihovo učestvovanje u ratu nije dobilo odgovarajuće priznanje u posleratnim godinama kada su priče o njima pale u zaborav. Da bismo pronašli odgovor na ova pitanja, proučavali smo period od početka rata 1992. godine, pa sve do 2008. godine. Upoređivanjem priča, u kojima su žene pričale o svom ratnom iskustvu, s jedne, i načina na koji su bile predstavljane u medijima, s druge strane, zaključili smo da postoji (dis)kontinuitet u prikazivanju uloge žena u ratu. Jedan od ciljeva ovog rada jeste i taj da se rasprše predstave o aktivnim muškarcima i o ženama žrtvama kako bi se ukazalo na druge uloge i iskustva koja su žene imale u toku rata, kao i da bi se uspostavila kontraravnoteža predstavljanju žena kao žrtava.

Žene, vojska i stereotipi

Da li će žene biti uvažene kao borci zavisi od toga da li će biti priznata njihova uloga u ratnim dejstvima. Generalno, čak i onda kada se žene u ratu pojave u ulozi boraca, to ne znači da će ih i okolina prihvatiti kao punopravne borce. Vojska tradicionalno ima sumnjičav stav prema njihovim sposobnostima, pa

RODNI IDENTITETI
U BEZBEDNOSNIM
PROFESIJAMA

BEZBEDNOST ZAPADNOG BALKANA

čak ni sve feministkinje ne dele isto mišljenje o pitanju žena u vojsci. Za razliku od liberalnih feministkinja, koje insistiraju na uspostavljanju jednakosti i na tome da žene uđu u ovaj domen rezervisan za muškarce i dobiju prava da učestvuju u borbi (Smith 2006), pacifistički i antimilitaristički nastrojene feministkinje smatraju da su žene borci neženstvene i da su zavarane androcentrizmom. Nije lako pomiriti predstavu o ženskom identitetu, prema kojoj su žene ranjive, krhke, mirne i privržene domu, sa vojnim zanimanjem i konvencionalnom podelom rodni uloga (Hampf 2004; Žarkov 2007; Sjoberg i Gentry 2008). Takvi stereotipi žene predstavljaju kao osobe koje su sklone miru i koje su protivnice nasilja. Shodno tome, izbor žena da učestvuju u ratnim aktivnostima u direktnoj je suprotnosti sa rodni normama. Njihova spremnost da se povinuju ratobornim propisima vojničkog života narušava stereotip o ženi kao o nežnom i krhkom biću. Da bi uticale na promenu ovog stereotipa, žene u vojsci treba da svoju žensku stranu ličnosti usklade sa iskustvom vojničkog života.

Identitet žena boraca pun je suprotnosti, jer se tu rodni dualitet spaja u jedan identitet. Jednostavnije rečeno, kada žena treba da se bavi nečim što se tradicionalno vezuje isključivo za muški identitet, ona je primorana da se odrekne ili svojih ženskih osobina ili svojih „muških“ sposobnosti. Međutim, oba ova dela ličnosti mogu biti vrlo važna za ženu borca. Priznavanje žena kao činilaca u vojsci uvek je kontroverzno, jer rodne razlike otežavaju prihvatanje vladajućih vrednosti u vojsci.

Kontekstualizacija učinkovitosti žena

Pošto smo se u istraživanju pre svega bavili iskustvima žena boraca iz Sarajeva, važno je ta iskustva sagledati u okviru određenog fizičkog i društvenog prostora u kojem su one izabrale da deluju. Opsada Sarajeva služi kao podsetnik toga da u savremenom svetu ne idu samo ljudi (prvenstveno muškarci) u rat, već da postoje i gradovi, odnosno lokacije u koje rat dolazi. Stepenn viktimizacije civila na takvim mestima utiče na pojavu raznih oblika borbe protiv takvih ekstremnih uslova.³ U rat će se najpre uključiti civilno stanovništvo da bi odbranilo svoje domove i porodice.

Kako se rat sve više razbuktao u Sarajevu, mnogi su se našli u potpuno novoj situaciji. Prigradsko stanovništvo moralo je

³ Kerolin Nordstorm (Carolyn Nordstorm 2000) kaže da ova šema otpora ratnom nasilju postoji u svim ratom zahvaćenim oblastima u svetu, gde je najugroženije bilo civilno stanovništvo. Ona je ustanovila da ljudi lakše podnose teškoće kada ponovo uspostave glavne društvene institucije i poprave neposrednu štetu (str. 29). Autorka se zalaže za veće razumevanje srazmera viktimizacije civila i, što je još bitnije, skreće pažnju na činjenicu da na prostorima, gde je došlo do viktimizacije nastaju razni oblici otpora/AGENCY, kojima se niko još uvek nije na pravi način bavio u istraživanjima o ratu.

da napusti svoje domove i da se doseli u grad. Njihove kuće postale su prve borbene linije, a njihove bašte rovovi. Neki delovi centra grada neprestano su gađani projektilima. U nekim predgrađima civili su bili izloženi traumatičnim oblicima nasilja. Na Grbavici i u perifernim delovima Dobrinje proterivanja iz kuća, zatvaranja i egzekucije bili su svakodnevna pojava. U svakom delu grada žene su bile primorane da učine bilo šta kako bi pomogle odbrani grada.

Osim jednog istraživanja o strategijama snalaženja žena u toku rata u sarajevskom predgrađu Dobrinja, koje je sprovela Kerol Man (Carol Mann) 2006. godine, još uvek nije sprovedeno nijedno sistemsko akademsko istraživanje o učinku žena u ratu. Mada je učinak žena nominalno priznat i mada su dobile mnoge usmene pohvale za svoje napore da održe život u gradu pod opsadom, do nekog ozbiljnijeg priznavanja zasluga nije došlo. Ovo samo ukazuje na činjenicu da je ratni diskurs rodno obeležen. Istraživanje ratnih iskustava žena i njihovog angažovanja u borbama omogućilo bi preispitivanje preovlađujućeg konstrukta o identitetu žene kao žrtve. Rezultati takvih istraživanja bili bi u suprotnosti sa tradicionalnim teorijama rata i predstavljali bi izazov uobičajenom načinu predstavljanja rata u BiH. Analiza motiva zbog kojih žene učestvuju u borbama otkrila bi posebne aspekte promenljivih okolnosti koje su ih navele da se angažuju u ratu, kao i koncept njihovog učestvovanja, u koji još uvek nisu uspeli da proniknu ne samo preovlađujući diskurs o ratu, već ni postojeće feminističke teorije o ratnom iskustvu žena u BiH. Priče o ženama boricima otvaraju mogućnost za pluralizaciju prvog gledišta i bolje razumevanje drugog gledišta na rat i na ulogu žena u njemu.

Da li iskustva žena boraca u Sarajevu daju nove uvide o ratu?

„Niti vi to želite, niti to želi bilo ko drugi, ali rat je tu i morate da napravite izbor.“

(žena borac iz Sarajeva)

Dubravka Žarkov (2007) u svom istraživanju medijskog predstavljanja rodnog i etničkog identiteta u ratovima u bivšoj Jugoslaviji kritikuje koncept učinkovitosti, koji podrazumeva slobodu izbora, a koji u liberalnom feminizmu često signalizira

RODNI IDENTITETI
U BEZBEDNOSNIM
PROFESIJAMA

BROJ 19 · JANUAR – APRIL 2011.

to da su žene osnažene. Žarkov pokazuje da se na prostorima gde postoji ekstremna viktimizacija učinkovitost javlja kao otpor činu nasilja i tada iskustvo viktimizacije i učinkovitost postaju međusobno produktivni. U uslovima ekstremnog nasilja, što je bio slučaj sa Sarajevom, žene koje su postale borci donele su tu odluku reagujući na neposredne okolnosti i oslanjajući se na instinkt preživljavanja. Međutim, kako bismo bili sasvim jasni, treba reći da se, u kontekstu u kojem postoji međuzavisnost viktimizacije i pružanja otpora, nije veliki broj žena latio oružja. One koje jesu, morale su da podnesu i žrtvu u sopstvenom životu, što se konvencionalno smatra muškim činom. Uprkos tome, feministkinje koje analiziraju njihove priče ne treba da polaze od pretpostavke da je njihov izbor rezultat kompleksa žene zavarane muškim idealima (Helms 2003; Žarkov 2000). Ove žene su donele odluku oslanjajući se na *bori se ili beži* instinkt i izabrale su da se bore.

Iskustvo ratovanja nije svuda bilo isto. Neke intervjuisane žene priključile su se vojsci iz određenih ličnih motiva zasnovanih na poimanju rata kao nepravde, a bilo je i slučajeva da su se čitave porodice priključile vojsci, naročito ukoliko su im kuće bile na prvoj borbenoj liniji. Među ženama sa kojima smo razgovarali, postojala je jedna grupa koja je odlazak u vojsku shvatala kao nastavak svojih porodičnih uloga u zajednici, pošto su u Vojsku BiH otišle zajedno sa svojim susedima i prijateljima. Na primer, u Sokolović koloniji, predgrađu Sarajeva u blizini aerodroma, 21 žena priključila se jedinici za sabotaze povedena osećanjem pripadnosti zajednici, koje se proširilo i na njihovo učestvovanje u borbama. U takvim slučajevima žene su sebe smatrale delom vojnih napora. Međutim, zajednička nit koja postoji u svim pričama jeste njihova želja da spasu živote i povrate imovinu, ponovo steknu slobodu i nastave sa normalnim životom.

Drugarstvo i uzajamna podrška osnovne su vrednosti vojničkog života. Saradnja i povezanost veoma su važne za opstanak na borbenim linijama, te su i žene, kao i ostali vojnici, bile obuhvaćene ovom sigurnosnom mrežom. Mnoge intervjuisane žene izjavile su da su se njihovu saborci osećali bezbednije onda kada su one bile na straži, jer su se ponašale odgovorno i odgovarale su za svoje ponašanje kolegama i zapovednicima. Kako je rat odmicao, sve više žena se pridruživalo Vojski BiH, a njihova uloga je uglavnom bila da pruže podršku. Žene su u vojsku možda odlazile iz patriotskih razloga, ali su isto tako odlazile i iz ekonomskih razloga, odnosno zbog ekstremne

oskudice u gradu. Međutim, ciljna grupa istraživanja bile su samo one žene koje su otišle u vojsku u prvim danima rata i koje su se borile u prvim redovima.

Analiza intervjua obavljenih sa ovom grupom žena boraca⁴ pokazala je da je pridruživanje vojsci zapravo predstavljalo reakciju na neposredno nasilje, a da je osnovni motiv bio zaustavljanje rata, sticanje slobode i povratak uobičajenom načinu života. Prema tome, njihov borbeni učinak bio je čin odbrane radi zaštite svog grada i njegove tradicije, a ne borba za lični interes, kao što je to bio slučaj sa mnogim muškarcima koji su se pridružili vojsci u prvim danima rata u Sarajevu. Međutim, uopšteno govoreći, svaki defanzivni čin poništava mogućnost neposrednog osnaženja. Jedini razlog zbog kog su intervjuisane žene borci otišle u borbu bio je želja da na bilo koji način doprinesu prekidu opsade grada.

Doduše, važno je reći da su žene koje su se priključile Armiji BiH i otišle na prvu liniju fronta uradile to dobrovoljno i iz ubeđenja da se u tim naporima ne razlikuju od svojih muškaraca. Analiza intervjua pokazala je da se njihova predstava o sebi bazira na socijalističkom shvatanju žene i njene uloge, koje je tokom pedeset godina socijalističke vlasti u bivšoj Jugoslaviji proklamovalo jednakost između polova.⁵ To znači da su mnoge od ovih žena prišle vojsci zbog unutrašnje, ukorenjene predstave o tome šta znači biti žena. Međutim, ako su one i doživljavale sebe kao jednake muškarcima, pitanje je da li su njihova dela dobila zasluženo priznanje i bila jednako vrednovana kao dela muškaraca.

Žene u Vojski BiH: sporna integracija

Krajem rata, odnosno 1995. godine, Vojska BiH brojala je 5.360 žena vojnika na razni vojnim pozicijama duž teritorije koja je bila pod njenom kontrolom.⁶ U vreme kada se još uvek nije nazirao kraj rata, nekoliko žena boraca iz različitih vojnih jedinica Prvog korpusa Vojske BiH došlo je na ideju da osnuje Udruženje žena boraca iz oblasti Sarajeva (u daljem tekstu: Udruženje). Udruženje je zvanično osnovano u oktobru 1994. godine i brojalo je oko 30 članica iz Sarajeva i iz Zenice. Ženama koje su se tu okupile, bilo kao borci, bilo kao medicinsko osoblje, bilo kao logističarke, najvažniji zadatak bio je da afirmišu svoje prisustvo u vojsci. Udruživanje žena iz Vojske BiH u ovu asocijaci-

RODNI IDENTITETI U BEZBEDNOSNIM PROFESIJAMA

⁴ Sistematizovani podaci o rodnoj segregaciji ne postoje u dosijema Vojske BiH, a ni u dokumentaciji drugih organizacija ratnih veterana. Stoga se naša potraga za ženama boricima uglavnom zasnivala na usmenim preporukama. Na kraju smo, što posredstvom veteranskih organizacija, što posredstvom neformalnih kontakata, došli do 10 žena koje su se borile na prvoj liniji fronta u Sarajevu. Tokom 2008/2009. godine održavali smo kontakte sa ovim ženama, upotrebljavajući metod polustrukturiranih intervjua i opservacije učesnika. Svi intervjui obavljeni su u Sarajevu tokom ovog perioda.

⁵ Socijalistička Jugoslavija proklamovala je jednakost polova. I pored toga što su socijalisti u Jugoslaviji radili na emancipovanju i integraciji žena u sve sfere života, nisu uspjeli da reše pitanje tradicionalnog shvatanja uloge žene u porodici. Tako je ženska emancipacija postala komplikovano pitanje, jer su žene morale da uskladuju svoje obrazovanje, posao i tradicionalne, patrijarhalne porodične obaveze. Videti: Lydia Sklevicky 1996.

⁶ <<http://www.plbih.info>> 15. 5. 2010.

**RODNI IDENTITETI
U BEZBEDNOSNIM
PROFESIJAMA**

BEZBEDNOST ZAPADNOG BALKANA

ju 1994. godine bilo je pokazatelj toga da žene prepoznaju sebe kao društveno relevantne aktere i da im je namera da okupe sve žene iz Vojske BiH i da ih predstave kao grupu koja ima posebne interese. Žene vojnici odredile su prioritete u okviru Udruženja kako bi se i njihov glas čuo u vojsci. Ustanovile su listu prioriteta: napraviti reviziju društvenih potreba žena u vojsci; razvijati programe edukacije; obezbediti smeštaj za žene koje su se pridružile vojsci kao izbeglice i interno raseljena lica i obezbediti sisteme zaštite i pomoći ranjenim, obogaljenim i/ili trudnim ženama.

Da bi njihovi zahtevi bili punovažni i da bi mogle za njih da se zalažu, žene vojnike su kao grupu sa legitimnim zahtevima morale prihvatiti muški oficiri i institucionalne strukture. Njihova učinkovitost u javnosti, što je u ovom slučaju vojni institucionalni sistem, bila bi priznata samo ukoliko je priznat i već uspostavljen njihov grupni identitet. U tom smislu, Daša Duhaček (1995) piše: „Da bi žena (...) imala moć delovanja, posedovala učinkovitost, bila činilac, mora biti uspostavljena kao subjekt, mora imati identitet.“⁷ Možemo se zapitati da li je ženama odato priznanje za njihov učinak u vojsci. Drugim rečima, da li je bilo moguće stvoriti prostor u okviru Vojske BiH, u kojem bi sve žene vojnici, uz uvažavanje svojih posebnih zahteva kao žena, istakle svoj učinak u toku rata.

Priznavanje dolazi zajedno sa integracijom u vojne činove. Analizirali smo nekoliko slučajeva iz kojih se vidi da, iako su bile uključene u vojsku, što je bio potrebno u to vreme, žene nisu bile integrisane tako da budu jednake muškarcima, niti im je po završetku rata odato priznanje za učestvovanje u ratu. Jedna od osnivačica Udruženja opisala je to kako su izgledali njihovi početni napori prilikom osnivanja Udruženja i kako je teklo dobijanje podrške vojnog vrha Armije BiH:

„Išle smo kod mnogih ljudi iz vojnog vrha. Jednom smo čak imale sastanak sa generalom Delićem⁸. Nas tri smo išle da razgovaramo sa njima i da im predstavimo naš program. Sećam se da je pozvao jednog generala za koga se znalo da se protivi primanju žena u vojsku. Izgledalo je kao da mu treba njegova pomoć. Naravno, nismo dobile podršku... Ali, moram da kažem da nisu svi bili isti. Bilo je generala koji su poštovali žene i imali o njima visoko mišljenje. Neki su zapošljavali žene i cenili njihovu stručnost..., ali oni nisu mogli mnogo da nam pomognu.

To što vojno rukovodstvo nije podržalo rad osnivačica Udruženja, kao i to što nije pružilo bar minimalnu materijalnu podršku, ukazuje na činjenicu da vojni vrh nije uvažavao značaj zahteva žena vojnika koje su osnivačice Udruženja iznele na sastanku. Pored

⁷ <<http://zenskestudije.edu.yu>> 5. 1. 2010.

⁸ Pokojni General Rasim Delić bio je Vrhovni komandant Armije BiH od 1993. godine do kraja rata.

toga, vojni vrh nije uočio izuzetnost žena vojnika i time je pokazao da ne ceni doprinos 5.360 žena boraca u ratu. Mada se iz ovog primera vidi da vrh Armije BiH nije stvorio inkluzivni karakter vojske, ova politika isključivanja bila je puna nejasnoća, jer, kako su i same žene navele, bilo je drugih generala i zvaničnika nižeg ranga, koji su poštovali žene i njihovu stručnost i sposobnosti.

Međutim, 1994. godine Armija BiH uputila je javni poziv ženama da se pridruže vojsci i objavila konkurs za radna mesta u jedinicama logistike, komunikacija i administracije.⁹ To je značilo da se broj žena u vojsci povećava. Rezultati našeg istraživanja, bazirani na razgovorima sa ženama boricima i na praćenju medija, pokazuju da vojna elita, iako je na početku rata dozvolila dobrotvoljno uključivanje žena u vojne redove i objavila javne pozive ženama da uđu u vojsku pri kraju rata, nije bila spremna da žene potpuno integriše u vojsku. Vojni vrh nije smatrao žene relevantnim akterima u vojsci i nije priznavao nastojanje žena da budu zastupljene posredstvom svog Udruženja. Udruženje od 5.360 članica predstavljalo bi potencijalnu opasnost za vojnu elitu, koja je verovala da samo muškarci mogu da budu priznati kao akteri u ratu.

Bez podrške vojnog vrha, Udruženje nije dobilo pristup resursima. Od tada, pa i odmah nakon okončanja rata, Udruženje je funkcionisalo uz pomoć mreže solidarnosti, koja je zavisila od povremene pomoći donatora. Aktivnosti i uspešan rad Udruženja zavisili su isključivo od individualnih napora osnivačica, usmerenih prvenstveno na socijalne potrebe svojih članica. Međutim, u godinama koje su usledile nakon završetka rata one su shvatile da su postale višak u priči o ratu i o odbrani Sarajeva. Posle izvesnog vremena, postale su obeshrabrene nedostatkom podrške i neuvažavanjem, na koje su nailazile želeći da se predstave i da, što je još važnije, daju glas svojim zahtevima. Udruženje je prestalo da postoji 1998. godine, a tada je brojalo 200 članica.

Zaključak

Vojna i politička elita u Armiji BiH smatrala je sebe zaštitnikom viktimiziranog stanovništva. Simboli takvog predstavljanja bili su muškarac vojnik i žena žrtva. Armija BiH nije stvorila identitet žene borca, čime je unapred ženama suzila prostor u kome bi mogle da steknu visibilitet i uvažavanje koje uz njega ide, ali ni žene nisu uspele da nametnu onu vrstu učinkovitosti koja je potrebna za delovanje u javnom životu. Kada se rat završio 1995. go-

**RODNI IDENTITETI
U BEZBEDNOSNIM
PROFESIJAMA**

BROJ 19 · JANUAR – APRIL 2011.

⁹ Objavljeno u novinskom članku u sarajevskom dnevnom listu „Večernje novine“ br. 8872, str. 8–9, 13. 10. 1994.

dine, demobilizacija se odvijala u nekoliko faza. Bez institucionalne podrške unutar vojske, kojom bi njihovi interesi bili zaštićeni, žene su često bile na vrhu liste otkaza kao tehnološki viškovi.

Ponovo uspostavljeni mir doneo je niz izazova kada je reč o društvenim transformacijama. Uloga borca ostala je neprikosloveno dodeljena muškarcima, a žene borci su se sa linije fronta vratile svojim porodicama. Pošto se ispostavilo da ih donosioci odluka u vrhu Armije BiH smatraju efemernim za vojsku, žene su bile suočene sa izazovima reintegracije u posleratni život u Sarajevu i u drugim mestima. U posleratnoj BiH žene su shvatile da moraju da se oslone jedino na sebe i svoje porodice, jer su institucije sistema morale biti ponovo izgrađene, a one nisu davale podršku ženama kakva je postojala u periodu socijalizma u predratnoj BiH i na koju su žene bile naviknute. U većini slučajeva, žene su se našle u teškim okolnostima i njihove posleratne priče gotovo da i ne postoje. Ove žene, bivši borci u ratu, i danas su potpuno marginalizovane. Njihovu „nevidljivost” potvrđuje i činjenica da institucije koje su posle rata ustanovljene radi promovisanja rodne ravnopravnosti u BiH još uvek nisu prepoznale potrebe žena bivših boraca.

Dokle god žene borci budu nepopularna tema, kako u vojsci tako i među feministkinjama, nećemo u vidu imati ulogu žene kao činioca koji bi bacio drugačije svetlo na rat i posleratnu stvarnost u BiH. Potrebna su dodatna istraživanja o ženama koje su učestvovala u ratnim borbama, i to na svim stranama u sukobu u BiH. Samo takvo istraživanje moglo bi da pruži uvid u način na koji se konstruiše identitet ljudi, naročito žena, u ratnim vremenima, i obrazloženje zašto se njihova uloga zanemaruje.

Literatura:

Duhaček, Daša. *Politički subjekt u savremenoj feminističkoj teoriji*, 1995.

<http://www.zenskestudie.edu.yu/index.php?option=com_content&task=view&id=138> 6. 7. 2008.

Hadžiahmić, Lejla. *Žene borci u odbrani Sarajeva: akteri ili žrtve*. MA. CIPS: Univerzitet u Sarajevu, 2010.

Hampf, M. M. „'Dykes' or 'whores': Sexuality and the Women's Army Corps in the United States during World War II.” *Women's Studies International Forum* 27, 2004: 13–30. [Hampf, M. M. „'Lezbejke' ili 'Kurve': Seksualnost i ženski armijski korpus u Sjedinjenim Državama tokom Drugog svetskog rata.” *Međunarodni forum za ženske studije* 27, 2004: 13–30].

- Helms, Elissa.** *Gendered visions of the Bosnian Future: Women's Activism and Representation in post-war Bosnia-Herzegovina.* Ph.D. University of Pittsburgh, 2003. [Helms, Elisa. *Budućnost Bosne iz ugla rodnog pitanja: Ženski aktivizam i zastupljenost žena u posleratnoj BiH.* Doktorska teza. Univerzitet u Pitsburgu, 2003].
- Mann, Carol.** *Kućne Amazonke: Otpor žena iz Dobrinje, predgrađa Sarajeva.* Sarajevo: Svjetlost dd, 2006.
- Nordstrom, Carolyn.** Towards a (Gendered) Theory of War. In: Kari H. Karamé and Toryn L. Tryggestad. (ed.). *Gender Perspectives on Peace and Conflict Studies.* Nupi, 2000. [Nordstrom, Karolin. Prema (rodno ustrojenoj) teoriji rata. U: Kari H. Kerame i Torin L. Trigešćad. (ur.). *Rodna perspektiva o studijama mira i konflikata.* Nupi, 2000].
- Sjoberg, Laura and Gentry, C. E.** „Reduced to Bad Sex: Narratives of Violent Women from the Bible to the War on Terror.” *International Relations*, 22 (1), 2008: 5–23. [Sjoberg, Laura i Džentri, C. E. „Svedeno na loš seks: Žene od Biblije do Rata protiv terorizma.” *Međunarodni odnosi*, 22 (1), 2008: 5–23].
- Sklevicky, Lidija.** *Konji, žene, ratovi.* Zagreb: Ženska Infoteka, 1996.
- Smith, Clare. A.** Women in the British Military: A History of Women's Entry into the Official British Military Forces and an Analysis of Ideologies and Their Effects on Women' Acceptance Within Today's British Military. In: *Conference Proceedings, Thinking Gender, The NEXT Generation* (online), 2006. <<http://www.gender-studies.leeds.ac.uk/assets/files/epapers/epaper2-angela-clare-smith.pdf>> 20. 5. 2010. [Smit, Kler A. Žene u britanskoj vojsci: Istorija ulaska žena u zvaničnu Vojsku Velike Britanije i analiza ideologija i njihovog uticaja na prihvatanje žena u savremenoj vojsci. U: *Konferencijski program, Razmišljanja o rodu, NEXT generacija* (online), 2006. <<http://www.gender-studies.leeds.ac.uk/assets/files/epapers/epaper2-angela-clare-smith.pdf>> 20. 5. 2010].
- Žarkov, Dubravka.** Feminist Self/Ethnic Self: Theory and Politics of Women's Activism. In: Slapšak, Svetlana. (ed.). *War Discourse, Women's Discourse: Essays and Case-Studies from Yugoslavia and Russia.* Ljubljana: Topos, 2000: 167–194. [Žarkov, Dubravka. Feminističko sopstvo/etničko sopstvo: teorija i politika ženskog aktivizma. U: Slapšak, Svetlana. (ur.). *Ratni diskurs, ženski diskurs: Eseji i studije slučaja iz Jugoslavije i Rusije.* Ljubljana: Topos, 2000: 167–194].
- Žarkov, Dubravka.** *The Body of War: Media, Ethnicity, and Gender in the Break-up of Yugoslavia.* Durham and London: Duke University Press, 2007. [Žarkov, Dubravka. *Ratna mašinerija: uloga medija, etniciteta i roda u rasturanju Jugoslavije.* Durham and London: Duke University Press, 2007].

Predlog za upotrebu rodno osetljivog jezika u vojsci: činovi žena

Svenka Savić¹

profesorka emerita, Filozofski fakultet Univerziteta u Novom Sadu

Pregledni rad

UDK: 811.163.41'366.52:305-055.2 ; 355.33(497.11)

Sažetak

U ovom radu cilj nam je da ukratko predstavimo situaciju vezanu za rodno osetljiv srpski jezik danas kada problematika nije standardizovana i da ponudimo elemente za dijalog o procesima takvog jezičkog normiranja. U radu, kao prvo, prikazujemo osobine dveju ponuđenih teorija: teorije strukturalizma i teorije jezičke delatnosti. Kao drugo, dajemo pravila za konkretnu upotrebu u okviru teorije delatnosti, ukazujući na moguće dileme u njihovoj primeni i kao treće dajemo primer jednog mogućeg istraživanja o upotrebi činova u vojsci u ženskom rodu u srpskom jeziku što bi mogao biti poticaj za budući kontinuirani istraživački rad u normiranju jezika u vojsci kod nas.

Zaključujemo da su potrebna delotvorna istraživanja aktuelne prakse u vojsci u različitim oblicima standardnojezičke upotrebe: u administraciji (poslovnoj prepisci, odlukama, pravilnicima itd.); u obrazovanju (na vojnim akademijama: u udžbenicima, priručnicima); u medijskoj prezentaciji (konkursima i drugim oblicima oglašavanja u javnosti); u spontanoj razgovornoj upotrebi.

***Ključne reči:** srpski jezik, rodno osetljiv jezik, teorija jezičke delatnosti, upotreba jezika*

Uvod

U našem društvu žene sve više ulaze u različite nivoe društvene hijerarhije, pa je tako i u Vojsci Srbije u poslednjih nekoliko godina. Ovu društvenu promenu ne prati i odgovarajuća promena u jeziku koja bi se odnosila na žene, pa smo u prilici da čujemo i da čitamo (u medijima) činove žena u vojnim ili policijskim organima u muškom rodu. To je jedan od oblika diskriminacije žena pomoću jezika, što Deklaracija o ljudskim pravima sankci-

¹ svenka@eunet.rs

oniše, ali i drugi do danas usvojeni dokumenti u našoj zemlji (kao što su Zakon o rodnoj ravnopravnosti ili Zakon protiv svih oblika diskriminacije). Ovu društvenu promenu ne prati i odgovarajuća promena u jeziku. Jedan od razloga takve prakse jeste činjenica da se ovom problematikom danas u srbistici uglavnom bavi samo nekoliko osoba, a ne timovi istraživačica i istraživača.

Cilj

Ovim radom autorka je želela da ukratko predstavi situaciju vezanu za rodno osetljiv srpski jezik, u kojem problematika nije standardizovana, kao i da ponudi elemente za dijalog tokom budućih procesa normiranja.

Objašnjenje. Da bismo izašli iz sadašnje situacije, potrebno je da se u diskusiju uključe, pored srbista, i drugi akteri koji mogu doprineti promeni situacije i ponuditi rešenja za normiranje upotreba rodno osetljivog jezika i u vojsci, zatim pratiti njihovo ostvarivanje, uočavati teškoće, predlagati nova rešenja i nanovo preispitivati predloženu normu. Sve to potrebno je, jer je standardni jezik normiran i njime se služi obrazovana elita, a proces normiranja terminologije trajan je i ne može se završiti samo na jednom predlogu.

Tako će jezička upotreba odgovarati društvenoj stvarnosti, odnosno tome da se značajan broj žena danas kod nas već nalazi na odgovarajućim pozicijama moći u hijerarhiji vojske (ali i u drugim hijerarhijski ustrojenim institucijama).

Teorijske osnove

U nauci o srpskom jeziku (srbistici) danas postoji više teorija o jeziku, od kojih se jedna oslanja na osnovne tekovine strukturalizma s početka 20. veka, koja se jezičkim pojavama bavi sa stanovišta *strukture* jezika. Druga teorija se oslanja na interdisciplinarna dostignuća nauke o jeziku (lingvistike), udružena sa drugim naukama s kraja 20. veka, koje se jezikom bave sa stanovišta *upotrebe*.

I

U tabeli 1 dajemo najpre osnovne osobine dvaju teorijskih pristupa.

RODNI IDENTITETI
U BEZBEDNOSNIM
PROFESIJAMA

BROJ 19 · JANUAR – APRIL 2011.

Tabela 1. Osnovne karakteristike teorije strukturalizma i teorije delatnosti

Jezik je <i>sistem</i> znakova namenjen komunikaciji u nekom društvu.	Jezik je <i>delatnost</i> – njime se nešto čini u društvu.
Brigu o jeziku brinu stručnjaci za jezik.	O jeziku podjednako brinu svi izvorni govornici datog jezika.
Nauka o jeziku je lingvistika. Njen zadatak je da opiše i objasni <i>sistem</i> i <i>strukturu</i> jezika.	Lingvistika je jedna od kognitivnih disciplina. Njen zadatak je da opiše upotrebu i <i>delatnost</i> jezika („jezičku proizvodnju“).
Zadatak je lingvista da opišu i objasne strukturu jezika.	Zadatak je lingvista da povežu društvenu stvarnost sa jezičkom i da time pokažu kod koga je moć nad jezikom.
Jedinice analize su reč, sintagma i rečenica, analizirane izvan konteksta.	Jedinice analize su veće jedinice od rečenice ostvarene u nekom kontekstu – nema jedinice jezika van konteksta.
Jezik se razvija po sopstvenim zakonima (sam od sebe).	Jezik se razvija <i>upotrebom</i> među sagovornicima – nema jezika izvan sagovornika i upliva političke moći.
Jezik funkcioniše po principu <i>binarnih</i> opozicija.	Jezik funkcioniše po principu <i>izbora</i> jedne od mnogih mogućnosti u datom kontekstu.
Obeležje roda je imanentna osobina srpskog jezika.	Obeležje roda je imanentna osobina srpskog jezika.
Zato postoji opšta, nemarkirana, neobeležena (muška) jezička forma i iz nje izvedena, markirana, obeležena (ženska).	Zato su u izboru moguće <i>mnoge forme</i> zavisno od konteksta i među njima nema hijerarhijskog odnosa.
Standardni jezik je onaj koji je normiran.	Standardni jezik je normiran i njime se služi <i>obrazovana elita</i> .
Normiranje jezika je uvek političko pitanje.	Normiranje jezika je uvek političko pitanje.
Prilikom normiranja jezika vodi se računa o pravilima za pravljenje rečenice datog jezika: subjekat i predikat se moraju slagati u rodu, broju i licu.	Prilikom normiranja jezika vodi se računa o pravilima za pravljenje rečenice datog jezika: subjekat i predikat se moraju slagati u rodu, broju i licu.
Kada su titule i zanimanja žena u poziciji subjekta, imenice muškog roda mogu da posluže i za obeležavanje ženskog roda u srpskom jeziku.	Kada su titule i zanimanja žena u poziciji subjekta, slediti osnovno pravilo za građenje rečenice i o odnosu subjekta i predikata.
Međunarodni i nacionalni dokumenti o ravnopravnosti i dokumenti protiv diskriminacije <i>ne obavezuju</i> jezikoslovce u Srbiji.	Međunarodni i nacionalni dokumenti o ravnopravnosti i dokumenti protiv diskriminacije <i>obavezuju</i> jezikoslovce u Srbiji.

Teorija 1 o jeziku: **strukturalizam**
(početak 20. veka)

Teorija 2 o jeziku: **Teorije jezičke delatnosti**
(kraj 20. veka)

Važno je na umu imati to koji je teorijski koncept u osnovi tvrdnje o nekoj jezičkoj pojavi onda kada slušamo predloge za normativnu jezičku praksu. Možemo konstatovati da je danas veoma oskudno teorijsko znanje o jeziku uopšte, posebno o rodno osetljivom jeziku, pa je prvi korak u pravcu re-

šavanja praktičnih pitanja povećanje ukupnog teorijskog znanja o jeziku.

U daljem tekstu daćemo predloge koji se zasnivaju na osnovama teorije delatnosti, koja podrazumeva da time što upotrebljavamo jezik nešto činimo, delujemo, i to tako što pomoću jezika možemo promeniti svest sagovornika (Savić 1993).

Na umu moramo imati važnu činjenicu da se ova problematika tumači sa dve različite teorijske osnove: strukturalističke, koja zagovara hijerarhijski odnos muškarca i žene (forma ženskog roda za profesije i titule *izvedene su iz* forme ženskog roda) i druga koja dekonstruiše tačke moći u društvu i u jeziku i nad jezikom, i koja nudi osnovni princip ravnopravnosti.

II

Da bi jezička upotreba bila saobražena osnovnoj tendenciji društva ka demokratizaciji odnosa i polova, potrebno je pridržavati se nekoliko pravila koje ovde dajemo kao jedan od mogućih predloga (Savić et al. 2009). To su preporuke za razvijanje i normiranje upotrebe formi ženskog roda za zanimanja i titule žena.

Pravilo 1: Poštovati gramatičko pravilo građenja rečenice srpskog jezika (subjekat i predikat u rečenici moraju se slagati u licu, rodu i broju).

Pravilo 2: Upotrebljavati dosledno formu ženskog roda za zanimanja i titule žena svuda gde je to moguće.

Pravilo 3: Menjati stečene navike u upotrebi jezika (jezik je jednako navika koliko i odvika).

Pravilo 4: Koristiti rodno neutralne reči prilikom govorenja ili pisanja o osobama oba pola.

Pravilo 5: Koristiti paralelne forme ako se preporuka odnosi i na muškarce i na žene.

Pravilo 6: Kreativno koristi razne forme rodno osetljivog jezika prilikom oblikovanja teksta.

Pravilo 7: Pisati titule i zanimanja u punom obliku, a izbegavati pisanje skraćenica za titule i zanimanja žena.

Pravilo 8: Ukoliko je reč o bračnom paru, treba navoditi punu identifikaciju za svaku osobu posebno.

RODNI IDENTITETI
U BEZBEDNOSNIM
PROFESIJAMA

BROJ 19 • JANUAR – APRIL 2011.

Pravilo 9: U prevodu na srpski jezika sa nekog stranog jezika primeniti ovde predložena pravila.

Pravilo 10: Ne treba identifikovati ženu prema bračnom statusu (izostaviti upotrebu odrednice *gospođica*).

Uz predložena pravila često idu pitanja onih koji žele neposredno da primene pravila, pa ovde dajemo odgovore kako bismo svima ponudili mogućnost za samostalni odabir i za kreativnu upotrebu jezičke forme u početnoj fazi normiranja, kao i onda kada je potrebno uključiti jezičku intuiciju predstavnika i predstavnica srpskog jezika kao merodavnu u procesima normiranja. To posebno važi za one koji neposredno rade u vojsci na poslovima vezanim za upotrebu standardnojezičke norme: u administraciji, u obrazovanju ili u informisanju.

Pitanje 1: Šta učiniti onda kada postoje dva moguća nastavka (sufiksa) za isto zanimanje ili titulu? (na primer, *vodnica/vodnikinja*).

Ili, šta učiniti onda kada treba prvi put upotrebiti neku formu? (na primer, *generalica/generalka*)

Savet: Odaberite onaj nastavak koji odgovara vašoj jezičkoj intuiciji.

Objašnjenje: U različitim delovima Srbije postoji različita distribucija nastavaka (na primer, zanimanja žena *-ica* i *-ka*).

Pitanje 2: Šta učiniti ukoliko ne možemo napraviti oblik ženskog roda od imenice muškog roda koja označava nosioca neke titule ili zanimanja? (na primer, *pisac*)

Odgovor: Treba odabrati sinonim u kome možemo upotrebiti oblik ženskog roda: *spisateljica, književnica, autorka književnog teksta...*

Objašnjenje: Računamo na kreativnu jezičku intuiciju predstavnika jezika: treba se poslužiti onim oblikom koji će ženu u oblikovanju teksta predstaviti tako da bude vidljiva u javnoj i službenoj sferi. To treba činiti na osnovu sopstvene kreativne sposobnosti, budući da ova upotreba u srpskom jeziku još nije normirana.

Pitanje 3: Šta učiniti ukoliko taj kreativni oblik sada ima značenje koje je već „rezervisano“ za neki drugi pojam u je-

zičkoj zajednici? (na primer, *razvodnica* – vojni čin; zanimanje u nekoj organizaciji)

Odgovor: Reči nikada nemaju samo jedno značenje, zato treba koristiti ženske forme, jer će se iz konteksta jasno videti o čemu je reč.

Savet: Ne odustajte od osnovne namere da žena bude vidljiva u jeziku. Pronađite u sopstvenoj jezičkoj intuiciji oblik koji po vašem mišljenju može zadovoljiti određenu potrebu.

Pitanje 4: Šta učiniti u slučajevima ustaljenim u jeziku kada se sufiksima određuje pripadnost neke osobe određenoj porodici? (na primer, *Savička i Savićeva*)

Odgovor: Srbista Egon Fekete predložio je da se **ne** koriste forme sa sufiksima u situacijama kada identifikujemo žensku osobu.

Objašnjenje: Oblik sa sufiksima je način identifikovanja nasleđen iz ranijih društvenih odnosa kada žene nisu bile u javnom prostoru, nego su to bilo osobe od kojih su žene društveno zavisile (očevi i/ili muževi).

Savet: Identifikovati žensku osobu imenom i prezimenom u javnom i službenom govorenju ili pisanju. (na primer, *Jelena Jocić ponovo pred peharom* umesto *Jocićeva ponovo pred peharom*)

Pitanje 5: Šta učiniti ako oblik ženskog roda nekog zanimanja ili titule ima negativno značenje? (na primer, *sponzorša*)

Savet: Odaberi sinonim kojim se briše negativna komponenta (na primer, umesto *prostitutka* upotrebiti *seksualna radnica*).

Pitanje 6: Šta učiniti ukoliko je teško izgovoriti oblik ženskog roda neke titule ili zanimanja? (na primer, *otorinolarinološkinja* ili *pedijatrica*)

Savet: U skladu sa temom teksta, odaberi druge jezičke mogućnosti (*žena pedijatar; dečji lekar; osoba koja leči decu*).

Odgovor: Postoje razne prihvatljive mogućnosti, uključujući u to i upotrebu forme muškog roda: *pedijatar Jelena Jovanović*.

Pitanje 7: Šta učiniti u slučaju ako se u nazivu neke titule ili zanimanja nalazi višesložna sintagma? (na primer, Ana Becker, starija vodnica 1. klase)

Predlog: Sve treba staviti u formu ženskog roda.

Pitanje 8: Da li različita sintaksička pozicija u rečenici: subjekatska (S), objekatska (O), predikatska (P) ili apozicijska (A) utiče na odabir oblika ženskog, odnosno muškog roda za titule ili zanimanja onda kada se one odnose na žene? (Na primeri, *Premijerka* Islanda govori poslanicima; Nataša Mičić je *predsednica*. Brazil dobio *predsednicu*.)

Preporuka: Upotrebiti formu ženskog roda u sve tri sintaksičke pozicije kad god je to moguće.

III

Da bi se predložena pravila mogla potvrditi u praksi, potrebna su brojna istraživanja u različitim žanrovima govornog i pisanog jezika. Najpre, potrebni su opisi sadašnje upotrebe standardnog jezika, čega u ovom trenutku uglavnom nema u srbistici. Posmatrano sa stanovišta teorije jezičke delatnosti (Savić 1993), uvereni smo da uvođenjem rodno osetljive upotrebe srpskog jezika možemo menjati ne samo jezičku praksu, nego i svest ljudi o ravnopravnosti i jednakosti, jer je jezik moćno sredstvo promene mišljenja, stavova i ponašanja pripadnika i pripadnica datog jezika.

Ovde dajemo jedan od mogućih načina sakupljanja podataka o upotrebi rodno osetljivog jezika u Vojsci Srbije, s fokusom na činove namenjene ženama. Materijal je ovoga puta prikupljan pomoću jednostavnog upitnika, koji bi trebalo dopuniti podacima iz sadašnje neposredne vojne prakse u različitim žanrovima (službenoj prepisci, dokumentima, kao što su pravilnici, odluke i sl., spontanoj razgovornoj situaciji).

Najpre smo ustanovili listu činova, a zatim smo je ponudili grupi (ukupno 6) osoba koje se bave pitanjima srpskog jezika (lingvistkinjama), uz uputstvo da uz određeni čin upišu formu koju bi upotrebile u ženskom rodu. Zatim smo istu listu ponudili ženama čija profesija nije vezana za istraživanje jezika. U tabeli 2 dati su podaci sa ovog probnog istraživanja.

Tabela 2. Činovi u vojsci

čin u muškom rodu	čin u ženskom rodu	odgovori lingvistkinja						odgovori drugih ženskih osoba					
<i>Vojnički činovi</i>		1	2	3	4	5	6	1	2	3	4	5	6
razvodnik	razvodnica	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
desetar	desetarka	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
mlađi vodnik	a. mlađa vodnica	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+
	b. mlađa vodnikinja	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-
<i>Podoficirski činovi</i>													
vodnik	a. vodnica	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+
	b. vodnikinja	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-
vodnik 1. klase	a. vodnica 1. klase	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+
	b. vodnikinja 1. klase	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-
stariji vodnik	a. starija vodnica	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+
	b. starija vodnikinja	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-
stariji vodnik 1. klase	a. starija vodnica 1. klase	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+
	b. starija vodnikinja 1. klase	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-
zastavnik	zastavnica	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
zastavnik 1. klase	zastavnica 1. klase	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
<i>Oficirski činovi</i>													
potporučnik	potporučnica	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
poručnik	poručnica	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
kapetan	kapetanka	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
major	a. majorica	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+
	a. majorka	+	-	-	-	+	+	+	-	-	-	+	+
potpukovnik	potpukovnica	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
pukovnik	pukovnica	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
brigadni general	a. brigadna generalica	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+
	b. brigadna generalka	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	+	+
general major	a. general-majorica	+	-	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+
	b. general-majorka	-	-	-	+	+	+	-	+	+	-	-	-
general potpukovnik	general-potpukovnica	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
general	a. generalica	+	+	+	+	+	-	+	+	+	-	+	+
	b. generalka	-	-	-	+	-	+	-	-	+	-	-	+

RODNI IDENTITETI
U BEZBEDNOSNIM
PROFESIJAMA

BROJ 19 · JANUAR – APRIL 2011.

Podaci pokazuju da jezička intuicija za upotrebu jezičkog izraza za činove u vojsci različitih predstavnica srpskog jezika nije unisona: postoje forme za činove za koje se gotovo svi opredeljuju jednako, oko nekih postoji dilema, a neke forme se savim odbacuju.

Na osnovu ovog malog istraživanja može biti predložena upotreba tih oblika u savremenoj standardnojezičkoj praksi, što bi ujedno bio i poziv za kodifikaciju.

Podatke koje smo sakupili tokom istraživanja uporedili smo sa podacima zabeleženim u Rečniku srpskog jezika (2007) i ustanovili da u njemu postoji drugačije značenje nekih činova vojske od onih dobijenih u upitniku. Rečnik čuva „starinska“ značenja, kojima se žena obeležava kao deo muža (*oficirka* je žena oficira), a ne aktuelnu upotrebu u srpskom jeziku. Drugi važan podatak jeste taj da u Rečniku nema potvrde svih činova koji se danas koriste u vojsci kod nas. To će biti sve češća pojava, jer ima novih činova u spisku činova Vojske Srbije, kao što su *kadetkinje*, *vojnikinje* i sl.

Ostaje nerešeno još jedno važno pitanje kada je reč o standardizaciji rodno osetljive vojne terminologije kod nas danas. Naime, možemo se zapitati gde se nalaze potvrde za neposrednu praksu. Vidimo da ih ne možemo uvek naći u postojećim rečnicima srpskog jezika, da ih nema u medijima, da tekuću razgovornu praksu izvornih govornika najčešće ne uzimamo u obzir. Otuda slede dve preporuke: budući rečnici srpskog jezika treba da prate tekuću terminološku potrebu i praksu u vojsci; treba pratiti tekuću terminološku potrebu i praksu u vojsci i u medijima u kojima se postojeća jezička praksa u vojsci preslikava, pa novinari onda neće novu generaciju vojnikinja zvati „dame u vojsci“.

Zaključak

U vreme kada u svetu i kod nas žene sve više ulaze u različite nivoe društvene hijerarhije, pa i u strukturu vojske, policije i drugih institucija koje su hijerarhijski ustrojene, potrebno je jezičku praksu prilagoditi tim procesima. Nažalost, ovaj društveni proces nije dovoljno istražen u nauci o srpskom jeziku, pa se prvi zaključak ovde odnosi na povećanje znanja o teorijama jezika uopšte.

U tekstu su zato ukratno predstavljene osobine samo dve danas raširene teorije kako bi se ukazalo na različite predloge lingvistkinja i filologa za standardizaciju terminologije i rodno osetljivog jezika u vojsci. Ponuđen je jedan predlog za konkretnu praksu kao poziv na dijalog svih aktera relevantnih za pitanja standardizacije jezika i jezičke politike u zemlji.

Zaključićemo da su pre donošenja definitivne odluke o normativnoj upotrebi potrebna detaljnija istraživanja aktuelne prakse u

vojsci u različitim domenima standardnog jezika u administraciji (poslovnoj prepisci, pisanju zakona, odluka, pravilnika i drugih dokumenat), medijima (u konkursima i u drugim oblicima oglašavanja u javnosti), obrazovanju (u udžbenicima i u priručnicima za nastavu u vojnim akademijama), a podjednako i u spontanoj razgovornoj konverzaciji u različitim situacijama institucija vojske.

Predlog

U okviru postojećih organizacionih formi u vojsci treba formirati stalno telo koje će pratiti postojeću jezičku praksu, usmeravati je ka politici ravnopravnosti i jednakosti, tj. saobraziti upotrebu zahtevima zacrtanim u međunarodnim dokumentima koja je naša zemlja ratifikovala (pre svega sa Deklaracijom o ljudskim pravima), kao i zahtevima u usvojenim zakonima u Srbiji (Zakon protiv diskriminacije i Zakon o rodnoj ravnopravnosti).

Napomene

1/ Predlog se uglavnom odnosi na službenu upotrebu jezika u oglasima i javnim konkursima. Istraživanja su pokazala da upotreba samo oblika muškog roda u ovim slučajevima upućuje na to da se na konkursu za dati posao traži muška osoba.

Predlog se odnosi i na pisanje različitih naredbi, formulara ili obaveštenja.

Primer: *Kad dođe pukovnik/pukovnica, vežba može da počne.*

Varijanta A: *Kad dođe pukovnik ili pukovnica, vežba može da počne.*

Varijanta B: *Kad dođe pukovnik-ca, vežba može da počne.*

U zakonodavnoj praksi postoji mogućnost uvođenja neutralnog oblika:

lice (*Lica koja ne ispunjavaju konkursne uslove neće biti odbačena.*); **osoba** (*Nastavno osoblje škola neće primiti platu na vreme.*); **dete** (*Dete bez roditeljskog staranja ostaje u domu.*); **žrtva** (*Žrtve nasilja treba uputiti da se obrate miliciji.*). Preporuka je da se u opisnim slučajevima koriste neutralni oblici imenica *osoba*. Na primer, umesto *telekomunikatorka* (što je radno mesto u banci), može se reći *osoba zadužena za poslove telekomunikacije*. Isto može biti i u množini: ljudi, roditelji.

RODNI IDENTITETI
U BEZBEDNOSNIM
PROFESIJAMA

BROJ 19 · JANUAR – APRIL 2011.

**Prilog 1. Činovi Vojske Srbije u rečniku srpskog jezika
(RSJ: Matica srpska, 2007: RSJ)****Vojnički činovi:**

1. razvodnik – razvodnica: u RSJ (2007) 1. žena razvodnik (1a); razvodnik je u značenju 1.a. onaj koji razvodi posetioce u nekoj dvorani pokazujući im njihova mesta: ~ u bioskopu. b. onaj koji raspoređuje stražu. Znači, ženskim ekvivalentom nije obuhvaćeno značenje 1.b.
2. desetar – desetarka nije zabeležena u RSJ (2007)
3. mlađi vodnik – vodnikinja nije zabeležena u RSJ (2007)

Podoficirski činovi:

1. vodnik – vodnikinja nije zabeležena u RSJ (2007)
2. vodnik 1. klase – vodnikinja
3. stariji vodnik – vodnikinja
4. stariji vodnik 1.klase
5. zastavnik – zastavnica nije zabeležena u RSJ (2007)
6. zastavnik 1. klase

Oficirski činovi:

1. potporučnik – potporučnica nije zabeležena u RSJ (2007)
2. poručnik – poručnica nije zabeležena u RSJ (2007), nalazi se samo poručnikovica sa značenjem žena poručnika
3. kapetan – kapetanica u RSJ samo sa značenjem kapetanova žena
4. major – majorica, *majorka u RSJ majorica i majorovica, obe reči sa značenjem majorova žena
5. potpukovnik – potpukovnica: u RSJ (2007) 1. potpukovnikova žena. 2. ženska osoba potpukovnik.
6. pukovnik – pukovnica ne beleži RSJ (2007); ima pukovnikovica: pukovnikova žena
7. brigadni general – generalica u RSJ (2007) samo u značenju generalova žena
8. general major – general majorica, *majorka
9. general potpukovnik – general potpukovnica
10. general – generalica

Literatura:

Savić, Svenka. Teorije u diskurs analizi. U: *Diskurs analiza*. Novi Sad: Filozofski fakultet, 1993: 75–91.

Savić, Svenka et al. *Rod i jezik, Futura publikacije i Ženske studije i istraživanja*, Novi Sad, 2009.

Matica srpska. *Rečnik srpskog jezika*. Novi Sad, 2007.

Rodna zastupljenost u sektoru bezbednosti na Kosovu

Mentor Vrajoli¹

Autor je istraživač u Kosovskom centru za bezbednosne studije

Originalni naučni rad

UDK: 351.86:305-055.2(497.115)"1999"

Sažetak

Svrha ovog rada je da kritički oceni zastupljenost žena u bezbednosnom sektoru na Kosovu. Demokratizacija bezbednosnog sektora svakako zahteva značajnu uključenost žena. Međutim, od ključnog je značaja ocena postignutog napretka, jer će čitaocu pomoći da razume ovo pitanje. U ovom radu autor namera da proceni kvalitet uključenosti žena u bezbednosni sektor sa sledećeg stanovišta: kvalitet zakonskog okvira; trend uključenosti žena u bezbednosni sektor; odnos prema ženama u bezbednosnom sektoru. Na kraju, autor želi da donese zaključak o ključnim pokazateljima koji ukazuju na položaj žena u ovom sektoru.

***Ključne reči:** zastupljenost, žene, rodna ravnopravnost, bezbednosni sektor, Kosovska policija, Kosovske bezbednosne snage, kampanja podizanja svesti*

Uvod

Zastupljenost žena u bezbednosnom sektoru na Kosovu razvijala se i gradila u relativno drugačijim okolnostima u odnosu na druge zemlje u regionu. Drugim rečima, za razliku od drugih zemalja u kojima je proces uvođenja žena u bezbednosni sektor započeo reformom sektora bezbednosti sektora (RSB), na Kosovu je pokušaj da se obezbedi zastupljenost žena obavljan paralelno sa razvojem institucija bezbednosnog sektora.

U tom smislu, tek je nakon 1999. godine, kada je počelo osnivanje novih lokalnih bezbednosnih institucija, kao što su na primer Kosovska policija i nekadašnji Kosovski zaštitni korpus (KZK), uključenost žena u bezbednosni sektor postalo ključno

POLOŽAJ ŽENA
U SEKTORU
BEZBEDNOSTI

BROJ 19 · JANUAR – APRIL 2011.

¹ mentor.vrajolli@qkss.org

pitanje. Novoosnovane institucije, koje je podržala međunarodna zajednica, počele su da promovišu ulogu žena kao ključnu za bezbednost i da podižu svest o mogućnosti povećane uključenosti žena u oblast koja se tradicionalno smatra „muškom”.

Ovaj pristup lokalnih i međunarodnih bezbednosnih aktera jasno je istaknut u pravnom okviru, koji je usvojen pre proglašenja nezavisnosti Kosova i nakon njegovog proglašenja. Trenutno, sve institucije sektora bezbednosti na Kosovu imaju predstavnike manje zastupljenog pola. Nivo zastupljenosti zavisi od institucija, ali nekad varira u zavisnosti od radnog mesta, kao i od toga da li je u pitanju rukovodeće, operativno ili neko drugo mesto koje zahteva posebne fizičke sposobnosti.

Kako bi mogao da pruži jasan pregled ključnih aspekata vezanih za zastupljenost žena u sektoru bezbednosti na Kosovu, ovaj rad sa pravnog stanovišta analizira proces regrutovanja i mogućnosti za napredovanje, to jest za karijerni razvoj. Takođe, biće razmotrena i implementacija zakonskog okvira za učestvovanje žena u procesu donošenja odluka u sektoru bezbednosti. Autor će ukazati i na kapacitete kosovskih institucija da podrže uključenost žena u sektor bezbednosti. Sve u svemu, zaključci ovog rada zasnovani su na rezultatima i metodologiji regionalnog projekta pod nazivom „Jačanje kapaciteta civilnog društva za mapiranje i monitoring reforme sektora bezbednosti u zemljama Zapadnog Balkana”, u okviru kog Kosovski centar za bezbednosne studije pokriva slučaj Kosova. On je zasnovan na direktnim intervjuima, kao i na pregledu zakonskog okvira i srodnih dokumenata.

Pravni položaj žena u sektoru bezbednosti na Kosovu

Prema važećim zakonima, položaj žena u sektoru bezbednosti jednak je položaju muškaraca. U suštini, svi zakoni koji uređuju ravnopravan položaj žena u kosovskom društvu primenjivi su na sektor bezbednosti. Formalno, ovo je aktivistima omogućilo da koriste sva sredstva za zagovaranje svoje pozicije u okviru institucija bezbednosti na Kosovu. Čak su i aktivistkinje za ženska prava priznale da su, kada je reč o zapošljavanju i napredovanju (Kosovski centar za studije roda 2007), ženska prava zagarantovana sa pravne tačke gledišta.

Polazeći od Ustava, postojanje jednakih mogućnosti za zapošljavanje i napredovanje u javnom sektoru smatra se jednim od

ključnih ljudskih prava, koja su garantovana svim građanima Kosova. Ustav izričito navodi, bez ikakvih ograničenja za bilo koju grupu ili pojedince, da je svakome „zagarantovano pravo na rad” i da je „svaka osoba slobodna da izabere svoju profesiju” (Ustav 2008: član 49).

Ostali zakoni, kao što su Antidiskriminacioni zakon (ADZ) i Zakon o rodnoj ravnopravnosti (ZRR), detaljno uređuju pitanja rodne ravnopravnosti kada je reč o mogućnostima zapošljavanja i napredovanja u javnom sektoru uopšte. Zakon o rodnoj ravnopravnosti predstavlja ključni pravni propis, koji garantuje svim manjinskim grupama, uključujući u to i žene, jednak tretman i jednake antidiskriminatorne mere u zapošljavanju (ZPD 2004: član 2.b). Isto tako, ZRR poziva na primenu pravnih i afirmativnih mera kako bi se uspostavila jednaka participacija žena i muškaraca u zakonodavnim, izvršnim i sudskim organima na svim nivoima, pa i u javnim institucijama, kao i kako bi zastupljenost pripadnika oba roda u ovim institucijama bila podignuta na nivo zastupljenosti u kosovskoj populaciji (ZRR 2004: član 3.1). Ovaj Zakon čak navodi da je jednako učestvovanje oba roda, i muškog i ženskog, ostvareno samo u slučajevima kada učestvovanje pripadnika određenog roda u ovim institucijama i telima ili na nivou vlasti iznosi 40%. On, takođe, osigurava ravnopravnu zastupljenost u najvišim javnim institucijama, kao na primer u Skupštini Kosova, Vladi i njenim ministarstvima, organima lokalne vlasti i drugim javnim institucijama. Kako bi bila obezbeđena primena odredbi ovog Zakona, u njemu se od Vlade zahteva da osnuje Kancelariju za rodnu ravnopravnost koja će biti posebna institucija Vlade. Time se postiže praćenje primene politike Vlade za unapređenje rodne ravnopravnosti (ZRR 2004: član 5.1, član 5.2).² Ovaj zakon predviđa uspostavljanje institucije Poverenika za rodnu ravnopravnost, koga imenuje Vlada, a bira ga Skupština Kosova – SK (Ibidem: član. 6).³

Iako je u početku bilo predloga da zaposlene majke mogu imati samo 12 nedelja porodijskog bolovanja, ovo je promenjeno zbog pritiska aktivistkinja za ženska prava i sindikata, pa porodijsko bolovanje sada traje 12 meseci (Zakon o radu 2010: član 24). Od ovih 12 meseci porodijskog bolovanja, prvih 6 meseci naknadu u visini 70% ukupne osnovne plate obezbeđuje poslodavac, dok u 3 naredna meseca naknadu u visini od 50% prosečne plate na Kosovu obezbeđuje Vlada Kosova. Poslednja 3 meseca porodilje će biti bez novčane nadoknade.

POLOŽAJ ŽENA U SEKTORU BEZBEDNSTI

BROJ 19 · JANUAR – APRIL 2011.

² Kancelarija za rodnu ravnopravnost je 2005. godine transformisana u Agenciju za rodnu ravnopravnost.

³ Među zadacima koji su dati ovim institucijama nalaze se i monitoring i nadzor implementacije važećih propisa. One su dužne da jednom godišnje, ili češće ukoliko je to potrebno, podnesu izveštaj Skupštini Kosova.

**POLOŽAJ ŽENA
U SEKTORU
BEZBEDNOSTI**

U Zakonu o Kosovskoj policiji (KP) jasno stoji da je policija posvećena „pravednom i jednakom tretmanu svih osoba” i da KP takođe treba da pokaže posvećenost zapošljavanju na osnovu zasluga i nediskriminatorno, inkluzivnim unapređenjima i dodelom zadataka, koji odražavaju multietnički karakter Kosova i priznavanjem principa rodne ravnopravnosti i ljudskih prava koji su sastavni deo Ustava (Zakon o policiji 2008: član 2.1). Ipak, za razliku od ZRR, Zakon o KP ne predviđa kvote za zastupljenost žena u ovoj instituciji. U skladu sa odredbama Zakona o policiji, procedure za izbor i testiranje kandidata za radna mesta policijskih službenika zaista su zasnovane na veštinama i na ličnim karakteristikama (Ibidem: plan 52). Takođe, Zakon o službi u bezbednosnim snagama Kosova obezbeđuje pravedan i jednak tretman bez obzira na rod ili na etničku pripadnost (Zakon o službi u KBS 2008: član 3). U njemu dalje stoji da se od pripadnika KBS zahteva da „na dužnosti i van nje pripadnike KBS i sve ostale tretiraju u skladu sa zakonom i bez direktne ili indirektno diskriminacije, ili uznemiravanja na osnovu rase, roda, jezika, religije itd.” (Ibidem: član 4).

Trendovi uključenost žena u sektor bezbednosti na Kosovu

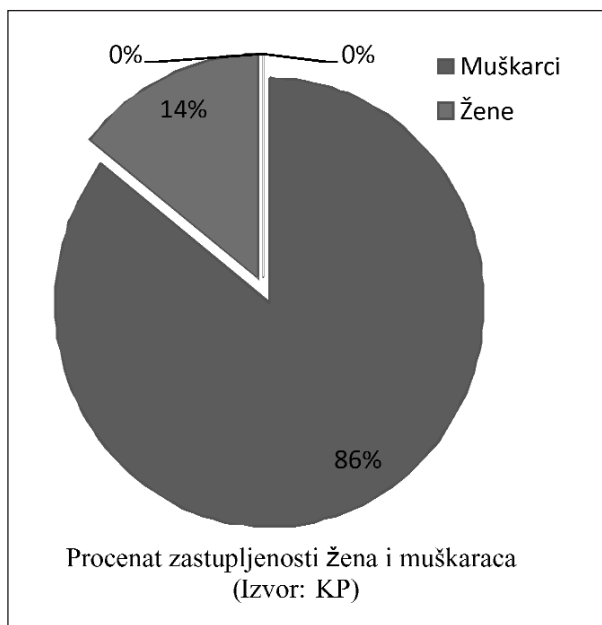
Iako izgleda da je sasvim lako sprovesti evaluaciju zakona kada je reč rodnoj zastupljenosti u sektoru bezbednosti, evaluacija primene ovih zakona je daleko složenija. Za sada je policija vodeća institucija u sektoru bezbednosti, jer ima najveći broj žena u svojim strukturama. Ovo je zato što je Kosovska policija najstarija domaća bezbednosna institucija na Kosovu. Procenat žena u Kosovskoj policiji 2006. godine iznosio je oko 14 posto, što se, u poređenju sa drugim institucijama bezbednosnog sektora, smatra veoma visokim procentom zastupljenosti žena (KCSR 2007). Prema zvaničnim statistikama za avgust 2010. godine, trenutno u Kosovskoj policiji ima otprilike 15% žena, što predstavlja veliku zastupljenost. Međutim, neki izvori sugerišu da u Kosovskoj policiji postoji trend pada ovog procenta (KIPRED 2010: 9). Ovo je, možda, posledica nedostatka kampanja za podizanje svesti o značaju uvođenja većeg broja žena u policiju, koje treba da sprovode KP ili Ministarstvo unutrašnjih poslova. U tom pogledu postoje strahovanja da je jedan broj žena zaposlen u Policiji napustio ovu instituciju zbog boljih poslovnih ponuda i da njihova radna mesta nisu odmah popunjena drugim ženama

policijskim službenicama. Uprkos ovoj zabrinutosti, žene u KP dobijaju unapređena i položaje na rukovodećim mestima.

U KBS i Ministarstvu kosovskih bezbednosnih snaga (MKBS) zastupljenost žena mnogo je manja. Prema izjavi bivšeg ministra MKBS, broj žena u KBS dostigao je 8% zaposlenih, a još 32 žene bile su zaposlene u Ministarstvu kao civili (Mujota 2010). Na osnovu svojih izvora nismo mogli da ustanovimo da postoji nekakav detaljan plan ili kampanja za podizanje svesti o zastupljenosti žena, niti za podsticanje žena da se pridruže KBS ili MKBS i da budu deo procesa kreiranja politike ove institucije (KIPRED 2010: 9). Kada je reč o mogućnostima za napredovanje, broj žena na položajima u KBS veoma je mali. Ova institucija je u početnoj fazi razvoja, tako da bi ovaj cilj mogao biti postignut u narednim godinama.

POLOŽAJ ŽENA U SEKTORU BEZBEDNSTI

Uprkos činjenici da je nova Vlada, koja je uspostavljena krajem februara 2011, od prethodnog sastava Vlade mogla da nauči lekcije o zastupljenosti žena, praksa je pokazala da su žene do ove godine bile gotovo potpuno isključene iz procesa donošenja odluka u sektoru bezbednosti. Istraživanje pokazuje da, uprkos uvedenoj kvoti od 30% žena u Skupštini Kosova, žene nisu dovoljno zastupljene u skupštinskim odborima koji se bave pitanjima bezbednosti i u Ministarstvu unutrašnjih poslova. To je na-

**POLOŽAJ ŽENA
U SEKTORU
BEZBEDNOSTI**

BEZBEDNOST ZAPADNOG BALKANA

ročito primetno u Kabinetu premijera i u Kosovskom savetu bezbednosti, i to u njihovim višim strukturama, jer u ovim institucijama žene nisu uopšte zastupljene.⁴ Treba spomenuti i činjenicu da problemi zastupljenosti žena u kosovskom javnom sektoru nisu direktno povezani sa nedostatkom institucionalnih mehanizama za uspostavljanje rodne ravnopravnosti. Do sada su uspostavljeni neki veoma važni institucionalni mehanizmi koji bi značajno mogli da poboljšaju poziciju žena u javnom sektoru. Takve mehanizme predstavljaju Agencija za rodnu ravnopravnost i Poverenik za rodnu ravnopravnost, kao i druge posebne kancelarije ili odeljenja osnovana u svim centralnim i opštinskim institucijama. Međutim, i pored postojanja ovih mehanizama nema dokaza da oni funkcionišu u praksi. U tom smislu, veći problem ženama predstavlja neodlučnost Vlade i nepostojanje ozbiljnih politika, koje bi žene podstakle da se uključe u strukture sektora bezbednosti. Zbog toga nekad problem zastupljenosti žena u bezbednosnom sektoru prevazilazi problem zapošljavanja. Za sada na Kosovu postoji nedostatak političke volje za uključivanje žena u procese kreiranja politike na najvišem nivou. Ipak, iako je sektor bezbednosti na Kosovu projektovan za vreme procesa pregovora o statusu Kosova 2006–2008, ceo ovaj proces sproveden je bez žena predstavnica, što je pokazalo da ženske grupe nemaju uticaj.

IZAZOVI ZA ŽENE U SEKTORU BEZBEDNOSTI NA KOSOVU

Uopšteno govoreći, podsticaj za uključivanje žena u bezbednosni sektor nije bio spontan, već je do njega došlo zbog činjenice da se bezbednosne institucije na Kosovu osnivaju ni iz čega. Povrh svega, ove institucije su osnovane u skladu sa demokratskim principima, koji zahtevaju da različite grupe budu uključene u sve strukture sektora bezbednosti, pa samim tim i uključenost žena. Mogućnost da se uključe u oblasti koje se tradicionalno smatraju „muškim poslom“, kao što je na primer bezbednosni sektor, ženama je dala idealno okruženje u kome mogu poboljšati svoj status u kosovskom društvu. Ovo može biti pripisano činjenici da, počevši od 1999. godine, u sektoru bezbednosti na Kosovu nikada nije bilo bilo kakvih diskriminatornih procedura, koje bi mogle sprečiti

⁴ Nema žena među stalnim članovima KBS, kao ni među savetnicima. Takođe, ovo istraživanje ustanovilo je da u Sekretarijatu KBS ne radi nijedna žena.

žene, ili bilo koga drugog, da postanu deo bezbednosnih institucija ili da razvijaju svoju karijeru.

U tom smislu, pitanja rodne ravnopravnosti na Kosovu bila su uvek usko povezana sa socioekonomskim aspektima. Jedan od glavnih problema, koji bismo ovde mogli prikazati, tiče se razlika u obrazovanju između žena i muškaraca na Kosovu. Postoji značajna razlika između muškaraca i žena kada su u pitanju akademsko i profesionalno obrazovanje, što se posebno vidi u sektoru bezbednosti. Štaviše, ponekad se ova razlika i povećava zbog predrasuda i stereotipa koji postoje u nekim krugovima kosovskog društva (Demolli 2010).

Kako bi se sprečili rodni disbalansi, glavni lokalni i međunarodni akteri organizovali su, neposredno posle 1999. godine, kampanje za podizanje svesti, koje su isticale važnost učestvovanja žena u svim javnim sferama i koje su isprva dale značajne rezultate. Ove kampanje značajno su uticale na to da se poveća interesovanje žena za uključenost u sektor bezbednosti. Međutim, pokretanje kampanja za podizanje svesti nije postojalo, a aktivnosti ili kampanje koje bi trebalo da privuku pažnju žena i da ih zainteresuju za priključivanje mehanizmima bezbednosnog sektora veoma su ograničene. Rezultat toga je smanjenje interesovanja žena za zapošljavanje i građenje karijere u ovom sektoru, što bi se moglo smatrati jednom od glavnih prepreka dodatnog napretka u rešavanju ovog pitanja.

Osim ovih problema vezanih za socijalne disbalanse i za nedostatak svesti, zastupljenost žena u bezbednosnim institucijama veoma je dobra. U principu, regrutovanje i unapređivanje žena u bezbednosnom sektoru isključivo je zasnovano na individualnim sposobnostima. Primer za ovo mogao bi biti glavni mehanizam obuke zaposlenih u bezbednosnom sektoru na Kosovu – Kosovski centar za javnu bezbednost, obrazovanje i razvoj. Ovaj Centar odgovoran je za pružanje tehničke, administrativne i obrazovne podrške svim agencijama javne bezbednosti, počev od KP, Departmana za upravljanje urgentnim situacijama, Kosovske popravne službe, bez ikakvih preferencija ili diskriminacije prema muškarcima ili ženama, što je u skladu sa propisima o bezbednosnom sektoru. Slična situacija je i u KBS, gde svi pripadnici ovih trupa imaju jednaka prava na učestvovanje u obukama i na unapređivanje na osnovu individualnih sposobnosti, bez ikakve rodne diskriminacije.

POLOŽAJ ŽENA U SEKTORU BEZBEDNOSTI

Zaključak

Kada je reč o uključenosti žena u sektor bezbednosti, možemo reći da je pozitivnih koraka bilo tokom čitavog procesa razvijanja ovog sektora. Ipak, ovo ne znači da je pozicija žena u ovom sektoru na zavidnom nivou. Trenutnu poziciju žena u bezbednosnom sektoru na Kosovu karakterišu sledeći pokazatelji:

- Pravna regulativa koje se odnosi na pozicije žena generalno je dobro definisana (Ustav, Antidiskriminacioni zakon, Zakon o rodnoj ravnopravnosti, Zakon o radu itd.).
- Uvođenje kvota za rodnu uključenost u javni sektor i u proces donošenja odluka u Zakon o rodnoj ravnopravnosti garantuje aktivno učestvovanje žena u kreiranju politike, što žene čini ključnim akterima ovog procesa.
- Ravnopravni tretman svih zaposlenih zasnovan na njihovim sposobnostima, koji je garantovan propisima o bezbednosnom sektoru, osigurao je to da žene budu ravnopravne sa muškarcima i da dobiju poverenje građana za svoj profesionalni rad u javnom sektoru.
- U poređenju sa drugim institucijama, u Kosovskoj policiji postoji zadovoljavajući nivo rodne zastupljenosti, koji varira između 14% i 15%.
- Kosovske bezbednosne snage imaju niži procenat zastupljenosti žena (otprilike 8%).
- Žena ima mnogo više na pozicijama državnih službenika nego na rukovodećim pozicijama, odnosno na mestima na kojima se donose odluke ili na političkim pozicijama.
- Uspostavljeni su mehanizmi nadzora implementacije rodne zastupljenosti na Kosovu, ali oni nisu dovoljno aktivni.
- Nizak procenat zastupljenosti žena na mestima na kojima se donose odluke ukazuje na nedostatak kampanja za podizanje svesti, kojima bi se promovisala demokratska prava žena.
- Ženama je garantovana ravnopravnost prilikom zapošljavanja i tokom napredovanja u sektoru bezbednosti.
- Nivo društvenog i ekonomskog razvoja Kosova može se smatrati jednom od najvećih prepreka uključenosti žena u sektor bezbednosti i u druge oblasti javnog života uopšte.
- Zbog nedovoljne društvene i ekonomske razvijenosti u prošlosti, žene se na Kosovu generalno suočavaju sa više teškoća nego muškarci onda kada žele da steknu više ili visoko obrazovanje.

- Ne organizuje se dovoljno kampanja za podizanje svesti i za kontinuiranu promociju uključivanja žena u sektor bezbednosti.
- Uključenost žena u sektor bezbednosti dovela je do poboljšanja položaja žena u kosovskom društvu.
- Dodatno uključivanje žena u ovaj sektor bi dalje poboljšalo društveni položaj žena.

POLOŽAJ ŽENA U SEKTORU BEZBEDNOSTI

Literatura:

Zakoni

Antidiskriminacioni Zakon. Skupština Kosova, 2004.

Ustav Republike Kosovo. Skupština Kosova, juli 2008.

Zakon o Kosovskoj policiji. Skupština Kosova, juli 2008.

Zakon o radu. Skupština Kosova, 2010.

Zakon o rodnoj ravnopravnosti. Skupština Kosova, 2005.

Zakon o službi u Kosovskim bezbednosnim snagama. Skupština Kosova, 2008.

Intervjui i drugi izvori

Demolli, Lume. Intervju. Priština: Kosovski centar za studije roda, avgust 2010.

Sadriu, Brahim. Izvori Kosovske policije (KP). Prepiska elektronskom poštom, avgust 2010.

Drugi izvori

Kosovar Institute for Policy Research and Development (KIPRED). *Rritja e Pjesëmarrjes së Grave në Procesin e Shtet-Ndërtimit: Sektori i Sigurisë dhe Decentralizimit në Kosovë [Growth of the Gender Participation in the State-Building Process: Security Sector and Decentralization in Kosovo].* Priština, 2010.

Kosovar Gender Studies Centre. *Monitoring Security in Kosovo from a Gender Perspective*, 2007.

Mujota, Femi. Ministar MKBS. Članak objavljen na zvaničnoj veb-stranici Ministarstva za javnu upravu, 2010. <<http://map.ks-gov.net/sq/contents.aspx?id=26>>

Uloga žena u izgradnji mira i bezbednosti u Rumuniji

*Kristina Radoi*¹

Kandidat za doktorsku disertaciju u Nacionalnoj školi za političke studije i javnu administraciju, Bukurešt

Originalni naučni rad

UDK: 355.08:305-055.2(498) ; 351.862/.863:305-055.2(498)

Sažetak

Ovaj rad ima za cilj da istraži ulogu žena u Vojsci Rumunije tokom rekonstruisanja diskursa u oblasti mira i bezbednosti. Iako međunarodni zvaničnici tvrde da je uloga koju žene imaju u rekonstrukciji mira i stabilnosti veoma važna, u realnosti tokom ovog rekonstruisanja u društvima postkonfliktnih zona, u situacijama kada su pripadnice vojske i kada su u ulozi civila, žene imaju samo formalnu ulogu. I međunarodno pravo i Vojska Rumunije vide žene kao žrtve, a ne kao ravnopravne i važne aktere u dostizanju ovih ciljeva.

Ključne reči: pristup žena vojnim ustanovama u Rumuniji, rodna ravnopravnost, militarizacija, pristup ljudske bezbednosti

Uticaji militarizacije na naše živote/živote žena

Nakon događaja koji su se odigrali 11. septembra politika odbrane mnogih država usmerena je uglavnom na vojnu dimenziju. Nakon što je usvojena Bušova doktrina preventivnog ratovanja, došlo je do porasta militarizacije društava širom sveta. Tako je „logika vojnih ustanova prodrla u jezik, popularnu kulturu, ekonomske prioritete, sisteme obrazovanja, politiku vlada, kao i u nacionalne vrednosti i identitet.” (Enloe 2000, prema „Sutton and Nokvov“ 2008: 4)

Feministička literatura koja se bavi istraživanjem militarizacije i karakteristika ratova pokazuje da je čovečanstvo izgrađeno na temelju devalvacije ženskih karakteristika. (Enloe 1989; Steans 1998; Tickner 2001). Militarizam je dao legitimitet maskularizovanim muškarcima kao zaštitnicima, dok su feminizovane

¹ cristina.radoi@yahoo.com. Korisnica projekta „Doktorske studije kao podrška istraživanju: Konkurentnost, kvalitet i saradnja u Evropskom prostoru visokog obrazovanja”, koji zajednički finansiraju Evropska unija i Evropski socijalni fond, Sektor-ski operativni program za razvoj ljudskih resursa 2007–2013.

osobe obeležene kao slabe, emotivne i nesposobne. (Enloe 2004: 154). Da bi izgradili muškost u ratovanju, vojnici se uče da suzbijaju sve svoje ženske karakteristike.

Kao što možemo videti, sporni stereotipi, kao što su „pravedni borci i predivne duše” ili mit „zaštitnika/zaštićenih” (Elshtain 1995; Tickner 2001), još uvek prevladavaju u našem društvu, što je otelotvoreno u slici arapskih žena koje drže decu u rukama, štiteći ih od neprijatelja. Ovakva slika predstavlja dobro obrazloženo ovih stereotipa i koristi se za manipulaciju javnog mnjenja u vezi sa neophodnošću i važnošću ovakvog „opravnog cilja”. (Sjoberg 2008: 4). U promovisanju načela demokratije, zapadne zemlje potrebu da se zaštite žene i deca koriste kao izgovor za vođenje „muškog rata” protiv terorizma. Način na koji *otac štiti svoju porodicu*² i način na koji zapadne države štite čitav svet veoma su slični. Zapadne države su otelotvorenje patrijarhalnog oca, čime se opravdava njihov nalog da obezbede bezbednost. (Scott 2008: 112)

Efekti rata su disproporcionalni, te nisu svi sukobi rodno neutralni. Efekti poput ekonomske uskraćenosti, raseljenosti, siromaštva i rodno zasnovanog nasilja u mnogo većoj meri utiču na žene i decu. (Schirch and Sewak 2005: 97)

Kako je ranije navedeno, postizanje bezbednosti posmatra se kao sinonim za postizanje vojne bezbednosti. Države imaju monopol nad nasiljem i mogu ga slobodno primenjivati u vanrednim situacijama. (Chenoy 2005: 168) Bezbednost građana se postovjećuje sa bezbednošću države. (Steans 1998: 104–107)

Ljudska bezbednost kao feministički pristup bezbednosti

Ukoliko je tradicionalno viđenje bezbednosti izraz maskulinizovane privilegovane tačke gledanja, koja stvara samo „patrijarhalne strukture”, perspektiva ljudske bezbednosti izražava jednu širu agendu pitanja koja su bitna za ljude u ovoj oblasti. Iz tog razloga, ovaj pristup se etiketira kao „feminizovan” pristup, pa se, samim tim, posmatra kao pristup koji nije na visini nametnutog standarda. (Hoogensen and Stuvřy 2006: 210) Ljudska bezbednost je perspektiva koja je usmerena na „svakodnevnu bezbednost građana” (Sutton and Novkok 2008: 20), a s obzirom na to da se feminizam bavi

POLOŽAJ ŽENA
U SEKTORU
BEZBEDNOSTI

BROJ 19 · JANUAR – APRIL 2011.

² Autor se drži ovog naglaska. „Otac” predstavlja otelotvorenje patrijarhata u porodici kroz socijalni konstrukt slike glave porodice.

**POLOŽAJ ŽENA
U SEKTORU
BEZBEDNOSTI**

svakodnevnim iskustvima žena, moglo bi se uspostaviti solidno partnerstvo između ova dva pristupa.

Ujedinjene nacije (UN) predložile su pristup ljudske bezbednosti koji se posebno odnosi na postkonfliktna društva (Groves Gabrielle Eva Carol *et al.* 2009: 190). Unutar ovog pristupa postoje dva pravca razmišljanja, a razlika među njima odnosi se na korelaciju sa vrstom definisane pretnje. Prema tome, prvi pravac razmišljanja usmeren je na nasilje kao na izvor nesigurnosti, „sloboda od straha”, dok drugi usvaja jednu širu agendu, koja obuhvata glad, bolesti, prirodne nepogode (Sutton and Novkok 2008: 20). Pristup UN, „sloboda od nezadovoljenih potreba”, fokusiran je na širu agendu, koja uključuje ekonomsku bezbednost, bezbednost kada je reč o hrani, zdravstvenu bezbednost, bezbednost životne sredine, ličnu bezbednost, bezbednost zajednica i političku bezbednost (UN 1994: 24–25).

Metode ljudske bezbednosti usredsređene su na preventivnu diplomatiju, upravljanje konfliktima i postkonfliktnu izgradnju mira, a zatim na razvoj ekonomskih i državnih kapaciteta i na osnaživanje ljudi (Sutton and Novkik 2008: 20).

Čak i u slučaju da ovakva perspektiva ne rešava probleme koji predstavljaju pretnju ličnoj bezbednosti, zagovornici feminističkog pristupa tvrde da je neophodno proširiti agendu tako da ona obuhvata i nasilje usmereno na žene, nasilje usmereno protiv rodne jednakosti i ljudskih prava žena, što će omogućiti da muškarci i žene budu posmatrani kao akteri, a ne kao žrtve (Woroniuk 1999, prema Groves Gabrielle Eva Carol *et al.* 2009: 191).

Jedan korak dalje u bavljenju pitanjima bezbednosti žena učinjen je usvajanjem rezolucija UN. Tako, Rezolucija UN 1325 i Rezolucija UN 1820 izdvajaju ulogu žene u postizanju bezbednosti i očuvanju mira i naglašavaju značaj iskorenjivanja seksualnog nasilja tokom konflikta. Oni koji podržavaju feminizam kritikovali su ove rezolucije, smatrajući da u njima postoji tendencija da se podrži uloga žena u bezbednosnom procesu na osnovu jedne vrste „esencijalizma“ koji povezuje žene sa mirom, ali ih definiše i kao najčešće žrtve rata, a samim tim, i kao lica kojima je potrebna zaštita (Charlsworth 2008: 351). Oni smatraju da je neophodno da žene prevaziđu svojstvo žrtava ili pacifista kako bi u potpunosti bile osnažene u procesu dostizanja rodne jednakosti, kako u vojsci, tako i u društvu (Tickner 2001; Caprioli 2001).

**POLOŽAJ ŽENA
U SEKTORU
BEZBEDNOSTI**

Rezolucije zaista izražavaju potrebu uključivanja određenog broja žena u proces postizanja mira i bezbednosti, koje bi mogle da nametnu svoj način gledanja. Feministi/feministkinje podržavaju ideju „branilaca građana”, koji imaju pristup sferama političkog i vojnog odlučivanja, ali takođe naglašavaju i da nije dovoljno da žene predstavljaju određeni broj zaposlenih u vojsci i da završe time što će imitirati uspostavljeni maskulini model ponašanja (Tickner 2001). Prema tome, feministi/feministkinje smatraju da je neophodno da žene unaprede svoj status kako bi ostvarile značajnu ulogu u oblikovanju konceptata odbrane u skladu sa sopstvenim vrednostima.

Osim toga, ove rezolucije se pozivaju na rod samo u korelaciji sa ženama, a ne i sa muškarcima (Charlsworth 2008: 351). Rod predstavlja socijalni konstrukt koji definiše odnose moći. Dinamika odnosa moći između identiteta postaje labavija kada se pod rodom podrazumeva samo ženski rod. Rod je koncept koji podrazumeva postojanje strukturalnih odnosa, što znači da norme i hijerarhije predstavljaju institucionalizovane odnose dominacije i nedominacije (Hoogensen and Stuvřy 2006: 216; Groves Gabrielle Eva Carol *et al.* 2009: 193–194). Feministička redefinicija bezbednosti utvrdiće partnerstvo između žena i muškaraca, pa će tako i jedni i drugi imati koristi od toga (Hudson 2005: 156).

Uzimajući u obzir to da predlog za usvajanje perspektive ljudske bezbednosti dolazi od visokih zvaničnika iz međunarodnih organizacija ili iz nacionalnih vlada, što možda neadekvatno odražava iskustva i probleme „nižih” lica, rodna analiza mogla bi da obogati ovakav pristup bezbednosti. Prema tome, „rodno zasnovani pristupi daju veći stepen kredibiliteta i supstance širem konceptu bezbednosti, a istovremeno omogućavaju da teorijska konceptualizacija bolje odrazi bezbednosna pitanja koja eminičaju ‘odozdo nagore’ (Hoogensen and Stuvřy 2006: 209). Feministička perspektiva ljudske bezbednosti mogla bi da predloži jedan nedominantan okvir za oblast bezbednosti.

Rodno neutralan izraz „ljudski“, koji u načelu predstavlja perspektivu kako muškaraca tako i žena, „često je izraz maskulinog”. Tako, rodna analiza može omogućiti to da se čuje i glas žena. Posmatranje roda kao univerzalne kategorije, takođe, može biti zamka, jer postoje različite grupe žena, sa svojim specifičnim karakteristikama, pa samim tim postoje i različite vrste feminizma (Hudson 2005: 157). Dalje, perspektiva ljudske bezbednosti ne može da bude validna i kredibilna ukoliko su je kon-

**POLOŽAJ ŽENA
U SEKTORU
BEZBEDNOSTI**

struisali isključivo „dominantni državni akteri” i ukoliko se nameće onima koji su u nepovoljnijoj poziciji (Hoogensen and Stuvřy 2006: 219).

Sumarno, ljudska bezbednost se odnosi na poštovanje ljudskih prava, uspostavljanje legitimnih političkih vlasti, višestrane definicije, primenu pristupa utvrđivanja perspektive odozdo nagore i fokusiranost na prevenciju sukoba (Kaldor Mary *et al.* 2007: 282–286). „Integrisanje rodni pitanja u koncept ljudske bezbednosti umesto primene ljudske bezbednosti na rodna pitanja” osiguraće to da ovaj koncept ponudi bolje razumevanje perspektive bezbednosti za ljude, muškarce i žene, koji svoje ciljeve mogu da ostvaruju u sigurnom i pozitivnom okruženju (Hoogensen and Stuvřy 2006: 219).

Analiza na terenu

U ovom delu rada biće predstavljeni rezultati kvalitativnog istraživanja. Njegov cilj je da, primenom polustrukturisanih intervjua, istraži na koji način vojna lica i civili, muškarci i žene, vide položaj žena u vojnim institucijama.³

Usled spoljnog pritiska koji vrše NATO i EU radi dostizanja rodne ravnopravnosti i u praksi, Ministarstvo odbrane Rumunije pokrenulo je tokom 2001. godine program regrutovanja žena. Tako je, zbog velikog broja žena koje su od početka ovog programa pohađale vojne obrazovne ustanove, uvedena kvota regrutovanja za sve vojne ustanove. Od 2001. do 2005. godine, pristupanje žena ovim institucijama nije bilo ograničeno i one su predstavljale 70% primljenih kandidata. Počev od 2005. godine, uvedena je maksimalna kvota od 20%. „Mesta rezervisana za ženske kandidate u svim obrazovnim institucijama bila su 100% popunjena pre nego što je dokazana povećana zainteresovanost žena za vojnu karijeru.” (Nacionalni izveštaj Rumunije za 2008. godinu 2009: 3)

Iako su uveli maksimalne kvote, vojni zvaničnici nisu uveli minimalne kvote za pristupanje žena vojnim institucijama. Drušim rečima, vojska nije predložila nikakav plan koji bi utvrđivao viši stepen uključenosti žena u vojne institucije. Prema tome, čak i ako je postojao spoljni pritisak za prijem žena u vojsku, vojni zvaničnici su svoje stavove o položaju žena obrazlagali nedostatkom odgovarajućih atributa za vršenje službe u vojsci, kao i či-

³ Sprovedeno istraživanje nije bilo reprezentativno na nacionalnom nivou, ali je konstruisano kao studija slučaja za procenu predrasuda sa kojima se suočavaju žene u vojsci.

njenicom da vojne ustanove u Rumuniji nisu obavile logističke pripreme za to.

Da bi bili naglašeni stavovi koji se odnose na uticaj žena u vojsci prilikom utvrđivanja politike odbrane, autorka je osmislila studiju slučaja koja uključuje 10 žena i 10 muškaraca, diplomaca različitih vojnih obrazovnih ustanova. Ispitanici iz vojske bili su mladi ljudi, jer je cilj istraživanja bio da se sprovede istraživanje stavova o ženama koje produkuje vojno obrazovanje.⁴

Da bi bili ilustrovani stavovi civila o ulozi žena u izgradnji politike odbrane i o tome koje značajne problema identifikuju žene u Rumuniji, autorka je koristila 20 intervju sa ženama srednje dobi iz istraživanja „Svakodnevna životna iskustva”⁵, koje je sprovedeno 2009. godine u okrugu Hunedoara u Rumuniji.

Svi ispitanici su se saglasili sa tim da, teorijski, žene u vojsci imaju ista prava kao muškarci i da zaslužuju da budu u vojsci. Međutim, kada su pitani da li žene zaista poseduju kvalitete neophodne za dobrog pripadnika vojske, utvrđeno je da se muškarci žale na njihove fizičke sposobnosti, pa čak i na psihološke sposobnosti, tvrdeći da, iako su dobrodošle u vojsci i iako „u vojsku unose gracioznost”, nemaju sposobnosti da komanduju vojnicima. Dve intervjuisane žene, za razliku od toga, ukazale su na predrasude koje muškarci imaju prema njima i odbacile navedene stavove, navodeći da poseduju sve atribute potrebne za pripadnika vojske: fizičke i psihološke sposobnosti, ambiciju, profesionalizam i integritet. Dalje, žene su navodile da su tokom svojih aktivnosti demonstrirale to da „mogu uspešno da izvršavaju iste zadatke, čak i bolje od svojih kolega muškaraca”. Jedan od muških ispitanika, koji se nalazi na položaju na kom se donose odluke, tvrdi da u ovoj instituciji ne postoje nikakva diskriminacija i predrasude iako je priznao da muškarci imaju mizoginističke stavove o ženama i da pokazuju sklonost da im se u početku rugaju, ali da ih na kraju, nakon nekog vremena, ipak prihvataju. Ovaj ispitanik je, takođe, naveo da je položaj žena isti kao i položaj muškaraca: „Položaj žena je isti kao položaj muškaraca, to je univerzalni položaj, ništa nije specifično za žene, kao što ništa nije specifično za muškarce.”

Muškarci su tvrdili da su za rad u vojsci neophodni inteligencija, dobra fizička kondicija, ambicija, čvrstina i dobro kontrolisanje emocija. U svetlu ovakvih kvaliteta, muškarci su tvrdili da je neophodno da uloga žena bude ograničena na kancelarijske poslove. Sem toga, smatrali su da profesionalna vojska sa dinamičnim kadrovima nameće ograničen pristup ženama i ograni-

POLOŽAJ ŽENA U SEKTORU BEZBEDNOSTI

BROJ 19 · JANUAR – APRIL 2011.

⁴ Istraživanje je sprovedeno 2007. godine za potrebe teze „Jednake šanse u vojnim ustanovama u Rumuniji”.

⁵ „Svakodnevna iskustva emancipacije žena u SAD i Rumuniji u 21. veku i u budućnosti” (The Everyday Experience of Women’s Emancipation in the U. S. and Romania in the Twentieth Century and Beyond: A Transnational Study) predstavlja istraživanje koje je obavio univerzitet države Indijane u saradnji sa Nacionalnom školom političkih nauka i državne uprave. <<http://www.nceeer.org/Projects/projects.php>; http://doctorat.snsnpa.ro/sites/default/files/doctorat/Brosura_doctorat_engleza.pdf> 6. 5. 2011.

**POLOŽAJ ŽENA
U SEKTORU
BEZBEDNOSTI**

čava opseg njihovog delovanja na kancelarijske poslove zbog njihovih sposobnosti, obraćanja pažnje na detalje i njihovih ženskih iskustava.

Uprkos činjenici da žene u vojsci nakon obavljene profesionalne obuke zauzimaju mesta komandira voda, njihovi stvarni poslovi svode se na obavljanje kancelarijskih poslova. Kako ispitanici navode, „ženama je uskraćena adekvatna obuka i suočene su sa nepravednim sankcijama kada je reč o njihovom poslu” isključivo zbog svoje rodne pripadnosti, a ne zbog rezultata rada. Žene su, takođe, često predmet seksualnog zlostavljanja. Prema tome, u svetlu ovakvih navoda, njih ne unapređuju i stoga one nisu u mogućnosti da unapređuju svoj položaj ili da utiču na institucionalne promene. Žene u Vojsci Rumunije smatraju da će dolazeće promene, poput promena u državnoj upravi, vremenom dovesti do stvarne profesionalizacije Vojske.

Muškarci podržavaju standardno viđenje odbrane i smatraju da žene to ne mogu da promene, dok žene veruju da politika odbrane treba da uključuje i diplomatske mere i mehanizme za stvaranje održivog mira uz korišćenje kompromisa i saradnje. Jedan od ispitanika složio se sa uvedenim merama kvota, jer „vojska ne može da se sastoji isključivo od žena, žene ne mogu da vode rat ovakve vrste, one bi vodile rat načela, ali ne rat koji uključuje ubijanje”. Opšte mišljenje bilo je da žene nisu posebno dobrodošle u vojsci, što je čest stav uzrokovan različitim okolnostima, kao što je činjenica da muškarci ne uzimaju ozbiljno naredbe koje dobijaju od žena. Kako je rekla jedna ispitanica, ovakav stav je uzrokovan i time da „patrijarhalni komunistički stav [koji] i dalje postoji i usled činjenice da sistem još uvek nije pripremljen da prihvati žene i stvori odgovarajuće uslove za njih”. Žene u vojsci nemaju optimističan stav o svojim izgledima da utiču na institucionalne promene, jer prepoznaju činjenicu da nisu viđene kao ravnopravne: „Kakvu institucionalnu promenu mogu da sprovedem ako ne mogu da dobijem posao za koji sam obučena?”

Tokom 2003. godine, procenat broja žena u vojsci iznosio je 3,99%, tokom 2004. godine žene su predstavljale 5,18% vojske, a tokom 2008. godine njihovo učestvovanje smanjilo se na samo 3,16%.⁶ Stepenn učestvovanja žena u vojsci u direktnoj je korelaciji sa ograničenim pristupom koji one imaju. Tako je u periodu 2005–2006. uvedena kvota za Vojnu akademiju i Pomorsku akademiju iznosila 25%, koja je izuzimala poslove vezane za brodske motore i za električnu opremu, gde nisu bila predviđena

⁶ Prema Nacionalnom izveštaju za Rumuniju (2004) i Nacionalnom izveštaju za Rumuniju za 2009.

mesta za ženske kandidate. Uvedena kvota za Vazduhoplovnu akademiju iznosila je 30%. Ona je 2010. godine smanjena na 9,79% u Vojnoj akademiji, odnosno na 16,39% u Vazduhoplovnoj akademiji i na 10,25% u Pomorskoj akademiji⁷. U vojnim srednjim školama za žene je bilo, počev od 2005. godine, rezervisano 20% ukupnoj broja mesta. (Nacionalni izveštaj za Rumuniju za 2007. godinu 2008: 3). Nacionalni izveštaj za Rumuniju, prema mišljenju NATO, nije predstavio statističku analizu koja pokazuje stvarne procenete žena koje završavaju vojno obrazovanje i koje zaista rade u vojnim ustanovama, a žene zaposlene u vojsci uglavnom obavljaju kancelarijske poslove u odeljenjima u kojima ima više žena. Nacionalni izveštaji za Rumuniju sadrže rodnu analizu koja se odnosi na zaposlene, ali u njima, nažalost, nije povučena razlika između žena koje su završile vojne akademije i žena koje su regrutovane pre implementacije programa za integrisanje žena, odnosno žena koje su regrutovane kao civilna lica.

Žene su u vojsci aktivne u odeljenju upravljanja ljudskim resursima, odeljenju radnih mesta za kadrove i logistiku, odeljenju finansija, odeljenju zdravstvene usluge, odeljenju upravljanja informacionim sistemima i tehnologijom, odeljenju vojnog prava i vojnog inženjeringa, odeljenju upravljanja projektima i resursima, odeljenju administracije, odeljenju odnosa sa javnošću i odeljenju vojnog obrazovanja. (Rumunija, Nacionalni izveštaj 2004: 1). Treba istaći da je mesto na kome su žene zaposlene u skladu sa oblastima za koja su se obrazovale. (Miroiu 2004: 10). Interesantno je primetiti da, kada je reč o distribuciji viših položaja prema rodnoj pripadnosti, u vojsci ima samo 2,63% žena generala, 4,55% žena viših oficira i 5,29% žena potpukovnika. (Nacionalni izveštaj za Rumuniju za 2007. godinu 2008: 2). Postojanje malog broja žena na visokim položajima na kojima se donose odluke razlog je zbog kog žene nisu u poziciji da utiču na institucionalne promene i da unose novo i drugačije viđenje pitanja odbrane. Iako Ministarstvo odbrane tvrdi da su sve pozicije otvorene za žene i da su žene te koje odbijaju da zauzmu visoke položaje (Nacionalni izveštaj za Rumuniju 2008: 4), pokazalo se da primena mehanizama, kao što su maksimalne kvote ili maksimalna ograničenja za činove, ograničava unapređenje žena na više položaje. (Carreiras 2007: 102)

Što se tiče mišljenja civila o uključenosti žena u vojne institucije i o njihovoj ulozi u razvoju politike odbrane, intervjui pokazuju da postoje dve vrste viđenja. U jednoj kategoriji postoje že-

POLOŽAJ ŽENA U SEKTORU BEZBEDNOSTI

⁷ Prema internet stranicama Ministarstva odbrane.

**POLOŽAJ ŽENA
U SEKTORU
BEZBEDNOSTI****BEZBEDNOST ZAPADNOG BALKANA**

ne koje generalno cene druge žene koje su izabrale vojnu karijeru, ali smatraju da je to težak posao za ženu zbog njenih porodičnih obaveza. Drugu kategoriju čine žene koje, uglavnom zbog svojih specifičnih ženskih iskustava, imaju stav da žene ne treba da se opredeljuju za ovakvu karijeru, jer je rat u suprotnosti sa iskustvom koje žena ima u podizanju dece i u brizi za druge.

Čak i kada se dive ženama koje se opredele za ovakvu karijeru, one smatraju da je reč o teškom poslu, koji nameće izbor između karijere i porodice. Jedna od ispitanica je izjavila da takav posao predstavlja prepreku za podizanje dece: „Ako radite u nekoj civilnoj ustanovi i vaše dete ima problema u školi, možete da uzmete odsustvo i da odete i rešite problem, ali ako radite u vojsci, ne možete da uzmete odmor kad god vam treba, oni su stroži od nas.” U skladu sa prethodnim odgovorom, jedna druga ispitanica je navela da bi odlazak u neku misiju mogao da utiče na lični život žene, jer su žene te koje moraju da se brinu o domaćinstvu. Međutim, ovakvo mišljenje ogleda se i u uverenju koje navodi jedna ispitanica da „su žene sposobne za svaku karijeru, jer su i u domaćinstvu žene mozak kuće, a muškarci poseduju fizičku snagu; postoji izreka da je žena vrat koji usmerava glavu muškarca”. Ovakvi odgovori ukazuju na to da čak i danas postoje određene vrednosti u rumunskim domaćinstvima i da se ne može govoriti o stvarnom partnerstvu.

Druga kategorija obuhvata odgovore u kojima prevladava stav koji ne podržava pristupanje žena vojsci. Razlozi ovakvog mišljenja leže ili u tradicionalističkoj percepciji podele rada ili u argumentima koji ukazuju na društveno konstruisani esencijalizam, odnosno na povezanost žene sa mirom. Neki ispitanici smatraju da rodne razlike predstavljaju važan faktor koji posreduje prilikom odlučivanja žena o izboru profesije. Jedan drugi ispitanik navodi da je rad u vojsci, osim što predstavlja naporan posao, u suprotnosti sa pacifističkim uverenjima žene. Postoji snažna korelacija između tradicionalističkih stavova prema kojima briga o domaćinstvu predstavlja obavezu žene i odbijanja toga da se ženama omogući ulazak u vojsku ili definisanje drugačije političke perspektive.

Iako su ispitanici smatrali da su žene kao majke pacifistički nastrojene i da su više sklone diplomatiji, takođe su smatrali da bi žene trebalo da imaju ista prava kao muškarci. Žene smatraju da posao u vojsci predstavlja dobru šansu kako za njih, tako i za korist koje one ostvaruju, a da je dobro i za

**POLOŽAJ ŽENA
U SEKTORU
BEZBEDNOSTI**

sistem. Na taj način moguće je postići određene institucionalne promene, jer u prošlosti ova institucija nije bila otvorena za njih. One, takođe, smatraju da su osnovni preduslovi za uspešnu karijeru u vojsci snaga i iskrenost, što se može tumačiti na dva načina. Prvo, to podrazumeva da prihvatanje žena u vojsci zavisi od toga da li one usvajaju i imitiraju maskulini model. Drugo, to može značiti da, iako ispitanici smatraju da društvo definiše te kvalitete kao muške, oni ipak smatraju da te kvalitete mogu posedovati i žene i da ih ne treba pripisivati isključivo muškarcima. Prema tome, bilo je ispitanika koji su smatrali da žena, ukoliko želi da ima karijeru u vojsci, mora da bude veoma odlučna i strpljiva, jer rad sa muškarcima koji su nekada imali dominantnu ulogu u ovoj oblasti svakako nije lak. Oni veruju ženama u vojsci, jer smatraju da uloga gospodarice u domaćinstvu opredeljuje žene da budu humanije, veštije u komunikaciji sa drugima, a i mudrije u upravljanju zadacima i odgovornije kada je reč o posledicama svojih radnji.

Kada je reč o neophodnosti izrade drugačijih politika odbrane, došli smo takođe do dve vrste odgovora. Prvo, postoje žene koje ne veruju ili koje nisu svesne ideje da bi one mogle imati drugačiji pogled na stvari. Drugo, postoje žene koje smatraju da im njihovi kvaliteti majki i dobih građanki omogućavaju da steknu drugačije gledište koje podrazumeva veće oslanjanje na diplomatiju i pregovaranje. U tom smislu, jedna ispitanica je rekla: „Žene imaju složen način razmišljanja i stoga se ne bi odmah odlučile da započnu rat.”

Ispitanici/e smatraju da se pravi problemi rumunskog društva odnose na: ekonomski položaj građana, nedovoljnu pravdu na institucionalnom nivou, korumpiranu političku klasu koja nije uspešna u tome da unapredi uslove života građana, rastući fenomen uličnog nasilja, nedostatak političke i institucionalne volje za rešavanje problema u obrazovanju i zdravlju, koji utiču na najmlađe i najstarije građane Rumunije. Svi problemi koje su ispitanici/e identifikovali odnose se na svakodnevnu bezbednost građana.

Rumunsko društvo još uvek je veoma partijarhalno društvo, u kome i dalje prevladavaju rodni stereotipi i rodna diskriminacija. Prema tome, iako žene počinju da otkrivaju i dokazuju svoje profesionalne i lične sposobnosti, pred njima je veoma dug proces njihovog osnaživanja.

Zaključak

Prema rezultatima istraživanja, žene sebe ne poistovećuju sa žrtvama, već smatraju da poseduju vrednosti i sposobnosti koje im omogućavaju da budu naklonjene miru i izboru diplomatske alternative, ali istovremeno smatraju da je neophodno da imaju jednaka prava kao muškarci kada je reč o pristupu vojnim ustanovama ili o osmišljavanju politike odbrane. U društvu u kome je nivo rodne jednakosti nizak, u kome se ne promovišu interesi žena i u kome se ne stimuliše njihovo učestvovanje, nema ni stvarne snage za ostvarivanje institucionalnih promena. Iz tog razloga, važno je da se žene posmatraju kao stvarni akteri u postizanju bezbednosti, a pristupanje vojsci nije dovoljno za postizanje rodne ravnopravnosti i održivog mira. Da bi žene zaista postale stvarni „branioci građana” i promovisale svoje vrednosti i interese u politici odbrane, neophodno je promovisati i politike koje će izmeniti percepciju o rodnim ulogama, koje će pomoći u tome da žene budu unapređene i zastupljene na položajima donošenja odluka i koje će graditi snažne institucije za sprečavanje i sankcionisanje stavova zasnovanih na predrasudama i diskriminaciji.

Stav je autora da pristupanje žena vojsci ne bi smelo da bude ograničeno, ali da nije dovoljno samo osigurati određeni broj žena u ovim institucijama. Da bi se unapredio položaj žena i da bi se čula ženska gledišta o bezbednosti, neophodno je da žene steknu pravu moć. Položaj žena u Vojsci Rumunije bio bi unapređen ukoliko bi se žene unapređivale na položaje na kojima se donose odluke, jer bi tu one mogle da sprovode više diplomatskih programa, čime bi se postigla veća zastupljenost njihovih vrednosti i interesa. Uloga žena u Vojsci Rumunije i dalje je tek formalna, ograničena na obavljanje kancelarijskih poslova, što onemogućava transponovanje njihovih vrednosti i interesa u politiku odbrane.

Svoj argument o formalnoj ulozi žena u vojsci zasnovali smo na činjenici da je vojska i dalje patrijarhalna ustanova, koja se rukovodi maskulinim vrednostima, kao što su nasilje i agresivnost, a u kojoj je uloga žena ograničena na administrativne poslove. S obzirom na činjenicu da žene rađaju i brinu o deci i da je proces njihove socijalizacije drugačiji od procesa socijalizacije muškaraca, one su doživljene kao ranjive, mirne i kao neko kome je potrebna zaštita. Prema tome, patrijarhalne vojne ustanove izabrale su da ih zaštite time što će ih ograničiti na obavljanje

kancelarijskih poslova. Patrijarhalno društvo i institucije, koji su nametnuli rodno diferencirane uloge, odgovorni su što je ženama onemogućen pristup najvišim položajima u vojsci, čime im je uskraćeno pravo da doprinesu izradi rodno uravnotežene politike odbrane.

Polazeći od rezultata svog istraživanja, tvrdimo da feministički pristup ljudskoj bezbednosti predstavlja pristup koji najbolje naglašava bezbednosne brige žena. Rumunske žene smatraju da postizanje ekonomske bezbednosti, zdravstvene bezbednosti, političke bezbednosti, ekološke bezbednosti ili bezbednosti zajednica predstavlja neophodnost i da bi postizanje pristojnog životnog standarda unapredilo njihov položaj i doprinelo postizanju održivog mira.

Literatura:

- Caprioli, Mary and Boyer, Mark A.** „Gender, Violence, and International Crisis“. *The Journal of Conflict Resolution*, 45, 4, 2001: 503–518.
- Charlesworth, Hilary.** „Are Women Peaceful? Reflections on the Role of Women in Peace-Building“. *Feminist Legal Studies*, vol. 16, 2008: 347–361. <<http://www.springerlink.com/content/847x4h5312430m18/>> 15. 2. 2010.
- Chenoy, Anuradha M.** „A Plea for Engendering Human Security“. *International Studies*, vol. 42, nr. 2, 2005: 167–179. <<http://isq.sagepub.com/cgi/content/abstract/42/2/167>> 10. 4. 2009.
- Elshtain, Jean Bethé.** *Women and War*. Chicago: The University of Chicago Press, 1995.
- Enloe, Cynthia.** *Bananas Beaches Bases Making sense of International Politics*. Berkeley: University of California Press, 1989.
- Enloe, Cynthia.** *Maneuvers The International Politics of Militarizing Women's Lives*, Berkeley: University of California Press, 2000.
- Enloe Cynthia.** *The Curious Feminist Searching for Women in a New Age of Empire*, Berkeley: University of California Press, 2004.
- Groves, Gabrielle Eva Carol et al.** „Keeping the Peace is Not Enough: Human Security and Gender-based Violence during the Transitional Period of Timor-Leste“. *Journal of Social Issues in Southeast Asia*, Vol. 24, No. 2, 2009: 186–210. <http://findarticles.com/p/articles/mi_hb3413/is_2_24/ai_n45060690/> 20. 10. 2010.
- Hoogenen, Gunhild and Kirsti, Stuvřy.** „Gender, Resistance and Human security“. *Security Dialogue*, vol. 37, no. 2, 2006: 207–228.

**POLOŽAJ ŽENA
U SEKTORU
BEZBEDNOSTI**

BROJ 19 · JANUAR – APRIL 2011.

POLOŽAJ ŽENA
U SEKTORU
BEZBEDNOSTI

- Hudson, Heidi.** „Doing' Security As Though Humans Matter: A Feminist Perspective on Gender“. *Security Dialogue*, Vol. 36, no. 2, 2005: 155–174.
- Kaldor, Mary et al.** „Human security: a new strategic narrative for Europe“. *International Affairs*, vol. 83, no. 2, 2007: 273–288.
- Schirch, Lisa and Sewak, Manjrika.** *Women: using gender lens*. In: Tongeren, Paul van and Brenk, Malin. *People building peace II Successful Stories of Civil Society*. London: Lynne Riennes Publisher, 2005.
- Scott, Catherine V.** Rescue in the Age of Empire: Children, Masculinity, and the War on Terror. In: Hunt, Krista and Rygiel, Kim. *(En)Gendering the War on Terror War Stories and Camouflaged Politics*. Hampshire: Ashgate Publishing Limited, 2008.
- Sjoberg, Laura.** „Why Just War Needs Feminism Now More Than Ever“. *International Politics*, 45, 2008: 1–18. <www.palgrave-journals.com/ip> 10. 2. 2010.
- Steans, Jill.** *Gender and International Relations*. Oxford: Polity Press, 1998.
- Sutton Barbara, Sandra Morgen and Julie Novkov.** *Security Disarmed Critical Perspectives on Gender, Race, and Militarization*. London: Rutgers University Press, 2008.
- Tickner, J. Ann.** *Gender in International Relations*. New York: Columbia University Press, 2001.
- Izvori sa Interneta:**
- Ministry of Defense,** [Online]<<http://www.mapn.ro/recrutare/ofiterifd.php>> 10th June 2010.
- NATO Committee on Gender Perspectives.** *Romania – National Report*. [Online], 2004. <<http://www.nato.int/ims/2004/win/romania.pdf>> 8th June 2010.
- NATO Committee on Gender Perspectives.** *The Romanian National Report for 2007*. [Online], 2008. <<http://www.nato.int/ims/2008/win/reports/romanian-2008.pdf>> 8th June 2010.
- NATO Committee on Gender Perspectives.** *Romanian National Report For 2008*. [Online], 2009. <http://www.nato.int/issues/women_nato/meeting-records/2009/national-reports/romanian-national-report-2009.pdf> 9th June 2010.
- United Nations Development Programme (UNDP).** *Human Development Report 1994 – New dimensions of Human Security*. [Online]. New York: Oxford University Press, 1994. <http://hdr.undp.org/en/media/hdr_1994_en_chap2.pdf> 10. 11. 2010.
- United Nation.** Security Council Resolution 1325. [Online], 2000 <http://www.peacewomen.org/themes_theme.php?id=15&subtheme=true#organizatio> 10. 11. 2010.
- United Nations.** *Resolution 1820*. [Online], 2008 <<http://www.state.gov/documents/organization/106577.pdf>> 10. 11. 2010.

Indikatori za utvrđivanje položaja žena u sektoru bezbednosti Republike Srbije

Biljana Stojković¹

Autorka je bila koordinator Radnog tima Ministarstva odbrane za izradu Nacionalnog akcionog plana za primenu Rezolucije 1325 SB UN u Republici Srbiji. Zaposlena je u Upravi za strategijsko planiranje SPO MO Republike Srbije.

Stručni rad

UDK: 351.86:305-055.2(497.11)"2010"(094); 327.56::351.88]:305-055.2(497.11)"2010"(094)

Sažetak

Autorka u tekstu razmatra postupak izrade Nacionalnog akcionog plana za primenu Rezolucije 1325 Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija – Žene, mir i bezbednost u Republici Srbiji (2010–2015), sa posebnim osvrtom na indikatore postojećeg stanja u vezi sa tim dokumentom u sektoru bezbednosti. Razrada indikatora za ocenjivanje položaja žena u sektoru bezbednosti predstavljala je sastavni deo akcionog istraživanja sprovedenog u Upravi za strategijsko planiranje Ministarstva odbrane, čiji su rezultati doprineli iznalaženju mogućnosti i načina za unapređenje postojećeg stanja sprovođenjem zamisli o akcionom planu i razradom ciljeva, mera, aktivnosti, nosilaca aktivnosti i njihovih partnera, predviđenih rokova, potrebnih sredstava i sl. Sprovođenjem pomenutog istraživanja, a posebno razradom indikatora i izradom Nacionalnog akcionog plana za primenu Rezolucije 1325 SB UN unapređuje se započeti proces reforme sektora bezbednosti u Republici Srbiji ugradnjom međunarodnih standarda, a pre svega standarda Ujedinjenih nacija, Evropske unije, NATO i OEBS u domaću regulativu, kao i u strategijska i planska dokumenta.

Ključne reči: žene, mir bezbednost, sektor, odbrana, policija, carina, ministarstva, uprave, rezolucija, UN, EU, region, Balkan, indikatori, analize, statistika, plan

PRIMENA
REZOLUCIJE 1325

BROJ 19 · JANUAR – APRIL 2011.

¹biljana.djs@live.de

**PRIMENA
REZOLUCIJE 1325**

² Nacionalni akcioni plan za primenu Rezolucije 1325 Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija – Žene, mir i bezbednost u Republici Srbiji (2010–2015). *Službeni glasnik Republike Srbije*, broj 102/10, Beograd, 2010.

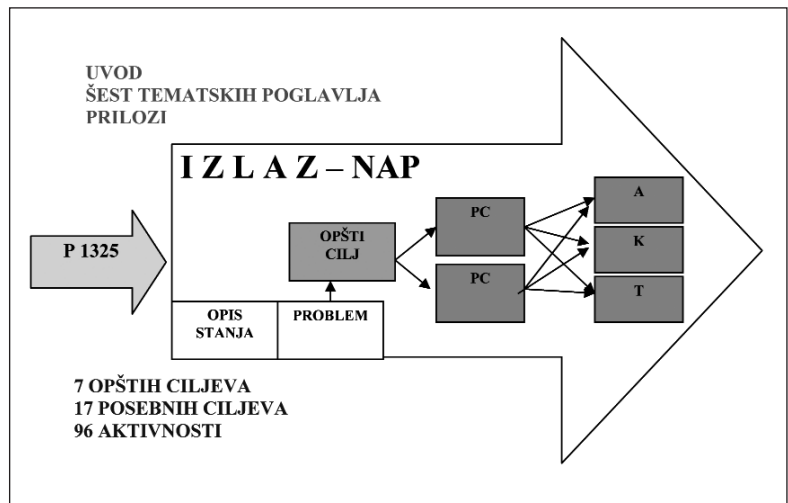
³ Radni tim MO u proširenom sastavu, pored 15 predstavnika organizacionih jedinica Ministarstva odbrane, činio je i po jedan predstavnik Saveta za rodnu ravnopravnost Vlade, Ministarstva unutrašnjih poslova, Ministarstva finansija – Uprava carina, Ministarstva pravde – Uprava za izvršenje krivičnih sankcija, Bezbednosno-informativne agencije, Ministarstva spoljnih poslova, Ministarstva rada i socijalne politike, Ministarstva za državnu upravu i lokalnu samoupravu, Ministarstva za ljudska i manjinska prava, Ministarstva prosvete i Republičkog zavoda za statistiku Srbije. Pored toga, ostvarena je odlična saradnja i sa predstavnicima ostalih ministarstava, a posebno sa predstavnicima Ministarstva za Kosovo i Metohiju, Ministarstva kulture, Republičkog sekretarijata za zakonodavstvo, Odbora za ravnopravnost polova Narodne skupštine Srbije, ali i sa inicijatorima izrade NAP iz nevladinog sektora, pre svega sa Beogradskim fondom za političku izuzetnost (BFPI) i sa Beogradskim centrom za bezbednosnu politiku (BCBP), kao i sa Misijom OEBS u Srbiji i UNIFEM.

⁴ Uporedo sa procesom istraživanja i izrade NAP, pripadnici Radnog tima iz Uprave za stratejsko planiranje za potrebe Radne grupe Vlade za izradu NAP, realizovali su u periodu od šest meseci 320 aktivnosti, izradili i obradili 178 akta koji se odnose na Rezoluciju 1325 SB UN, sačinili 20 izveštaja različitog stepena opštosti, uspostavili mrežu od 124 lica koja su neposredno bila uključena u proces istraživanja, izrade, usaglašavanja, javne rasprave i usvajanja NAP.

Uvod

U ambiciozno kratkom roku od samo šest meseci Radna grupa (RG Vlade), uz stručnu i administrativno-tehničku pomoć Radnog tima Ministarstva odbrane (RT MO), uspela je da, nakon javne rasprave i usaglašavanja sa resornim ministarstvima, izradi Nacionalni akcioni plana (NAP) Republike Srbije za primenu Rezolucije 1325 Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija – Žene, mir i bezbednost (2010–2015), koji je Vlada Republike Srbije usvojila 24. decembra 2010. godine.² Radni tim za izradu tog dokumenta u proširenom sastavu, pored članova RT MO, činili su i predstavnici nadležnih ministarstava Vlade, nevladinog sektora, akademske javnosti i međunarodnih organizacija.³ Dinamika i način izrade tog dokumenta definisani su na zajedničkom sastanku RG Vlade i RT MO, održanom 8. avgusta 2010. godine (shema 1), a sam proces izrade dokumenta odvijao se u okviru Uprave za stratejsko planiranje SPO Ministarstva odbrane.

Shema 1: Postupak izrade NAP za primenu Rezolucije 1325 SB UN u Srbiji

Tu je ujedno bila locirana i okosnica operativnog tima zaduženog za izradu NAP, koja je sprovela akciono istraživanje, zaključno sa 30. septembrom 2010. godine. Stavni deo istraživanja bio je i definisanje indikatora, o kojima će u ovom radu biti više reči.⁴

Akciono istraživanje o položaju žena u sektoru bezbednosti

Dakle, radi realnog sagledavanja stanja u sektoru bezbednosti Republike Srbije sprovedeno je akciono istraživanje, čiji jer predmet bio *Položaj žena u sektoru bezbednosti*. Cilj istraživanja bio je dobijanje kvalifikovanih i merljivih podataka o postojećem stanju pre početka primene NAP. Na taj način bio bi uspostavljen mehanizam merenja i kontrole napretka u primeni navedenog dokumenta u praksi. Ne ulazeći ovom prilikom u sve detalje tog projekta, spomenućemo da je došlo do operativnog određenja predmeta istraživanja, definisan je hipotetički okvir, određeni su ciljevi i zadaci istraživanja, izabrane su metode i indikatori istraživanja. Navedeno akciono istraživanje sprovedeno je u tri faze, na dve vrste uzoraka, primenom metoda analize (analiza kvalitativnog sadržaja dokumenata⁵ i rodna analiza⁶), klasifikacije i generalizacije dobijenih podataka. Na osnovu prikupljenih i obrađenih statističkih i deskriptivnih pokazatelja formulisani su deskriptivni delovi NAP i tablelarni prikazi koji govore o:

- zastupljenosti žena u sektoru bezbednosti;
- učestvovanju i ulozi žena u sferi odlučivanja, pogotovo o pitanjima koja se tiču mira, bezbednosti i rodne ravnopravnosti;
- učestvovanju žena u rešavanju kriza i postkofliktnih situacija, u mirovnim operacijama i u međunarodnim aktivnostima;
- pravnoj zaštiti žena od svih oblika diskriminacije i nasilja;
- odnosu medija prema ulozi žena u sektoru bezbednosti.

Identifikacija indikatora i definisanje kriterijuma za njihovu selekciju

Identifikacija, selekcija i definisanje rodno osetljivih indikatora⁷ je, dakle, prvi put u sektoru bezbednosti u Republici Srbiji izvršena u okviru rodne analize urađene radi izrade NAP. Rodna analiza je u konkretnom slučaju podrazumevala proučavanje razlika koje postoje između muškaraca i žena kada je reč o uslovima, potrebama, zastupljenosti, ravnopravnosti u raspodeli sredstava finansiranja i njihovoj kontroli, raspodeli moći i odlučivanju u sektoru bezbednosti. Međutim, problemi u njenom sprovođenju proisticali su iz objektivnih ograničenja, tj. iz činje-

PRIMENA REZOLUCIJE 1325

⁵ Na osnovu klasifikacije izvora podataka, možemo reći da je u istraživanju korišćeno 123 jedinice iz primarnih izvora podataka i 83 jedinice iz sekundarnih izvora podataka.

⁶ Rodna analiza rađena je po ugledu na švedski model METS – Kontrolna lista za planiranje i organizovanje razvoja, koja je dobijena uz pomoć Metoda Jam Studa. One izvorno obuhvataju: Jam KART, Jam KAS Bas, Metoda 4R, Jam KAS Plus, Jam UR, Mapiranje procesa. Videti: *Priručnik za uvođenje principa rodne ravnopravnosti u javne politike*. Pokrajinski sekretarijat za rad, zapošljavanje i ravnopravnost polova. Novi Sad: Biblioteka Matice srpske, 2009: 10 i 27–32.

⁷ Pod indikatorom se u ovom radu smatra pokazatelj koji može izražavati neku pojavu ili stanje mernom jedinicom za veličinu, brojem, činjenicom, stavom, tvrdnjom ili shvatanjem koje ukazuje na određeno stanje ili na situaciju i koji meri promene tog stanja ili situacije tokom vremena. Drugim rečima, indikatori pružaju jasniji pogled na rezultate inicijativa i aktivnosti. Zbog toga predstavljaju najznačajnije instrumente u monitoringu i evaluaciji Nacionalnog akcionog plana za primenu Rezolucije 1325 SB UN.

PRIMENA
REZOLUCIJE 1325

⁸ Republički zavod za statistiku Srbije prvi je u zemlji razvio rodno osetljive indikatore, ali i nastavio korišćenje uobičajenih ekonomskih i društvenih indikatora. Videti opširnije: *Žene i muškarci u Srbiji*. Beograd: Republički zavod za statistiku Srbije, 2005.

⁹ *Women and peace and security*, Report of the Secretary-General, S/2010/173, Security Council, United Nations, New York, 2010.

¹⁰ *Indicators for the Comprehensive approach to the EU implementation on the United Nations Security Council Resolutions 1325 and 1820 on women, peace and security*, Council of the European Union, 11948/10, General Secretariat of the Council, Brussels, 14 July 2010.

¹¹ *Rezolucija 1325 Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija u Srbiji – o ženama, miru i bezbednosti*. Beograd: Izuzetnost, 2009: 18–23.

¹² Misli se, pre svega, na: Akcioni plan OEBS iz 2004. Godine za unapređenje ravnopravnosti polova, OEBS – Rešenje broj 14/04. Sofija: Ministarsko veće, 2004; Akcioni plan za poboljšanje položaja žena i unapređivanje rodne ravnopravnosti za period od 2010. do 2015. godine. *Službeni glasnik RS*, broj 67/10, Beograd, 2010; Direktiva 40-1 NATO i PzM o ugradnji Rezolucije 1325 SB UN i perspektivama rodne ravnopravnosti u komandnoj strukturi NATO, uključujući u to i mere za zaštitu žena tokom oružanog sukoba. Bi-SC Directive 40-1, NATO, September 2009; Napredak u realizaciji Milenijumskih ciljeva razvoja u Republici Srbiji. Beograd: Vlada Republike Srbije i Ujedinjene nacije, UNDP Serbia, 2009.

nice da je ona predstavljala novinu, ne samo za zaposlene u Ministarstvu odbrane, već i za ostale delove sistema bezbednosti koji su njome obuhvaćeni. Takođe, postojao je jako kratak rok, jer je za njeno sprovođenje bilo odvojeno samo dva meseca. Zatim, većina istraživača/ca i naučnih radnika/ca zaposlenih u sektoru bezbednosti koristila je dosadašnja saznanja stečena na matičnim fakultetima i tokom prakse o ekonomskim indikatorima i tzv. društvenim indikatorima, odnosno o indikatorima koji su u vezi sa zdravljem, obrazovanjem, zapošljavanjem i stanovništvom⁸, dok su im rodno osetljivi indikatori, uglavnom, bili nepoznati. Iz navedenih razloga, glavna orijentacija istraživača/ca bila je usmerena na uspostavljanje metodologije za precizno određenje pokazatelja (indikatora) i kvalitativno i kvantitativno ocenjivanje (merenje) postojećeg stanja u pogledu rodne ravnopravnosti u posmatranom sektoru. S tim u vezi, koncentrisali smo se na sagledavanje preporuka koje je o indikatorima rodne analize dao Generalni sekretar UN⁹ i preporuka koje se nalaze u Indikatoru Saveta Evrope¹⁰, a zatim i na sagledavanje grupe indikatora iz brošure BFPE¹¹, kao i na sagledavanje indikatora sadržanih u drugim akcionim planovima i direktivama¹². Selekcijom navedenih indikatora i njihovim prilagođavanjem sistemu bezbednosti Republike Srbije došlo se do jedinstvene liste indikatora za čitav sistem bezbednosti, a zatim i do njihove koordinirane distribucije sistemom bezbednosti, kao i do prikupljanja i obrade podataka sa pokazateljima postojećeg stanja u Upravi za stratejsko planiranje MO. Pored toga, navedena uprava sačinila je i specifikaciju posebnih indikatora za organizacione delove MO radi veće konkretizacije navedenog problema i radi uspostavljanja sistema merljivosti po istim parametrima, a time i sistema egzakne kontrole napretka ostvarivanja ciljeva NAP u Ministarstvu odbrane.

Poznato je da je funkcija rodno osetljivih indikatora da ukažu na kvalitativne i kvantitativne društvene promene u vezi sa rodnom, a u slučaju Republike Srbije i primene Rezolucije 1325 da ukažu i na promene u sistemu bezbednosti u periodu primene NAP, od 2010. do 2015. godine. Korisnost definisanja ovih indikatora je u tome što oni mogu ukazati na promene položaja i uloga žena i muškaraca tokom razmatranog perioda. Stoga se oni koriste za merenje toga da li se ostvaruje rodna ravnopravnost. Pošto upotreba indikatora i drugih relevantnih tehnika evaluacije vodi boljem razumevanju rodne ravnopravnosti, korišćenje rodno osetljivih indikatora će, najverovatnije, biti aktuelno i

prilikom izrade novih strategijskih i planskih dokumenata u sektoru bezbednosti, jer je rodna analiza postojećih dokumenata pokazala da oni, uglavnom, nisu jezički i rodno senzibilni.

Izbor i selekcija rodno osetljivih indikatora izvršena je kako bi bila uočena buduća uloga žena kao ključnih aktera u razvoju društva, uključujući u to i oblast bezbednosti. Pored analize globalnih trendova, postojalo je saznanje o sistemu već razvijenih indikatora za sprovođenje politike ŽUR (Žene u razvoju), koji su adekvatni u odnosu na stepen razvoja Republike Srbije. Ipak smo se priklonili rodno osetljivim indikatorima definisanim u okviru EU, s obzirom na deklarisanu spoljnopolički cilj i jasno manifestovanu nameru Republike Srbije da uđe u članstvo te organizacije.

Dilema nastala povodom toga da li izabrati kvalitativne¹³ ili kvantitativne¹⁴ rodno osetljive indikatore ili kombinaciju jednih i drugih razrešena je u korist poslednjeg, tj. u korist kombinovanog rešenja. Ovaj izbor temeljio se na saznanju da su dva osnovna tipa indikatora zapravo komplementarna i da su jednako važna za delotvoran monitoring i evaluaciju ciljeva NAP. Kvalitativni i kvantitativni indikatori ne samo što se međusobno dopunjuju, već i bolje ističu različite strane istog problema. Bez obzira na to koji će indikator biti izabran, on mora proći dve provere, to jest proveru „pouzdanosti” i proveru „validnosti”. Pouzdanost, u konkretnom slučaju, znači da korišćeni indikatori moraju biti tačni i dosledni. Rodno osetljiv indikator je pouzdan ako višestruka upotreba istih instrumenata i tehnika daje iste ili slične rezultate. Validnost znači da informacije koje indikatori pružaju moraju biti u vezi sa realnošću, koja se pomoću njih meri. Načini da se osigura to da indikator bude validan jesu: 1) korišćenje logike 2) korišćenje kombinatorike i 3) korišćenje uporedne analize. Uopšteno govoreći, validnost indikatora može se povećati obezbeđivanjem trostrukog ili višestrukog izvora informacija i podataka. Bez obzira na to da li će biti izabrani kvantitativni ili kvalitativni indikatori, oni moraju proći ove dve provere da bi bili upotrebljivi. Upravo se u navedenom kontekstu može govoriti o uspešnoj kombinaciji kvantitativnih i kvalitativnih indikatora.

Pored dva navedena uslova, kriterijumi za izbor indikatora bili su:

- Indikatori moraju biti jasno definisani, tako da ih razumeju svi zaposleni u sektoru bezbednosti i u civilnom sektoru.

PRIMENA REZOLUCIJE 1325

BROJ 19 · JANUAR – APRIL 2011.

¹³ **Kvalitativni** indikatori mogu se definisati kao mišljenje ljudi o nekoj temi, na primer, o tome da žensko telo nije prilagođeno zahtevima profesije vojnog pilota i obrnuto. Kvalitativni indikatori se po pravilu dobijaju iz izvora kao što su: javne rasprave, istraživanja statova, intervjui, participativne ruralne procene, posmatranje učesnika/ca i sociološki i antropološki rad na terenu.

¹⁴ **Kvantitativni** indikatori mogu se definisati kao merilo količine, na primer, broja žena koje rade u sektoru bezbednosti. Kvantitativni indikatori obično se dobijaju iz popisa, prebrojavanja i administrativne evidencije.

- Indikatori treba da budu jednostavni za upotrebu i obradu.
- Indikatori treba da budu pouzdani i validni.
- Svi indikatori treba da budu razvrstani prema polu.
- Opšti indikatori na nivou sektora bezbednosti Republike Srbije treba da budu jedinstveni i participativno razvijeni. U to treba da budu uključeni svi relevantni akteri u procesu izrade NAP, ali treba da bude ostavljena mogućnost i za razvoj i konkretizaciju posebnih indikatora na nivou posebnih sistema koji čine taj sektor.
- Treba koristiti i kvalitativne i kvantitativne indikatore, tj. kombinaciju jednih i drugih.
- Indikatori treba da mere trendove tokom vremena.
- Fokus treba da bude na indikatorima ishoda.

Selekcija rodno osetljivih indikatora

Na osnovu Izveštaja Generalnog sekretara UN iz 2004. godine, u kome je data i preporuka UN o indikatorima za izradu nacionalnih akcionih planova za primenu Rezolucije 1325, sačinjena je polazna osnova za izradu nacionalnih rodno osetljivih indikatora. Navedeni document UN sadrži ukupno 26 indikatora, svrstanih u sledeće četiri grupe indikatora: 1. prevencija; 2. učestvovanje; 3. zaštita i 4. oporavak. U analizi koja je usledila, iz prve grupe indikatora koji se odnose na prevenciju izostavljeni su indikatori od 1 do 4, kao i 7. indikator, jer je procenjeno da se težišno odnose na delokrug rada Uprave za rodnu ravnopravnost Ministarstva rada i socijalne politike. Takođe, isključeni su i 5. i 6. indikator, koji se isključivo odnose na nadležnost pojedinih tela UN u mirovnim operacijama. Razmatran je 4. indikator – Procenat prijavljenih slučajeva seksualnog iskorišćavanja i zlostavljanja, koje su, navodno, počinili pripadnici uniformisanih i civilnih mirovnih snaga i humanitarni radnici koji su ispitani i na osnovu kojih se delovalo – kao relevantan za učesnike u mirovnim operacijama, pre svega za pripadnike MO i MUP i ostalih državnih organa Republike Srbije.

Iz druge grupe indikatora koja se odnosi na učestvovanje iz razmatranja su izostavljeni indikatori 9, 10, i 13, a deličmino i 8. indikator, jer je njihovo utvrđivanje u nadležnosti tela UN. Prihvatljivi su, pogotovo za Ministarstvo spoljnih poslova, a deličmično su relevantni i u MO i MUP, oni indikatori koji se odno-

se na međunarodnu saradnju: 8. indikator – Broj i procenat mirovnih sporazuma koji sadrže posebne odredbe radi poboljšanja bezbednosti i statusa žena i devojaka; 11. (a) indikator – Nivo učestvovanja žena u formalnim mirovnim pregovorima; 11. (b) indikator – Prisustvo žena u statusu formalnog posmatrača ili savetnika na početku i na kraju mirovnih pregovora; 12. indikator – Nivo političkog učestvovanja žena u zemljama pogođenim konfliktom.

Iz treće grupe indikatora koja se odnose na zaštitu iz razmatranja izostavljeni su 14, 15. i 18. indikator, jer se odnose na delokrug rada Uprave za rodnu ravnopravnost Ministarstva rada i socijalne politike, indikator 19 se delom odnosi na nadležnost MUP, a delom na nadležnost Ministarstva pravde, dok je 20. indikator u nadležnosti Ministarstva pravde. Radi definisanja nacionalnih indikatora razmatrani su 16. indikator – Nivo učestvovanja žena u pravnom i bezbednosnom sektoru u zemljama pogođenim konfliktom i 17. indikator – Postojanje nacionalnog mehanizma za kontrolu malokalibarskog i lakog naoružanja.

Iz četvrte grupe indikatora koja se odnosi na oporavak iz razmatranja izostavljeni su indikatori 21 (a) koji je u nadležnosti Ministarstva zdravlja i 21 (b). Zatim, izostavljen je 23. indikator koji se odnosi na finansiranje organizacija iz nevladinog sektora, kao i 25. (b) indikator koji se odnosi na delokrug rada Ministarstva rada i socijalne politike. Studiosnije su iz ove grupe indikatora razmatrani: 22. indikator – Stepenu u kom okviru za strateška planiranja u zemljama pogođenim konfliktom uključuju rodne analize, ciljeve, indikatore i budžete; 23. indikator – Udeo dodeljenih i isplaćenih sredstava organizacijama civilnih društava, uključujući u to i ženske grupe, koji se troši na pitanja ravnopravnosti polova u zemljama pogođenim konfliktom; 24. indikator – Sredstva izdvojena i isplaćena za podršku programima koji se odnose na oporavak i mirovne i bezbednosne programe vezane za ravnopravnost polova u zemljama pogođenim konfliktom; 25. (a) indikator – Broj i procenat prelaznih mehanizama pravde u mirovnim procesima, koji uključuju odredbe za rešavanje prava i učestvovanje žena i devojaka u mandatima i 26. indikator – Broj i procenat žena bivših boraca, žena i devojaka povezanih sa oružanim snagama ili grupama koje imaju beneficije od programa za razoružanje, demobilizaciju i reintegraciju.

Sledeći dokument čiji su indikatori analizirani potiče iz Generalnog Sekretarijata Saveta Evropske unije i odnosi se na sprovođenje rezolucija 1325 i 1820 o ženama, miru i bezbednosti Save-

PRIMENA
REZOLUCIJE 1325

BROJ 19 · JANUAR – APRIL 2011.

PRIMENA
REZOLUCIJE 1325

ta bezbednosti Ujedinjenih nacija. U uvodu ovog dokumenta ističe se da on predstavlja listu indikatora EU, usvojenju 14. jula 2010. godine, za „sveobuhvatni pristup EU za sprovođenje rezolucija 1325 i 1820 o ženama, miru i bezbednosti SB UN”, tj. da predstavlja operativnu dopunu političkog dokumenta, koji je usvojen 8. decembra 2008. godine. Ciljevi usvajanja ovog dokumenta o indikatorima su, između ostalog, jačanje odgovornosti EU prema ženama, miru i bezbednosti; ostvarivanje napretka; otkrivanje propusta u sprovođenju; motivisanje osoba; omogućavanje jasne komunikacije i povećanje vidljivosti žena u EU. I ovaj dokument razmatra ista četiri tematska područja kao i prethodni – 1. prevencija, 2. učestvovanje, 3. zaštita, i 4. oporavak – s tim što se naglašava da se sva četiri odnose na žene u konfliktnim situacijama i da sadrži 17 konkretnih indikatora.

Struktura ovog dokumenta odnosi se i na indikatore koji su pokazatelji: aktivnosti na nivou države i regiona; integrisanja žena u prioritetne sektore EU; učestvovanja žena u Zajedničkoj bezbednosnoj i odbrambenoj politici (CSDP); međunarodne zaštite žena i izveštavanja o rodnoj problematici. Razmatranjem i analizom liste rodno osetljivih indikatora EU došli smo do saznanja da se većina tih indikatora odnosi na regionalni nivo same Unije (npr. indikatori od 1 do 5 i od 8 do 11), ali i do toga da će se u EU u dogledno vreme na osnovu definisanih indikatora u oblasti rodne ravnopravnosti procenjivati politička zrelost naše zemlje da pristupi evropskim integracijama. Primera radi, takav je indikator 5 – Broj projekata u specifičnim sektorima – prvenstveno ljudska prava, civilno društvo, zdravlje i obrazovanje, humanitarna pomoć. Oni su sprovedeni u nestabilnim ili konfliktnim zemljama i značajno doprinose rodnoj ravnopravnosti i jačanju položaja žena. Ukupan iznos fondova za ove projekte i njegov procenat zavise od kooperativnih programa u datoj zemlji. Takođe, takvi su i indikator 6 – Broj nacionalnih akcionih planova ili drugih strateških dokumenata na nacionalnom nivou ili izveštajnih procedura u zemljama članica EU i indikator 7 – Broj i vrsta zajedničkih inicijativa i programa na globalnom, regionalnom i nacionalnom nivou sa UN i drugim međunarodnim organizacijama i finansijskim institucijama, koje se odnose na pitanja žena, mira i bezbednosti. U ovom dokumentu predmet detaljne analize bilo je poglavlje „G“, koje se odnosi na učestvovanje žena u mirovnim inicijativama i ope-

racijama, tj. koje se odnosi na sledeće indikatore: 8 – Broj i procenat žena posrednika i pregovarača i ženskih civilnih grupa u formalnim i neformalnim mirovnim pregovorima, koje podržava EU; 9 – Aktivnosti EU koje podržavaju žensko učestvovanje u mirovnim pregovorima; 10 – Broj i vrsta sastanaka EU delegacija, ambasada zemalja članica EU i CSDP (Zajednička bezbednosna i odbrambena politika) misija sa ženskim grupama i/ili nevladinim organizacijama koje se bave pitanjima žena, mira i bezbednosti; 11 – Odnos broja žena i muškaraca među šefovima diplomatskih misija, osoblja u UN mirotnim operacijama i CSDP misijama na svim nivoima, uključujući u to i vojno i policijsko osoblje. Ova grupa indikatora razmatrana je kao mogućnost daljeg razvoja rodno osetljivih indikatora u Republici Srbiji usled partnerskog angažovanja Republike Srbije i uključivanja u postojeće programe i projekte EU. Isti pristup problemu zadržan je i u razmatranju sledećih indikatora: 12 – Odnos broja žena i muškaraca posebno obučanih iz oblasti rodne ravnopravnosti među diplomatskim osobljem, civilnim i vojnim osobljem koje su zaposlile zemlje članice EU, kao i među civilnim i vojnim osobljem koje učestvuje u mirovnim operacijama UN i CSDP misijama; 13 – Broj i procenat CSDP misija i operacija sa mandatima i planskim dokumentima u kojima postoje jasne reference koje se odnose na pitanje žena, mira i bezbednosti i koje zaista izveštavaju o tome; 14 – Broj i procenat CSDP misija i operacija sa savetnicima o rodu; 15 – Broj ispitanih i sankcionisanih slučajeva seksualnog zloupotrebljavanja koje je izvršilo CSDP osoblje i 16 – Procenat postojanja izveštaja o aktivnostima specijalnih izaslanika EU, koji uključuju informacije o pitanjima žena, mira i bezbednosti itd.

Poslednji dokument koji je bio razmatran odnosio se na preporuke nevladinog sektora u Republici Srbiji, koje se nalaze u brošuri Beogradskog fonda za političku izuzetnost (BFPE).¹⁵ Kako se ispostavilo, rodno osetljivi indikatori predloženi u ovom dokumentu ključno su uticali na izradu konačne liste indikatora u sektoru bezbednosti, jer su već bili prilagođeni nacionalnim potrebama. Tačnije rečeno, grupa eksperata/kinja je u poglavlju „Struktura procesa izrade i sadržaja Nacionalnog akcionog plana“ ponudila listu od 55 kvalitativnih i kvantitativnih indikatora koji se odnose na sedam tematskih celina: 1. zastupljenost žena; 2. mere; 3. novac; 4. izveštaji; 5. mediji; 6. statistika i 7. istraživanja.

PRIMENA
REZOLUCIJE 1325

BROJ 19 · JANUAR – APRIL 2011.

¹⁵ Isto kao u fusnoti 12.

PRIMENA
REZOLUCIJE 1325

Do konačne liste indikatora u sektoru bezbednosti Republike Srbije došlo se nakon sagledavanja svakog predloženog indikatora iz navedenih tematskih celina i njegovog upoređivanja sa indikatorima UN, EU, kao i nakon provere izvršene na osnovu uvida u eventualne rodno osetljive indikatore sadržane u nacionalnim planovima, uglavnom, evropskih zemalja poput: Norveške¹⁶, Švedske¹⁷, Velike Britanije¹⁸, Španije¹⁹, Austrije²⁰, Holandije²¹ i Finske²².

Indikatori za utvrđivanje stanja u Republici Srbiji
u sprovođenju NAP za primenu Rezolucije 1325 SB UN

Na osnovu svega rečenog, možemo zaključiti da se jedinstvena lista rodno osetljivih indikatora u sektoru bezbednosti odnosi na sedam tematskih celina i da ima ukupno 67 identifikovanih indikatora. Ti indikatori su:

1. Zastupljenost žena

- Evidentiranje broja žena u bezbednosnim strukturama (poređenje polaznih podataka sa podacima za svaku godinu realizacije NAP);
- Evidentiranje broja žena na rukovodećim položajima u sektoru bezbednosti (poređenje polaznih podataka sa podacima za svaku godinu realizacije NAP);
- Evidentiranje broja žena, njihovog učestvovanja i položaja koje su zauzimale u različitim delegacijama, međunarodnim i regionalnim telima i institucijama nadležnim za bezbednosna pitanja; u pregovaračkim misijama, u diplomatskim i konzularnim predstavništvima, mirovnim misijama, vojnim misijama (poređenje polaznih podataka sa podacima za svaku godinu realizacije NAP);
- Uspostavljanje i redovno ažuriranje baze podataka o zastupljenosti žena na rukovodećim položajima u sistemu bezbednosti (vojska, policija, carina, diplomatske i druge misije);
- Evidentiranje stepena ostvarenosti kvote od najmanje 30% žena koje treba da učestvuju u mirovnim delegacijama i pregovorima;

¹⁶ *The Norwegian Government's Action Plan for the Implementation of UN Security Council Resolution 1325 (2000), on Women, Peace and Security.* Published by Norwegian Ministry of Foreign Affairs, E-799 E, Printed by: Grafia Kommunikasjon as – 05/2006.

¹⁷ *The Swedish Government's action plan to implement Security Council resolution 1325 (2000) on women, peace and security.* HDIM.DEL/92/06, 4 October 2006.

¹⁸ *The UK National Action Plan to implement UNSCR 1325.* UK, London: DIFID, Foreign & Commonwealth Office, Ministry of Defence, 2007.

¹⁹ *The Government of Spain's Action Plan for the application of UN Security Council Resolution 1325 (2000) on Women, Peace and Security.* Spain, 2007.

²⁰ *Austrian Action Plan on Implementing UN Security Council Resolution 1325 (2000).* Vienna: Federal Ministry for European and International Affairs, August 2007.

²¹ *Dutch National Action Plan on Resolution 1325 – Taking a stand for women, peace and security.* Policy Department DS/1/SB BZDR6628/E Printing OBT bv. The Hague, December 2007.

²² *UN Security Council Resolution 1325 (2000) "Women, Peace and Security"* Finland's National Action Plan 2008–2011, Helsinki, Finland: Ministry for Foreign Affairs, 19 September 2008.

- Evidentiranje procenta povećanja broja žena u mirovnim operacijama;
- Ustanovljavanje mehanizma podrške većem učestvovanju žena u mirovnim i humanitarnim misijama (kvota od najmanje 30%, podrška porodicama, sistem prijavljivanja i drugo).

2. Mere i aktivnosti

- Evidentiranje broja, vrsta, sadržaja i efekata političkih dokumenata, strategija i propisa, koji su bili inicirani ili predloženi, odnosno usvojeni;
- Evidentiranje broja, vrsta, sadržaja i efekata posebnih mera koje su usmerene na stvaranje jednakih mogućnosti učestvovanja žena i muškaraca u odlučivanju o bezbednosnim pitanjima, a koje su bile inicirane ili predložene, odnosno usvojene;
- Evidentiranje broja civilnih i vojnih mirovnih misija i drugih aktivnosti u oblasti bezbednosti u kojima su učestvovala žene;
- Evidentiranje broja, vrsta, sadržaja i efekata konkretnih aktivnosti na stvaranju procesnih pretpostavki za ravnopravno učestvovanje žena i muškaraca u odlučivanju o bezbednosnim pitanjima, koje su predložene, odnosno preduzete i realizovane;
- Formiranje tela za ženska pitanja u državnim organima;
- Sistematizacija radnih mesta savetnika/savetnice ministra za rodnu ravnopravnost;
- Sistematizacija radnih mesta savetnika/savetnice u mirovnim i drugim misijama za rodnu ravnopravnost;
- Evidentiranje broja osnovanih sekcija žena unutar sindikata koji deluju u sektorima bezbednosti;
- Uvođenje „osobe od poverenja“ za pomoć ženama angažovanim u sektorima bezbednosti;
- Realizacija programa za podršku članovima porodica žena angažovanih u sektoru bezbednosti;
- Integrisanje nastavnih sadržaja o rodnim pitanjima u sve vrste i nivoe obuka u sektoru bezbednosti;
- Uvođenje posebnih kurseva i nastavnih programa na sve nivoe obrazovanja koji promovišu i podstiču toleranciju i sprečavanje konflikata;

**PRIMENA
REZOLUCIJE 1325**

BROJ 19 · JANUAR – APRIL 2011.

PRIMENA
REZOLUCIJE 1325

- Usvajanje i sprovođenje plana obuke koja bi bila usmerena ka rodnoj senzibilizaciji pripadnika sektora bezbednosti i drugih državnih organa koji učestvuju u mirovnim operacijama;
- Izrađivanje mehanizma za rano upozorenje u saradnji sa lokalnim inicijativama žena;
- Podržavanje i realizovanje najmanje tri različita programa za reintegraciju muškaraca i žena koji su učestvovali u oružanim sukobima;
- Podržavanje i realizovanje najmanje tri različita programa suočavanja sa prošlošću i ratnim zločinima;
- Podržavanje i realizovanje najmanje tri različita programa koja se odnose na posebne potrebe žena izbeglica i interno raseljenih lica;
- Izjednačavanje statusa izbeglica i interno raseljenih lica;
- Ustanovljavanje kontinuirane i obavezne obuke za učesnike mirovnih i humanitarnih misija u oblasti ženskih ljudskih prava i rodne ravnopravnosti;
- Ustanovljavanje stalne saradnje sa svim relevantnim međunarodnim organizacijama koje se bave pitanjima povećanja učestvovanja žena u mirovnim aktivnostima;
- Evidentiranje broja i procenta žena posrednika i pregovarača i ženskih civilnih grupa u formalnim i neformalnim mirovnim pregovorima, koje podržava EU;
- Evidentiranje odnosa broja žena i muškaraca među diplomatskim osobljem, civilnim i vojnim osobljem koje su zaposlile zemlje članice, kao i među civilnim i vojnim osobljem koje učestvuje u mirotnim operacijama UN i CSDP misijama;
- Evidentiranje broja i procenta žena predstavnika Republike Srbije u CSDP misijama i operacijama sa savetnicima o rodu;
- Evidentiranje broja ispitanih i procesuiranih slučajeva seksualnog zloupotrebljavanja koje je izvršilo CSDP osoblje;
- Evidentiranje broja i procenta slučajeva seksualnog nasilja nad ženama i devojkama, koji su prijavljeni, ispitani i o kojima je doneta presuda;
- Evidentiranje stepena u kojem mirotno i specijalne političke misije UN uključuju u svoje periodične izveštaje informacije o kršenju ljudskih prava žena i devojaka;

- Evidentiranje procenta prijavljenih, ispitanih i procesuiranih slučajeva seksualnog iskorišćavanja i zlostavljanja, koje su navodno počinili pripadnici uniformisanih i civilnih mirovnih snaga i humanitarni radnici;
- Evidentiranje broja i procenta vojnih priručnika, okvira za politiku nacionalne bezbednosti, kodeksa ponašanja i standardnih operativnih procedura/protokola nacionalnih bezbednosnih snaga koje uključuju mere zaštite ljudskih prava žena i devojaka;
- Evidentiranje nivoa političkog učestvovanja žena u oblastima pogođenim konfliktom;
- Evidentiranje stepena u kojem nacionalni zakoni štite ljudska prava žena i devojka u skladu sa međunarodnim standardima.

3. *Finansiranje*

- Predviđanje i trošenje finansijskih sredstva iz rodno senzitivnog budžeta za sprovođenje aktivnosti NAP;
- Otvaranje stavke u budžetima institucija u sistemu bezbednosti namenjenih za sprovođenje NAP;
- Formiranje i operacionalizovanje rada Fonda za naknadu štete žrtvama rodno zasnovanog nasilja;
- Evidentiranje udela dodeljenih i isplaćenih sredstava za organizacije civilnih društava, uključujući u to i ženske grupe, koji se troši na pitanja ravnopravnosti polova na lokalnom nivou;
- Evidentiranje broja i procenta žena bivših boraca, žena i devojaka povezanih sa oružanim snagama ili grupama koje imaju beneficije od programa za razoružanja, demobilizaciju i reintegraciju.

4. *Izveštavanje*

- Evidentiranje broja izveštaja Vlade, odgovarajućih ministarstava, državnih organa, pravosudnih i drugih institucija koje su neposredno angažovane na primeni Nacionalnog akcionog plana za implementaciju Rezolucije SB UN 1325 u Srbiji;

PRIMENA
REZOLUCIJE 1325

BROJ 19 · JANUAR – APRIL 2011.

- Izdvajanje finansijskih sredstava (sastanci, izveštaji, formalna podrška itd.) EU za pitanja žena, mira i bezbednosti;
- Evidentiranje broja izveštaja Nadzornog tela nad primenom NAP za implementaciju Rezolucije 1325 u Srbiji;
- Evidentiranje broja izveštaja za učestvovanje u radu foruma koji okupljaju žene iz sektora bezbednosti;
- Evidentiranje broja izveštaja o obimu i vrsti saradnje između službi bezbednosti na nacionalnom, regionalnom i međunarodnom planu;
- Evidentiranje broja izveštaja organizacija civilnog društva angažovanih na primeni NAP za implementaciju Rezolucije 1325 u Srbiji.

5. Mediji

- Evidentiranje broja, vrsta, sadržina i efekata planiranih i sprovedenih informativnih i medijskih kampanja;
- Evidentiranje broja i sadržina priloga u medijima posvećenih nasilju nad ženama, diskriminaciji žena, ugrožavanju i povredi njihovih ljudskih prava, kao i priloga u kojima se ukazuje na primere dobre prakse;
- Evidentiranje broja i sadržina priloga u medijima posvećenih životu i iskustvima žena izbeglica, interno raseljenih žena, povratnica, azilantkinja i žrtava trgovine ljudima, uz ukazivanje na primere dobre prakse;
- Evidentiranje broja i sadržina priloga u medijima o doprinosu žena u izgradnji mira;
- Evidentiranje broja i sadržina priloga u medijima o iskustvima žena branitelja/braniteljki ženskih ljudskih prava;
- Podržavanje i realizovanje najmanje tri različita medijska sadržaja vezana za suočavanje sa prošlošću i ratnim zločinima.

6. Statistika

- Evidentiranje statističkih pokazatelja o broju i ishodu procesuiranih dela nasilja prema ženama;
- Evidentiranje statističkih pokazatelja o broju i ishodu sudskih postupaka radi zaštite žena od diskriminacije i radi zaštite ljudskih prava žena;

- Evidentiranje statističkih pokazatelja o broju žena kojima je pružena besplatna pravna pomoć radi zaštite i ostvarenja njihovih prava.
- Evidentiranje statističkih pokazatelja o broju žena zaposlenih u sistemu bezbednosti (u ministarstvima i upravama);
- Evidentiranje statističkih pokazatelja o broju žena na rukovodećim mestima u sistemu bezbednosti;
- Evidentiranje statističkih pokazatelja o broju žena na svim nivoima školovanja u sistemu bezbednosti;
- Evidentiranje statističkih pokazatelja o broju žena iz sistema bezbednosti koje su na usavršavanju i koje pohađaju kurseve u zemlji i inostranstvu;
- Evidentiranje statističkih pokazatelja o broju žena iz sistema bezbednosti koje su učesnice u mirovnim i civilnim misijama;
- Evidentiranje statističkih pokazatelja o broju žena koje kao članovi državnih delegacija učestvuju u međunarodnim aktivnostima.

7. Istraživanja

- Evidentiranje broja i procenta realizovanih istraživanja koje proističu iz NAP;
- Evidentiranje broja muškaraca koji su koristili pravo na bolovanje zbog bolesti dece;
- Evidentiranje broja pritužbi koje su žene zaposlene u sistemu bezbednosti podnele zbog rodne diskriminacije, kao i evidentiranje ishoda ovakvih prijava;
- Evidentiranje broja i procenta realizovanih istraživanja o uticaju postkonfliktnih situacija na položaj žena, posebno na nasilje nad ženama.

Rezime

Mnogim zemljama Zapadnog Balkana, osim Republike Srbije i Bosne i Hercegovine, tek predstoji ozbiljan rad na izradi akcionih planova za primenu Rezolucije 1325 SB UN, a samim tim predstoji im i najteži deo posla – izbor i selekcija konkretnih indikatora, zahvaljujući kojima se može precizno odrediti i izmeriti napredak implementacije tog dokumenta. Međunarodna konferencija posvećena položaju žena u oružanim snagama, koja je

**PRIMENA
REZOLUCIJE 1325**

BROJ 19 · JANUAR – APRIL 2011.

održana u Beogradu 2010. godine, pokazala je da postoji velika sličnost u položaju žena u regionu, pa je stoga moguće da će iskustva Republike Srbije korisno poslužiti i ostalim zemljama u tranziciji, koje sprovode i reforme sektora bezbednosti, što nužno podrazumeva i ugradnju rodne perspektive u politike, planove i budžete, kao i ukupnu promenu pristupa društva rodnom pitanju.

Literatura:

Agenda item 55: Follow-up to the outcome of the Millennium Summit General Assembly United Nations A/59/565, 04-60231 (E) 301104. New York, 2 December 2004.

Akcioni plan OEBS iz 2004. godine za unapređenje ravnopravnosti polova. OEBS – Rešenje broj 14/04, Sofija: Ministarsko veće, 2004.

Akcioni plan za poboljšanje položaja žena i unapređivanje rodne ravnopravnosti za period od 2010. do 2015. godine. Službeni glasnik RS, broj 67/10, Beograd, 2010.

Austrian Action Plan on Implementing UN Security Council Resolution 1325 (2000). Vienna: Federal Ministry for European and International Affairs, August 2007.

Comprehensive approach to the EU implementation of the United Nations Security Council Resolutions 1325 and 1820 on women, peace and security, Council of the European Union, Brussels 1, December 2008, 15671/1/08 REV.

Direktiva 40-1 NATO i PzM o ugradnji Rezolucije 1325 SB UN i perspektivama rodne ravnopravnosti u komandnoj strukturi NATO, uključujući u to i mere za zaštitu žena tokom oružanog sukoba, Bi-SC Directive 40-1. NATO, September 2009.

Dutch National Action Plan on Resolution 1325 – Taking a stand for women, peace and security Policy Department DSI/SB BZDR6628/E Printing OBT bv, The Hague, December 2007.

Nacionalni akcioni plan za primenu Rezolucije 1325 Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija – Žene, mir i bezbednost u Republici Srbiji (2010–2015). Službeni glasnik Republike Srbije, broj 102/10, Beograd, 2010.

Napredak u realizaciji Milenijumskih ciljeva razvoja u Republici Srbiji. Beograd: Vlada Republike Srbije i Ujedinjene nacije, UNDP Serbia, 2009.

Priručnik za uvođenje principa rodne ravnopravnosti u javne politike. Pokrajinski sekretarijat za rad, zapošljavanje i ravnopravnost polova. Novi Sad: Biblioteka Matice srpske, 2009.

Rezolucija 1325 Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija u Srbiji - o ženama, miru i bezbednosti. Beograd: Beogradski fond za političku izuzetnost, 2009.

The Government of Spain's Action Plan for the application of UN Security Council Resolution 1325 (2000) on Women, Peace and Security. Spain, 2007.

The Norwegian Government's Action Plan for the Implementation of UN Security Council Resolution 1325 (2000), on Women, Peace and Security. Published by Norwegian Ministry of Foreign Affairs, E-799 E. Printed by: Grafia Kommunikasjon as – 05/2006.

The Swedish Government's action plan to implement Security Council resolution 1325 (2000) on women, peace and security. HDIM.DEL/92/06,4 October 2006.

The UK National Action Plan to implement UNSCR 1325, DIFID. UK, London: Foreign & Commonwealth Office, Ministry of Defence, 2007.

UN Security Council Resolution 1325 (2000) "Women, Peace and Security" Finland's National Action Plan 2008–2011. Helsinki, Finland: Ministry for Foreign Affairs, 19 September 2008.

Žene i muškarci u Srbiji. Beograd: Republički zavod za statistiku Srbije, 2005.

Žene i muškarci u Srbiji. Beograd: Republički zavod za statistiku Srbije, 2005.

PRIMENA REZOLUCIJE 1325

BROJ 19 · JANUAR – APRIL 2011.

Imaginarni Turčin

Kristina Harjung¹

Student Fakulteta političkih nauka i stažista Beogradskog centra za bezbednosnu politiku

Ježernik, Božidar. (ur.). *Imaginarni Turčin*. Beograd: Biblioteka XX vek, Knjižara Krug, 2010.

Prikaz knjige

Imaginarni Turčin je zbirka radova različitih autora koji nude svoje saznanje o tome šta je „Turčin“ bio nekada, a šta on predstavlja danas. Osim odranije poznate teze o slovenskim teritorijama Austro-Ugarske kao *antemurale christianitatis*, u ovoj zbirci urednik Božidar Ježernik prikazuje i nijanse u doživljajima osmanske pretnje tokom nekoliko vekova, ali otkriva i stanovito divljenje Zapada prema Orijentu, koji predstavlja Turska. Stoga se *Imaginarni Turčin* ne bavi istorijskim činjenicama, nego prvenstveno subjektivnim, neopipljivim, antropološkim, odnosno onim što je dugim nizom godina i ispredanja priča postalo shvatanje „veličanstvenog Turčina“ (str. 13), ali i Turčina kao „kobi hrišćanstva“ (str. 89). Ova knjiga se bavi otkrivanjem nastanka stereotipa i njihovom evolucijom, zaključno sa najnovijim periodom i grafički ilustrovanim doživljajem Turčina kod tinejdžera, što nam otkriva autorka Aleksandra Njeviara. Tekst ove autorke nastao je kao propratni produkt sociološkog istraživanja tokom kojeg su učenici srednjih škola u Poljskoj zamoljeni da grubo ilustruju šta je za njih Turčin. U mnogo čemu, ovi jednostavni a opet rečiti crteži mogu se, sledeći već izlizanu maksimu da slika vredi hiljadu reči, nazvati krunom zbirke *Imaginarni Turčin*. Zaista, čitajući knjigu redom, čitalac prati gotovo petovekovnu evoluciju slike Otomanskog carstva i na kraju biva suočen sa svojim predominantno negativnim mišljenjem o narodu koji mu je geografski blizak, a, čini se, civilizacijski ekstremno dalek.

Ukoliko zbirku *Imaginarni Turčin* stavimo u kontekst zadržavanja Turske u „čekaonici“ Evrope od 1987. godine, ja-

¹ kikica_ha@yahoo.com

sniji će postati animozitet određenih evropskih – možda je jedino na ovom mestu prikladno reći *nesumnjivo* evropskih – nacija prema Turskoj i njenim građanima povodom evro-integracija. Ozlem Kumrular, autor teksta „Stvaranje predstave o 'Turčinu' na Sredozemlju u XVI stoleću“, pita se: „Šta ovo troje ljudi imaju zajedničko? U tekstu nas dalje upoznaje sa troje Evropljana, koji su bili u turskom zarobljeništvu, a čija su iskustva oblikovala predstavu o Turčinu tog doba. Kako bi dočarao tegobe svog petogodišnjeg zatočeništva, jedan od troje ljudi iz ovog teksta umetnuo je brojne antiturske odlomke u svoje kapitalno delo, koje je poznato širom sveta, a čitano i danas. Pisac je niko drugi do Migel de Servantes, a delo *Oštroumni plemić Don Kihot od Manče*. Štaviše, opšte osećanje blizine turske opasnosti uticao je i na srednjovekovnu arhitekturu mediteranskih zemalja, sa crkvama čiji su prozori tokom vremena bivali sve manji kako bi se građevine lakše odbranile od napada (str. 48).

Neporeciva snaga knjige koju je priredio Božidar Jezernik leži u njenoj aktuelnosti, ali i u univerzalnom važanju teza svih tekstova koji se u njoj nalaze. Izrazi nastali u šesnaestovekovnoj Italiji – *Fumare come un Turco/Bestemmiare come un Turco* (pušiti/psovati kao Turčin) – a odonda prevedeni na verovatno sve evropske jezike, dokaz su upravo prethodno iznete tvrdnje. Takozvane „turske sklonosti“, tj. homoseksualizam, zatim izraz „uraditi nešto dok nisu došli Turci“, tj. vrlo brzo; pojmovi u muzikologiji kao što su *alla turca* i *alla franca* koji predstavljaju suprotnosti predstavljaju aktuelne izraze o čijoj istoriji uglavnom ne razmišljaju oni koji se njima koriste.

Sledeća snaga ove zbirke je bez sumnje tekst *Drugi u ranim turskim romanima* autora Nazana Aksoja. Kako je roman u Turskoj nastao 150 godina nakon njegovih začetaka u ostatku Evrope i u bitno drugačijim okolnostima, autor nam ukazuje na teškoće sa kojima su se susretali turski romanopisci tog doba. Uključivanje ženskih likova, umanjivanje značaja telesnog nasuprot duhovnom, priče o zabranjenoj ljubavi i strasti u kulturi koja na to gleda (najblaže rečeno) neblagonaklono i obaveza romanopisaca da priči daju društveno prihvatljiv kraj, koji se nalazi u okviru rigidnih moralnih normi, samo su neke od specifičnosti turskog romana o kojima saznajemo u radu N. Aksoja. Kako su u zbirci zastupljene obe strane, ona opštepoznata zapadnjačka po-

PRIKAZI KNJIGA

zicija (tekstovi: *Ko su Panurgijevi Turci?* Miha Pintariča i *Stvaranje predstave o „Turčinu“* Ozlema Kumrulara) i turska, nepoznata širem auditorijumu, celokupna zbirka se može okarakterisati kao dugoočekivana sinteza istočnjačkog i zapadnjačkog viđenja one druge strane.

Budući da je zbirka *Imaginarni Turčin* nastala kao urednikov pokušaj opovrgavanja stereotipnog viđenja turskog naroda, može joj se zameriti da nije 'završena' u smislu da ne nudi mišljenja pojedinih autora ili samog urednika o tome koje su implikacije ovih stereotipa po savremene međunarodne odnose, tj. mišljenja o tome koliko su stereotipi ti koji određuju kurs odnosa EU – Turska, a koliko kurs određuju drugi činioci, na primer, ekonomski, socijetalni i sl. U uvodnom tekstu B. Jezernik citira Mustafu Sojkuta koji ukazuje na to da su „od samih početaka interakcije između muslimana i hrišćana, Turci (su) za Evropljane predstavljali 'drugo' *par excellence*“. Iako se može iskustveno potvrditi da je ta drugost i dalje prisutna, bilo bi korisno iščitati u kojoj meri i sa kolikim uticajem se razlike mogu prevazići ili umanjiti, kao i da li se nazire način za to.

Da zaključimo, zbirka radova *Imaginarni Turčin* ima neporecivu vrednost za širok spektar stručnjaka i zainteresovane javnosti u oblastima politikologije, sociologije, istorije, antropologije, muzikologije, etnologije i – oblasti koja postaje sve popularniji kurs na univerzitetima širom Evrope – tzv. *area studies*. Radovi su pisani jednostavnim i pristupačnim jezikom uz prigodne ilustracije, tako da bi bez poteškoća trebalo da nađu svoj put kako do laičke publike, tako i do stručnjaka sa istančanim osećanjem za obrađenu tematiku. Eklektičnost radova, od kojih svaki dodaje novu dimenziju viđenju problema stereotipizacije, pokazuje s jedne strane umešnost urednika da stvori slagalicu koja je mnogo više od pukog zbira svojih delova. S druge strane, šarolikost profila i *backgrounda* autora garancija je nepristrasnosti dela i prijemčivosti različitim profilima čitalaca.

Uputstvo autorima

Bezbednost Zapadnog Balkana je časopis Beogradskog centra za bezbednosnu politiku. Tekstovi koje objavljujemo u časopisu bave se regionalnim bezbednosnim temama, ali takođe obrađuju i probleme nacionalne i globalne bezbednosti. Uredništvo posebno pozdravlja tekstove koji problematizuju bezbednosne transformacije sa interdisciplinarnog stanovišta i koji ukrštaju različita teorijska polazišta. Posebna rubrika posvećena je recenzijama najnovijih izvora iz oblasti bezbednosnih studija, političkih nauka, međunarodnih odnosa i ostalih srodnih naučnih disciplina. Časopis Bezbednost Zapadnog Balkana je iniciran kao deo projekta Beogradske škole za studije bezbednosti u okviru Beogradskog centra za bezbednosnu politiku, koji je okončan 2009. godine.

Tekstovi koji autori predaju uredništvu treba da budu pripremljeni u skladu sa sledećim uputstvima:

- Poželjna dužina tekstova: od 2.500 do 4.500 reči
- Font: Times New Roman, prored: 1,5
- Naslovna strana rada treba da sadrži naslov rada, ime(na) autora i prezime(na) autora, naziv institucije(a) u kojoj radi(e), zvanje i e-mail adresu prvog potpisanog autora radi eventualnog kontakta. Sažetak treba da sadrži 100 do 150 reči i u njemu autor treba da ukaže na najbitnije hipoteze na kojima rad počiva. Neposredn ispod sažetka, autor navodi do 10 ključnih reči.
- U fusnotama davati samo prpratne komentare
- Koristiti harvardski sistem navođenja literature po ugledu na predlog Matice srpske za srpsku sttandardizaciju ovog sistema. U ovom broju časopisa objavljujemo detaljno uputstvo za navođenje literature.
- Ukoliko autor ima želju da ukaže čitaocima da pojedini pogledi izneti u članku odražavaju njegov lični stav, a ne institucije u kojoj je zaposlen, neophodno je da na kraju naslova teksta stavi posebnu fusnotu sa simbolom* u kojoj će to posebno napomenuti.
- Latinske, starogrčke i druge neengleske reči i izrazi u tekstu navode se u *italic* (npr. *status quo*, *a priori*, *de facto*, *acquis communautaire*, itd.).
- Autori mogu radove slati na na: office@ccmr-bg.org sa naznakom: *Za WBSO*. Svi radovi se recenziraju i nakon toga redakcija donosi odluku o štampanju.

Detaljno uputstvo za navođenje literature

Bibliografska parenteza

Bibliografska parenteza, kao umetnuta skraćunica u tekstu koja upućuje na potpuni bibliografski podatak o delu koje se citira, naveden na kraju rada, sastoji se od otvorene zagrade, prezimena autora, godine objavljivanja rada koji se citira, te oznake stranice sa koje je citat preuzet i zatvorene zagrade. Prezime autora navodi se u izvornom obliku. Na primer:

(Ivić 1986: 128)	za bibliografsku jedinicu:	Ivić, Pavle. <i>Srpski narod i njegov jezik.</i> – 2. izd. Beograd: Srpska književna zadruga, 1986.
------------------	----------------------------	--

Ako se citira više susednih stranica istog rada, daju se cifre koje se odnose na prvu i poslednju stranicu koja se citira, a između njih stavlja se crta, na primer:

(Ivić 1986: 128–130)	za bibliografsku jedinicu:	Ivić, Pavle. <i>Srpski narod i njegov jezik.</i> – 2. izd. Beograd: Srpska književna zadruga, 1986.
----------------------	----------------------------	--

Ako se citira više nesusednih stranica istog rada, cifre koje se odnose na stranice u citiranom radu, odvajaju se zapetom, na primer:

(Ivić 1986: 128, 130)	za bibliografsku jedinicu:	Ivić, Pavle. <i>Srpski narod i njegov jezik.</i> – 2. izd. Beograd: Srpska književna zadruga, 1986.
-----------------------	----------------------------	--

Ukoliko je reč o stranom autoru, prezime je izvan parenteze poželjno transkribovati na jezik na kome je napisan osnovni tekst rada, na primer Dž. Marfi za James J. Murphy, ali u parentezi prezime treba davati prema izvornom obliku i pismu, npr.

(Murphy 1974: 95)	za bibliografsku jedinicu:	Murphy, James J. <i>Rhetoric in the Middle Ages: A History of Rhetorical Theory from Saint Augustine to the Renaissance.</i> Berkeley: University of California Press, 1974.
-------------------	----------------------------	---

Kada se u radu pominje više studija koje je jedan autor publikovao iste godine, u tekstualnoj bibliografskoj napomeni potrebno je odgovarajućim azbučnim slovom precizirati o kojoj se bibliografskoj odrednici iz konačnog spiska literature radi.

Na primer: (MURPHY 1974a: 12).

Ukoliko bibliografski izvor ima više autora, u umetnoj bibliografskoj napomeni navode se prezimena prva dva autora, dok se prezimena ostalih autora zamenjuju skraćenicom: i dr:

(Ivić, Klajn i dr. 2007) za bibliografsku jedinicu:	Ivić, Pavle i Ivan Klajn, Mitar Pešikan, Branislav Brborić. <i>Srpski jezički priručnik</i> . 4. izd. Beograd: Beogradska knjiga, 2007.
---	--

Ako je iz konteksta jasno koji je autor citiran ili parafraziran, u tekstualnoj bibliografskoj napomeni nije potrebno navoditi prezime autora.

Na primer: Prema Marfijevom istraživanju (1974: 207), prvi sačuvani traktat iz te oblasti sročio je benediktinac Alberik iz Monte Kasina u drugoj polovini XI veka.

Ako se u parentezi upućuje na radove dvaju ili više autora, podatke o svakom sledećem radu treba odvojiti tačkom i zapetom.

Na primer: (Belić 1958; Stevanović 1968)

Ako je u tekstu, usled nemogućnosti da se koristi primarni izvor, preuzet navod iz sekundarnog izvora, u parentezi je neophodno uz podatak o autoru sekundarnog izvora navesti i reč: prema).

Na primer: „Usmenost“ i „narodnost“ bugarštica Nenad Ljubinković dovodi u vezu sa prilagođenošću sredini (prema Kilibarda 1979: 7) ...

Citirana literatura

Citirana literatura daje se u zasebnom odeljku naslovljenom *Citirana literatura*. U tom odeljku razrešavaju se bibliografske parenteze skraćeno navedene u tekstu. Bibliografske jedinice (reference) navode se po abecednom redu prezimena prvog ili jedinog autora kako je ono navedeno u parentezi u tekstu. Prezimana i imena svih autora, ili u izuzetnim slučajevima neki drugi element reference koji se navode se masnim (boldovanim) slovima. U posebnom odeljku daju se novinski članci na koje se autor poziva u tekstu.

Monografska publikacija:

Prezime, ime autora i ime i prezime drugog autora. *Naslov knjige*. Podatak o imenu prevodioca, priređivača, ili nekoj drugoj vrsti autorstva. Podatak o izdanju ili broju tomova. Mesto izdavanja: izdavač, godina izdavanja.

UPUTSTVO AUTORIMA

Primer:

Belić, Aleksandar. *O jezičkoj prirodi i jezičkom razvitku: lingvistička ispitivanja.* Knj. 1. – 2. izd. Beograd: Nolit, 1958.

Miletić, Svetozar. *O srpskom pitanju.* Izbor i predgovor Čedomir Popov. Novi Sad: Gradska biblioteka, 2001.

Monografska publikacija sa korporativnim autorom:

Komisija, asocijacija, organizacija, uz koju na naslovnoj strani nije navedeno ime individualnog autora, preuzima ulogu korporativnog autora, npr.

Beogradska filharmonija. *Sezona 2005–2006: Ciklus Hans Svarovski.* Beograd: Beogradska filharmonija, 2005.

Anonimna dela:

Dela za koja se ne može ustanoviti autor prepoznaju se po svome naslovu, npr

Bugarštice. Izbor i predgovor Novak Kilibarda. Beograd: Rad, 1979.

Zbornik radova sa konferencije:

Pantić, Miroslav (ur.). *Resava (Gornja i Donja) u istoriji, nauci, književnosti i umetnosti.* Naučni skup, Despotovac, 20–21. avgust 2003. Despotovac: Narodna biblioteka «Resavska škola», 2004.

Monografske publikacije sa više izdavača:

Palibrk-Sukić, Nesiba. *Ruske izbeglice u Pančevu, 1919–1941.* Predgovor Alekseja Arsenjeva. Pančevo: Gradska biblioteka: Istorijski arhiv, 2005.

Đorđević, Ljubica. *Bibliografija dela Desanke Maksimović, 1920–1971.* Beograd: Filološki fakultet: Narodna biblioteka Srbije: Zadužbina Desanke Maksimović, 2001.

Fototipsko izdanje:

Prezime, ime autora. *Naslov knjige.* Mesto prvog izdanja, godina prvog izdanja. Mesto ponovljenog, fototipskog izdanja: izdavač, godina reprint izdanja.

Primer:

Solarić, Pavle. *Pominak knjižeski.* Venecija, 1810. Indija: Narodna biblioteka „Dr Đorđe Natošević“, 2003.

Sekundarno autorstvo:

Zbornici naučnih radova opisuju se prema imenu urednika ili priređivača.

Prezime, ime urednika (ili priređivača). *Naslov dela*. Mesto izdavanja: izdavač, godina izdavanja.

Primer:

Radovanović, Milorad (ur.). *Srpski jezik na kraju veka*. Beograd: Institut za srpski jezik SANU – Službeni glasnik, 1996.

Jovanović, Slobodan (ur.). *Narodna biblioteka Kruševac*. Kruševac: Narodna biblioteka Kruševac, 1977.

Rukopis

Prezime, ime. *Naslov rukopisa* (ako postoji ili ako je u nauci dobio opšteprihvaćeno ime). Mesto nastanka: Institucija u kojoj se nalazi, signatura, godina nastanka.

Primer:

Nikolić, Jovan. *Pesmarica*. Temišvar: Arhiv SANU u Beogradu, sign. 8552/264/5, 1780–1783.

Rukopisi citiraju prema folijaciji (npr. 2a–3b), a ne prema paginaciji, izuzev u slučajevima kad je rukopis paginiran.

Prilog u serijskoj publikaciji:

Prilog u časopisu:

Prezime, ime autora. „Naslov teksta u publikaciji.“ *Naslov časopisa* broj sveske ili toma (godina, ili potpun datum): strane na kojima se tekst nalazi.

Primer:

Ribnikar, Jara. „Nova stara priča.“ *Letopis Matice srpske* knj. 473, sv. 3 (mart 2004): str. 265–269.

Prilog u novinama:

Prezime, ime autora. „Naslov teksta.“ *Naslov novina* datum: broj strana.

Primer:

Kljakić, Slobodan. „Čerčilov rat zvezda protiv Hitlera.“ *Politika* 21. 12. 2004: 5.

Monografska publikacija dostupna online:

Prezime, ime autora. *Naslov knjige.* <adresa sa Interneta>. Datum preuzimanja.

Primer:

Veltman, Kevin H. *Augmented Books, knowledge and culture.* <<http://www.isoc.org/inet2000/cdproceedings/6d/6d.>> 02. 02. 2002.

Prilog u serijskoj publikaciji dostupan online:

Prezime, ime autora. „Naslov teksta.“ *Naslov periodične publikacije.* Datum periodične publikacije. Ime baze podataka. Datum preuzimanja.

Primer:

Toit, Albert. „Teaching Info-preneurship: students’ perspective.“ *ASLIB Proceedings* February 2000. Proquest. 21. 02. 2000.

Prilog u enciklopediji dostupan online:

„Naziv odrednice.“ *Naslov enciklopedije.* <adresa sa Interneta>. Datum preuzimanja.

Primer:

„Wilde, Oscar.“ *Encyclopedia Americana.* < <http://www.encyclopedia.com/doc/1G1-92614715.html> > 15. 12. 2008.

BZB

Uređivački odbor:

Bari Rajan, predavač, Odeljenje za politiku i javnu administraciju, Univerzitet u Limeriku

Bogoljub Milosavljević, redovni profesor, Pravni fakultet Univerziteta Union u Beogradu

Dragan Simić, vanredni profesor, Fakultet političkih nauka Univerziteta u Beogradu

Dušan Pavlović, docent, Fakultet političkih nauka Univerziteta u Beogradu

Ivan Vejvoda, izvršni direktor, Balkanski fond za demokratiju

Kenet Morison, počasni naučni saradnik, Škola za slovenske i istočnoevropske studije Univerzitetskog koledža u Londonu

Kornelius Frizendorf, istraživač na Ludvig-Maksimilijan univerzitetu u Minhenu i Ženevskom centru za kontrolu oružanih snaga u Ženevi

Marjan Malešič, vanredni profesor, Fakultet društvenih nauka Univerziteta u Ljubljani

Nadež Ragaru, predavač, Institut za političke studije u Parizu

Svetlana Đurđević-Lukić, istraživač saradnik, Institut za međunarodnu politiku i privredu

Timoti Edmunds, viši predavač, Univerzitet u Bristolu

Radove objavljene u ovom časopisu nije dozvoljeno preštamovati, bilo u celini, bilo u delovima, bez izričite saglasnosti Uređivačkog odbora.

Ocene izrečene u člancima lični su stavovi njihovih autora i ne izražavaju nužno mišljenje Uređivačkog odbora ili Beogradskog centra za bezbednosnu politiku.

Iako važeći pravopis srpskog jezika još uvek ne uvažava u potpunosti rodnu ravnopravnost u jeziku, u ovom časopisu urednici preuzimaju odgovornost za odstupanja od pravila u skladu sa stavom autora tekstova.

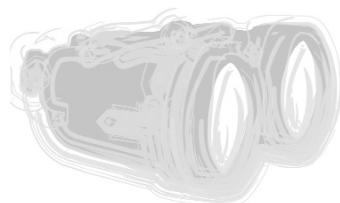
CIP - Katalogizacija u publikaciji
Narodna biblioteka Srbije, Beograd

327.56(497)

BEZBEDNOST Zapadnog Balkana : časopis Beogradskog centra za bezbednosnu politiku / glavni i odgovorni urednik Miroslav Hadžić. - 2006, br. 1 (jul/avgust) - . - Beograd (Gundulićev venac 48) : Beogradski centar za bezbednosnu politiku, 2006- (Beograd : Goragraf). - 24 cm

Ima izdanje na drugom jeziku: Western Balkans Security Observer = ISSN 1452-6115
ISSN 1452-6050 = Bezbednost Zapadnog Balkana
COBISS.SR-ID 132452876

N° 19

Bezbednost Zapadnog Balkana je časopis Beogradskog centra za bezbednosnu politiku. Tekstovi koje objavljujemo u časopisu bave se regionalnim bezbednosnim temama, ali obrađuju i probleme nacionalne i globalne bezbednosti. Uredništvo posebno pozdravlja tekstove koji problematizuju bezbednosne transformacije sa interdisciplinarnog stanovišta i koji ukrštaju različita teorijska polazišta.

Posebna rubrika posvećena je recenzijama najnovijih izvora iz oblasti bezbednosnih studija, političkih nauka, međunarodnih odnosa i ostalih srodnih naučnih disciplina. Časopis „Bezbednost Zapadnog Balkana“ je iniciran kao deo projekta Beogradske škole za studije bezbednosti u okviru Beogradskog centra za bezbednosnu politiku, koji je okončan 2009. godine.

Beogradski centar za bezbednosnu politiku
Gundulićev venac 48
11000 Beograd
tel/fax 381(0)11-32 87 226
381(0)11-32 87 334
www.ccmr-bg.org
office@ccmr-bg.org